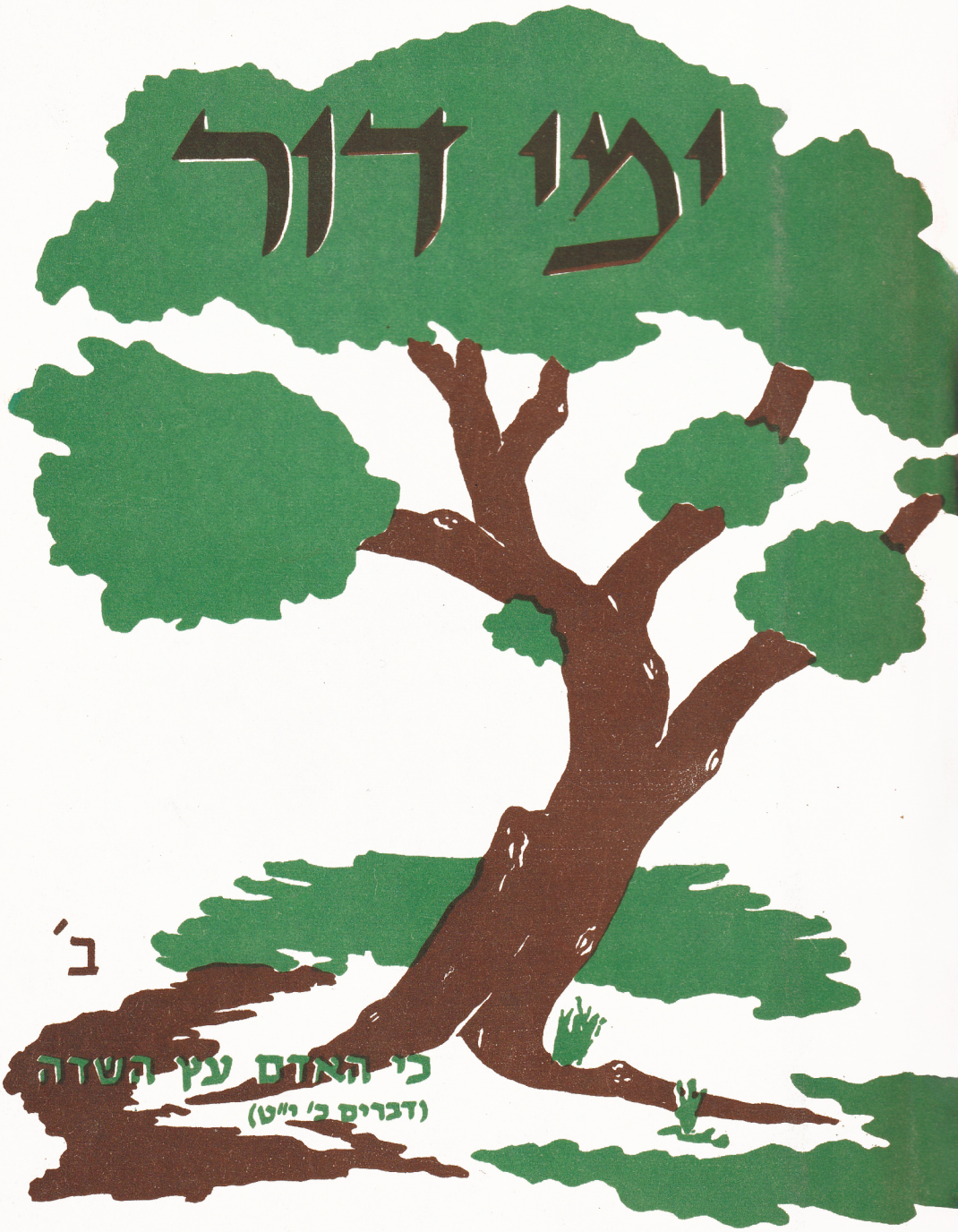
חיים אלועזר מילצן

ומי דור

ב׳

כי האדם עץ השדה

(דברים כ׳ י״ט)

חיים אליעזר מילצ'ן

י מ י ד ו ר

פרקי חיים ודברי הגות

כרך ב'

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

בהוצאת המחבר, תשכ"ד

ה ת ו כ ן

הקדמה 2

משהו לדמותם הרוחנית של צעירי המתישבים הראשונים 3

על שנוי האקלים והנוף שבארץ 6

9 ימים בגבעת ברנר החיים בחיק הטבע 9

האמת ההיסטורית על תקומת מדינת ישראל 10

על השוואת הרצל וייצמן ע"י בן-גוריון 13

על שלשה אנשים מרכזיים 14

הרהורים על הכרזת שנת הראשונים 16

נאומים 19 - 38

סקירות ונאומים 40 - 47

דברי הגות

על ההיסטוריה של היהודים ומה שיש ללמוד מזה 49
מכתב לפרץ ברנשטיין ומכתב תשובה 52
על מחשבה איבולוציה ואלהים 55
על האיבולוציה 57
על הרצון לדעת ולהגיע לתכלית הדברים 59
אנשי דת בדרגות שונות ביהדות 60
ר' עקיבא ובני ברק 63
הדת והנוער 64
הרהורים לימים נוראים 67
יוסל'ה בתור פרובלימה 69

פירורים לא מהשולחן 72 - 78

מסיבה משפחתית להופעת הספר "ימי-דור" 81

מכתבים והערכות 85 - 133

לשנת השמונים 135 - 140

ת מ ו נ ו ת

המחבר ורעיתו על חוף הכנרת 5
המחבר ורעיתו באמצע דרכם 8
המחבר נואם במועדון הקשישים ברחובות 36
המחבר בשנת השמונים וארבע 54
תמונה משפחתית בחתונת הזהב של המחבר ורעיתו 84

מתוך שיר של

אשר רייך

דרכים שעברתי נודדות
בתוך עיני, אובדות בתוכן.
דרך הפער שבהן
אני רואה את עצמי

לאט נדחף קדימה לדרך
תמיד בלי מטרה
כמו ענן אשר הרוח מפזרת

שקיעותי שקטות
ימי קצרים

אני כמערה עתיקה
ששפצה לכבוד תירים.

המחבר שבעים שנה לעליתו לארץ

ה ק ד ש ה

בשנה זו שנת תשכ"ד במלאות שבעים שנה לעליתי ארצה ושמונים וארבע שנים לחיי על אדמות, זכיתי שבני ממשיכים במעשי ידי שטפלתי וטפחתי בשנות חיי בארץ ורעיתי עוזרת על ידי, אני תפילה ומודה לאלהי ציון שהביאני עד הלום.

ספר זכרונות זה השני, אני מקדיש

לרעיתי אסתר לבית שלנק

(לזכרון הבת שנקטפה באיבה)

לבתי מתחיה ובעלה,

לבנים ורעיותיהם,

לנכדים ורעיותיהם,

לנינה דורית בת הארבע,

לכם אני מוסר את כל ישותי לזכרון.

ה ק ד מ ה

ספרי זה שהוא השני בשם "ימי דור", הוא המשך של ספרי הראשון, אמנם בספר זה לא ימצא הקורא הרבה על ההיסטוריה של המתישבים הראשונים, שבעיקרם ספרתי בספרי הראשון. בספר זה ימצא הקורא משהו על התרוצצות הרוחנית בין צעירי המתישבים הראשונים על נוף הארץ וכו'.

גם דברי הערכה ומכתבים מקוצרים על ספרי הראשון .הססתי הרבה אם לפרסמם, חששתי מפני פגיעה בטעם הטוב... ובשביל זה השמטתי מה ששיך לאישיותי הפרטית, אבל כיוון שהספר הוא במובן ידוע היסטורי בהקשר למתישבים הראשונים ואפילו הדברים שלא שייכים ישר לענין זה נובעים ממקור זה, וכיוון ששני הספרים יחד הם בעיקרם משפחתיים, שברצוני להשאיר לבני המשפחה גם על ההיסטוריה של המתישבים הראשונים בארץ, שהיתה לי הזכות והכבוד להיות אחד מהם, וגם על דעותי הרוחניות כלל אנושיות. עד כמה שהשגותי הצנועות מגיעות, הרשיתי לעצמי לפרסם גם מכתבים מבני המשפחה במלואם ומכתב אחד גדול מבן משפחה שהיה מבקר לעתים תכופות בביתי בהיותו מורה בישראל ועתה קונסול בצרפת והוא יודע כל הליכות ביתי. מכתבו מתפרסם בספרי זה במלואו, כדי שמעשי אבות יהיו סימן לבנים - לבנים של כלל ישראל.

תודתי נתונה לכל אלה שכיבדוני במכתביהם הידודתיים, לבתי מתתיה על עזרתה בהגהת הספר, למר י.ראב בעד מספר הערות.

משהו לדמותם הרוחנית של צעירי המתישבים הראשונים

ברצוני למסור סקירה קצרה על דמותם הרוחנית של צעירי רחובות בתור אבות - טיפוס לכל צעירי הישוב מהמתישבים הראשונים שיצאו מבית אבא, כי רצוי מאד להשאיר בהיסטוריה של הישוב דמותם הרוחנית.

כל הצעירים שבאו לארץ בזמן ההוא היו שקויי מסורת שקלטו מבית אבא, אך יחד עם זה היו ספוגים מניצני האפיקורסות כביכול, ורצון העז להפרד מהגלות מהרגלי החיים הגלותיים ולחידושם. שני הכיוונים יחד התרוצצו בלבבות הצעירים ובתקופה ההיא היו חלוקי דעות וזרמים שונים בין הישן והחדש בנוגע לתכנית הלמודים בביה"ס ואז כתה משה סמילנסקי דברים חריפים למדי מתוך פולמוס "שצריכים לטאטא את האשפה הקדושה מתוך ביה"ס", ואנחנו הצעירים עזרנו על ידו. יחד עם זה היה למשה סמילנסקי געגועים חזקים למסורת וברבות הימים התיחס בהערצה להרב קוק ז"ל ולמסורת בכלל, שהיה חדור מהם מבית אבא.

ט.ז. מילר שהיה מאד חפש בדעותיו, אהב יחד עם זה אהבת נפש את המסורת ואהב להתידד עם תלמידי חכמים ולחדש בפניהם חידושים בפילפולא דאוריתא. אלטשולר שהיה מדבר דברי אפיקורסות ויחד עם זה מבקר לעתים קרובות בבית הכנסת ומברך ברכת התורה בהדגשה, ואותו הדבר שקרה לי בטילי בחצות הלילה עם חבר צעירים וצעירות ונהנים ושרים - בזמן ההוא הנוער היה מרבה לשיר - ברחוב שמעו תמיד שירה גם מנוער מבוגר וגם מתלמידי ביה"ס שבאה מתוך רצון לבנות את הארץ באהבה, שמחה ואושר - והלילה לי סליחות שלפני ראש השנה, וכאשר עברנו מול השלש הידוע ששימש גם בבית כנסת, הגיע לאזני קולו

המרעיד של אליעזר הירשנזון ז"ל, שהיה לו קול מושך לב, ונמשכתי אחרי הקול הזה שהרעיד את לבי. עזבתי את החברה ונכנסתי לשלש בית הכנסת לשמוע סליחות... וכל זה לא מאי נכונות ברוחנו,אלא מתוך היותנו שקויים וחדורים מסורת מבית אבא... ושני הכיוונים הם שהולידו בנו ניגודים נפשיים...

וכדאי ורצוי שהזרעים האלה של המסורת יזרעו גם בלבות הנוער שלנו ע"י בחירה מהטוב שבמסורת לפי דרישת הזמן ולפי תנאי הארץ, ועל זה בפרק "הדת והנוער".

המחבר ורעיתו על חוף הכנרת

על שינוי האקלים והנוף שבארץ

אנשים בכל הגילים אוהבים לטייל, וזה נובע מרצונו של אדם לצאת מהאטמוספירה שהוא נמצא בארח תמידי. ואמנם ארצנו מבורכת לא רק בגווני נוף נהדרים, אלא גם בשינויי אקלים בים המקיף כמעט כל הארץ, אגמים, נהרות, הרים ועמקים שהוד קדומים מרחף עליהם. בארצנו אין הרבה מים והיא נחשבת לארץ יבשה וצמאה מצד המשקי, אבל האגמים, המעינות והנהרות שישנם מבורכים ביופי מיוחד ובהוד קדומים. עוד השופטת והמשוררת דבורה הנביאה בשירת הנצחון שלה הזכירה את הקישון "נחל קישון גרפם - נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז", "ההוד העצום של הכנרת שהמשורר העברי טשרניחובסקי תיאר אותו כדמעה שנפלה מעין אלהים שבשמים על הארץ; הירדן והקשר ההיסטורי שיש לו עם עמנו בעברם את הירדן לרשת את הארץ מעברו השני ; ים המלח שמוצאו מתחת לפני הים במאות מטרים שהוא דבר יוצא מהכלל עם הערך הרב של החומרים הנמצאים בו לעשר המדינה שלנו. עין גדי שעוד בזמנו של בר-כוכבא שימש מקום גידולי בשמים; חורשת טל עם העצים בני אלף השנים שעמים שונים חסו בצילם ורעש מפלי המים - הקרים משיבי נפש - שבין העצים משל שואלים אותך: הידעת את הארץ? אגם מלאכותי, מעשי ידי המועצה האזורית המשפרת את כל השטח הזה בטעם רב בזמן האחרון. אלפי המבקרים באים בכל שבוע ונהנים מהוד קדומים זה שמעטים כמוהו בכל העולם. ראש הנקרה, כשאתה עומד על צוקו וכל הארץ לפניך... ובנוגע לאקלים, כמה שונה האקלים בין חבלי הארץ השונים בארצנו, שאתה יכול ליהנות מאקלים הנוח לך בכל ימות השנה ליהנות מיופי מיוחד בכל מקום מנופי הארץ השונים, בימי החורף -

מחבל הארץ שבשפת הים, בימי החורף היותר קרים טבריה והסביבה ממעינותיה החמים והרפואיים שבגליל התחתון בצפון ועד אילת ובמעינות החמים והרפואים שבים המלח בדרום ובמזרח הארץ . בקיץ אויר קריר בהר הכרמל ובאויר יותר קר בצפת בגליל העליון בכלל ובירושלים.

מצדה שמזכירה את מלחמת הגבורה של גיבורי עמנו לפני אלפים שנה, שאפילו אדרינוס עמד משתומם בפני גבורתם ועוז נפשם, שלא ראה כמוהם בכל העמים הרבים אשר הרומאים כבשו, והטיול בחוף הים באילת בין האלמוגים שמפליאים ממש ביפים והנאה שיש מזה, ואתרים ארכיאולוגים היסטוריים רבים. וכל זה בחלק קטן של ארצנו שנמצא ברשותנו .... השאיפה של תושבי ארצנו לנסיעה לחוץ לארץ באה מטבע הגלות לא להחשיב את שלך אלא של אחרים. יש אמנם להבין את הצברים שלנו, שנולדו בארץ ושומעים תמיד על חוץ לארץ שהופך אצלם לדמיוני ועצם הנסיעה באניה, ולעבור כמה ארצות מושך את לבם וטוב למי שיש האפשרות לנסוע פעם בחיים להכיר את הכוכב שאנחנו יושבים עליו. אבל ההתפעלות מכל מה שרואים בחוץ לארץ היא מאד מלאכותית, כי יש דברים יפים בארצנו ואין להתפעל מהיופי שבחוץ לארץ. אבל הטיולים בכלל בתוך ארצנו כשהם לעצמם,מאד בריאים מרעננים את הגוף והנפש גם יחד. ויש לברך על הטיולים שהכניסו בביה"ס, אפילו ללומדי תורה, כדאי מפעם לפעם להפסיק ממשנתם לראות ולהנות מיופי הטבע ואינם מתחייבים בזה בנפשם כמאמר תלמודי אחד.

ימעטו נא בני הארץ לנסוע לחוץ לארץ ולחזור בהתפעלות ליבנטינית ובעיקר שהשכנים ידעו כי נסעו לחוץ לארץ ויהנו מקנאתם, במקום להוציא אלפי לירות לנסיעות חסרות טעם אלה ביחוד כאשר חוזרים לנסוע פעם שניה ושלישית, ירבו לטייל להנאתם בארצנו היפה..

מתי כבר נשרש את הגלות מקרבנו ??

המחבר ורעיתו באמצע דרכם

9 ימים בגבעת ברנר החיים בחיק הטבע

חג סוכות, תשכ"ג

כאשר אתה יוצא בבקר השכם יחד עם זריחת השמש על הדשא עצים ושיחים שונים והצפרים מקבלות את פניך בשירתן - ציוצן ואתה ממלא את ריאותיך באויר צח, אתה מתמזג יחד עם הסובב אותך ואתה נעשה כמזיגה אחת עם כל היקום. והיית רוצה להשאר ככה עוד ועוד. ורק החיים הביולוגים מתחילים לדרוש את שלהם, נמצא אתה מחרעם על יוצר היקום שלא יצר אותך חופשי מדרישות ביולוגיות אלה ולהשאיר אותך חופשי כמו הציפור שנהנת כל כך מציוציה, והנה פתאם רעש אוירונים המזכיר לך שאתה חי כבר לא בדור שנולדת מלפני שמונים ושלש שנים, כי נכנסת לדור המדע שמיום נולד האדם עוד לא היה דור כזה, שיגיע בשכלו לממדים כאלה, אלא שתוהה אתה בראותך כי המדע אמנם האריך את חיי אדם ויצר הרבה נוחיות שמיום נולד האדם לא היו כאלה ומצד שני בא יחד עם זה אי שקט נפשי הרבה יותר מאשר בדורות הקודמים.

ונמצא כי נכנסת בתקופה הרת עולם לא רק לעמך אלא לכל האנושות, תקופה שנמצאה על כף המאזנים של שגשוג ופריחה שעוד לא היתה כמותה ולבין אבדון לגמרי. הרגשה שכל כך סותרת ופוגעת ברגשותיך בישבך על הדשא בגבעת ברנר. ונשאר לך לחיות בתקוה מהוממת שיצר טוב של אדם - לפי חוק האיבולוציה שיש בטבע - יחול גם על רוחו של האדם וכל העמים יחד עם עמנו ישובו לחיות לא רק בהישגי מדע אלא גם בשקט נפשי ולהנות מהטבע שאלהים בעזרתו ובהשתתפותו של האדם העמידו לרשותך.

האמת ההיסטורית על תקומת מדינת ישראל ,
ועל חובת הסופרים בזמננו

בזמן האחרון שומעים דעה מסופרים ידועים נגד סופרי ההשכלה מדור הקודם, שלפי דעתם הסופרים תיארו את הווי היהודי בזמנם בראי עקום ולא נכון, בתארם את המגוחך ואזלת היד של חיי היהודים בדורם. בהתעלמם מהיופי וגבורת הנפש שהיתה בחייהם. אין ספק שהיו הרבה צדדים חיוביים יופי וגבורת הנפש בחייהם, כגון: חיי משפחה פטרירכליים,אהבת תורה, כיבוד אבות ועצם החזקת מעמד בתנאים קשים ומרים שהיו בחיי הגלות, אבל האמת ההיסטורית היא, כי כל האספקטים החיוביים האלו, הלכו ונחלשו מפאת גורמים כגון: התפרקות הנוער מחיי ניוון וכו', כי כל ההווי היהודי הלך והתאבן מבלי מחשבה חופשית שתכניס חיים לקיום העם. והאמת ההיסטורית היא כי בלי סופרי ההשכלה לא היה קם הרעיון של שיבת ציון ולבסוף הציונות. וכל קיום העם היה עומד לפני סכנת כליה ח"ו. כי היסוד של כל ההווי היהודי היה הדת. והדת הלכה והצטמצמה רק בחוקים דחיים. ולא ידעה להתפשר עם הזמן. ועובדה היא כי ההתעוררות בעם לחיים פרודוקטיביים יותר והשאיפה לחזור לארצנו לחיות חיים נורמליים כעם נורמלי בא מסופרי ההשכלה החל ממאפו, יל"ג, ד"ר פינסקר לילנבלום, אחד העם וכו' וכו'. ואנשי הדת לא רק שלא עזרו אלא גם הפריעו. כפי שהגדיר את זה לילנבלום באימה מחוכמת. כי יהודי דתי יוותר על ירושלים, אבל בשום אופן לא יוותר על התפילה "ולירושלים עירך ברחמים תשוב!"

וההתאבנות של אנשי הדת הדוגמתיים הביאה לידי כך שאפילו בארצנו המחודשת, בחורי ישיבה לא מתגיסים לצבא ישראל ולא מרגישים

את החרפה שהמה ממיטים עליהם... אפשר למצא יופי וגבורת נפש גם אצל נטורי קרתא, אבל זה יופי וגבורת נפש שמביאה למות של עם ואנחנו גבורת נפש המביאה לחיי עמנו והתחדשותה נחוצה לנו ... ועובדה היא, כי רק מהחדרים המתוקנים שמשכילי הדור התחילו ליסד יצא כל החייל הזה של הציונייס. ולא מהחדרים הישנים, אמנם גם בחדרים הישנים היה הרבה יופי, ביחוד בחדרים של יהודי ליטא ששם היו לומדים הרבה תנ"ך בניגון מושך לב ועובדה היא כי יהודי ליטא היו מהראשונים שהתישבו בארץ- יהודי בילסטוק בפתח-תקוה - וגם בתפוצות נשארו יהודי ליטא הכי קשורים לארץ דרום אפריקה - שרובם יהודי ליטא אבל היהדות הדתית שמה הדגש בעיקר על לימודי התלמוד ומפרשיו, ולא החשיבו ביותר את לימודי התנ"ך, שקראו לזה שפרבה - שיבוש לשון - מעשרים וארבעה ספרי התנ"ך וחשכת הגלות האפילה על הכל, ובמקום לחפש יופי וגבורת נפש במחשכים טוב יעשו הסופרים למצות ולהנציח בכל דרכי ספרות את האור הגנוז במלחמת השחרור שלנו, מלחמה של מעטים נגד רבים ושחרור העם אחרי אלפים שנות גלות. דבר שאין דוגמתו בהיסטוריה של עמי העולם. גבורת נפש של צבא הגבור שלנו במלחמות הנצחון שניהלו בשנות קיום המדינה המעטות, ביצירה הנפלאה של מדינת ישראל - שתקומת המדינה הצילה את עמנו מכליה ח"ו והרימה את כבוד עמנו בכל תפוצות ישראל ואצל כל עמי התבל, והספיקה בשנים מעטות אלה לעזור למדינות לא מפותחות להתפתח באפריקה באסיה ובדרום אמריקה.

ועצם היצירה הנפלאה הזו, כמה יופי, געגועי עם, עוז נפש גלומים ביצירה זו של מדינת ישראל. וכל זה עוד לא נקלט די בכל

ההוד והזהר אפילו בין הנוער שלנו. וזה הולך ומטשטש, כי גם בארצנו עוד לא השתחררנו לגמרי מהרגלי הגלות, ומחובת הסופרים להכניס ריהוביליטציה במושגי הנוער שלנו ועוד רבה הדרך לפניהם. וזה יעזור לריהוביליטציה גם במושגי הנוער בתפוצות ולשחרורם מחיי הגלות. כי דברי ספרות גם המה קוראים...

אני שמח לציין כי יזהר סמילנסקי, בן הארץ, הוא היחיד בין הסופרים שהנציח וממשיך בזה. בכשרון רב ובהסתכלות מעמיקה את דבר חזון המדינה ושיחרור העם ע"י צבא ישראל. אבל הוא לא יכול להיות פופולרי מפני הסגנון החצצי - במובן הרגשת הליכה על חצץ - והנוער ברובו לא קורא אותו, וע"י זה השפעתו לא יכולה להיות גדולה. אין בכוונתי בכל מה שכתבתי להקטין במשהו את ערך הדת בחיי עמנו ששמר על קיומו בכל שנות הגלות. ויש גם ערך לא מבוטל לערכי הדת גם בארצנו ובזמננו. כמבואר בספר זה בפרק "הדת והנוער" אם ידעו להתחשב ברוח הזמן, כי בשני הדורות האחרונים שאנו דנים בהם בא מפנה באנושות בכלל ובעמנו בפרט. ועל הסופרים החובה לעמוד על כל עמקו של המפנה הזה, שהזמן גרמו, כי רק ככה יעזרו להתחדשות ולקיום עמנו...

על השוואת הרצל וויצמן ע"י בן-גוריון בכנס השנתי במכון ויצמן

נדפס בעתון הבקר מיום 7.11.62

איזו הרגשה לא נעימה הרגשתי בקראי על השוואה זו. יש איזה רצון מתחת לסף ההכרה אצל עושי ההיסטוריה אחרי הרצל, להוריד אותו מגדולתו ולשים את העטרה על ראשם. וזה התחיל עוד מויצמן בעצמו. נפגשתי עם ויצמן כמה פעמים בהיותי חבר ועד המושבה ברחובות ומקורב לביתו של אהרן איזנברג ז"ל, שויצמן היה מבקר אצלו כל פעם כאשר ביקר בארץ, כיון שהיה גם רבו בילדותו. וכאשר נפגשתי עם ויצמן בבקרו בפעם הראשונה בארץ, זמן קצר אחרי מות הרצל, אמר ש"הרצל מת בזמן", ונימק את זה באופיו של הרצל.

ויצמן כבר נחל חיי נצח בהיסטוריה של עמנו ואין הוא צריך להערכה שלי שאוכל רק להוסיף על הקסם האישי שלו במסירת הדברים שהיה מלא חכמה והומור. אך כל זה לא שייך להרצל שגם גדולתו של ויצמן באה מכח כחו של הרצל. ושהתקדש באומה, והוא בבחינת "אל תשאו את שמי לשוא".

בהיסטוריה הקדומה שלנו, בראשית היותנו לעם, היו לנו מנהיגים – משה ויהושע. והאגדה הגדירה אותם בבחינת "משה מוציא ויהושע מכניס", פני משה כחמה ופני יהושע כלבנה" – הגדרה קולעת ומעמיקה בקיצורה. הגדרה המתאימה גם להרצל – ויצמן.

על שלושה אנשים מרכזיים בתקומת המדינה בזמננו בהשוואה לתקומת ממלכת ישראל בראשיתה

כוונתי ברשימה זו למסור בקצרה על שלשה אנשים מרכזיים בתקומת מדינת ישראל, והם: הרצל, וויצמן ובן-גוריון. הראשון דומה למשה, השני ליהושע והשלישי לדוד המלך.

כמו שמשה הוציא את ישראל ממצרים כן הרצל הוציא את היהודים מגלויותיהם. כמו משה הוא בעצמו לא זוכה להכנס לארץ, אלא מרחוק ראה את הארץ, כן הרצל רק במעוף עין ראה את הארץ. כמו משה היה נביא לעמו כן הרצל היה נביא לעמו, כמו משה פנה לפרעה ב"שלח את עמי" כן הרצל פנה לראשי אומות העולם ב "שלח את עמי". כמו משה בא לעמו מבחוץ, מחצר פרעה אחרי שראה מצרי מכה את אחיו, ככה הרצל בא מבחוץ אחרי שראה צרפתי מכה את אחיו (דרייפוס...).

כמו יהושע כבש את הארץ לאט לאט ע"י שליחת מרגלים, מלחמות קטנות ולא כבש את הארץ בפעם אחת ככתוב בספר שופטים פרק ג' כי ה' לא נתן ליהושע לכבוש את כל הארץ כדי שידעו הדורות הבאים ללמוד מלחמה - דרך-אגב- כדאי שאנשי דת דוגמתיים ילמדו מהכתוב בתנ"ך שלא צריכים להשען על משיח שיורד מן השמים*), אלא שעם צריך להלחם בעצמו בכוחותיו שלו על חירותו... - ככה גם וויצמן, יהושע של זמננו לא כבש את הארץ בפעם אחת, אלא לאט לאט ע"י עזרה להתישבות של המחישבים הראשונים גם בהצהרת בלפור, ביסוד

---

*) כנראה שגם בין הקדמונים הרגישו בצד השלילי של אמונת המשיח במובן אזלת יד של העם בעצמו לחיי חופש, אמר אחד התנאים כי אין משיח לישראל כי כבר אוכלוהו בימי חזקיהו ואמוראי שמואל אמר כי אין בין בזמן הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד. כל זה לא פוגע בעצם אמונת המשיח בתור אידיאל אוניברסלי- כלל אנושי שרק מעם ישראל יכול לצאת אידיאל גבוה כזה, להגיע לימים שיקראו ימות המשיח.

האוניברסיטה בירושלים, במכון וויצמן למדע שזה עיקר בזמננו לכיבוש ארץ וישובה, ולבסוף הכרזת תקומת המדינה ע"י בן-גוריון. וכמו דוד המלך היה הראשון והעיקרי אחרי שאול ביסוד הממלכה ובהמלכו למלך על ישראל, כן בן-גוריון היה הראשון שנבחר לראש הממשלה בקום מדינת ישראל. כמו דוד המלך שניהל מלחמות נגד העמים הקודמים שישבו בארץ, כן בן-גוריון ניהל מלחמות נגד העם הקודם שישב בארץ שהתנגד להחזרת עמנו לארצנו, כמו דוד המלך העביר את הבירה לירושלים - כן בן-גוריון העביר את הבירה לירושלים. כמו בדוד המלך היתה התמזגות של חזון ומציאות כן בן-גוריון חונן בהתמזגות של חזון ומציאות.

אין ולא יכול להיות בכוונתי בשמות שהזכרתי להעמיד בצל במה שהוא כל גדולי עמנו שפעלו במשך שני דורות ונתנו כל חייהם ונפשם לתחית העם והארץ, ושבלעדם לא היתה קמה מדינת ישראל ורבים השמות שפעלו מד"ר פינסקר ועד בן-גוריון, אלא רציתי בסקירה זו לתת מושג מה לנוער שלנו שלא ידע את יוסף... על שלשה האנשים המרכזיים, הרצל, וויצמן ובן-גוריון שכמו בראשית התהוותו של העם נשארו בתודעת העם משה ויהושע ודוד המלך, כן בתקומת ממלכת ישראל בזמננו ישארו בתודעת העם הרצל וויצמן ובן-גוריון.

הערה: די להזכיר שמות כמו אוסישקין, זבוטינסקי ועוד רבים וגדולים והמתישבים הראשונים של הארץ.

הרהורים על הכרזת שנת הראשונים

על פי יזמת מנהל התאחדות האכרים מר זיו - אב

כאשר הממשלה הכריזה על שנת ראשונים לציון, ראשוני המתישבים של ארצנו שהתחילה מלפני שמונים שנה בתור זכרון כבוד להמתישבים הראשונים. ובתור אחד שהיה לי הכבוד והזכות להיות אחד המתישבים בתקופה זו, חשבתי: למה מגיע לנו הכבוד הזה ?.. אחד האדמ"ורים אמר: איננו מבין למה עוד מגיע עולם הבא ללומדי תורה, האם לא מספיק להם עצם ההנאה שיש להם מלימוד התורה ? ועוד יותר, יש לשאול מדוע מגיע כבוד למתישבים הראשונים. האם לא מספיק להם שהמה חיים בהרגשה שהיו ממניחי היסוד של מדינת ישראל, תחית עמנו שפתנו וארצנו. האם יכול להיות סיפוק נפשי יותר גדול מזה שזכו לראות בעיניהם מה שראו ראשוני הראשונים בחזון רוחם את תקומת מדינת ישראל וזכו לבחור בנשיא , בראש ממשלה שלהם, שרים, פרלמנט - זו הכנסת שלנו- שופטים ושוטרים ועל כולם צבא ישראל, שחדל מאז מרד ב-כוכבא, שאלפי שנות געגועים ותקוה של עמנו גלומות בשמות אלה? ושאלתי לנפשי מדוע מגיע לנו עוד כבוד במיוחד בהכרזה מיוחדת של שנת ראשונים ? אמנם גדולים מאד היו היסורים של המתישבים הראשונים, אבל עוד יותר גדולים היו אושרם והישגיהם שגדלו וצמחו מתוך אותם היסורים... ואם אמנם היה מקום להכרזה זו לא לראשונים בעצמם צריכה להיות מטרת הכרזת שנת ראשונים, שכאמור אינם צריכים לזה, אלא שמעשי אבות יהיו סימן לבנים, לסמל לעולים החדשים ללמדם אם עובדים מתוך סבלנות, מסירות ואהבה, אז גם הסבל הופך לעונג, אושר, שמחה וסיפוק נפש בערוב הימים...

עמנו הוא עם הנצח אבל הוא חי לא רק למענו. עמנו נתן לעמי

אירופה ואסיה את הנצרות והאיסלם, ומדינת-ישראל תנחיל לעמי אפריקה תרבות ומדע , ולכל עמי התבל מוסר הנביאים לפי מושגי ישראל, לקיים דבר גדול הנביאים אחרי משה, שניבא לעמנו "והייתם אור לגויים".

נאומים בענין המחישבים הראשונים בארץ

במכון ויצמן למדע בחג היובל השבעים של רחובות.

במועדון הקשישים וכו'.

מכון ויצמן למדע רחובות

יו"ר הועד הפועל, מר מאיר ויסגל ו. ורעיתו

מתכבדים להזמינך

לקבלת פנים למיסדי העיר וראשוניה במלאות

70 שנה להוסדה של רחובות

אשר תערך ביום ב', כד' ניסן תשכ"א, 10.4.61

בשעה 10.00 לפנה"צ, באולם ויקס

שדרות יד חיים ויצמן

לפי הזמנת מר ויסגל וראש העיר מר כץ נאמתי את הנאום דלקמן:

שבעים שנה לרחובות שלנו

כאשר אתה נזכר בשם רחובות הנה מופיעים לפניך הדמויות הבלתי נשכחות. בחי האבות הראשונים שקנו ובנו את רחובות,שלצערנו ראשי בתי האבות אינם כבר אתנו. ולא זכו לראות בעיניהם מה שחזו בחזונם ובעיני רוחם. בתקומת מדינת ישראל. אבל ראשי בתי אבות אלה זכרונם ומעשי ידיהם ישארו לנצח בהיסטוריה של עמנו.

אחיות ואחים,

צנועים היינו בעבודתנו. שמחנו על כל בית שנבנה ועל כל עץ שנטע. וכאשר נוסף שטח אדמה לאדמת רחובות שנקראה אדמת גאולה לא היה גבול לשמחתנו וככה הנחנו אריח על גבי אריח כולנו יחד אכרים מורים, פועלים, בעלי מלאכה וסוחרים. כולנ השתלבו והשתבצו במשי-מה הגדולה הזו. כדאי לציין שרחובות היתה הראשונה שבשדותיה נש-מעה שירת עבודה עברית וגם המשורר של שיר העבודה חי ועבד ברחו-בות גם השיר "חושו אחים חושו" של ר' יחיאל מיכל פינס הושר לרא-שונה ברחובות בפי הפועלים בחוזרם מעבודתם וככה הנחנו את היסוד יחד עם כל בני הישוב הראשונים מכל הארץ למדינת ישראל.

אחיות ואחים,

לא קלה היתה הדרך שעברנו בה, הארץ היתה שממה. המלריה ומח-לת העינים עשו בנו שמות. חינין היה לחם חוקנו ורק ע"י האהבה והמסירות לעם ולארץ הצלחנו להתגבר על כל המכשולים שעמדו בדרכנו וזכינו לראות את רחובות שלנו כעיר פורחת עם מוסדות תורה ומדע.

ישיבות, מכון אוניברסיטאי לחקלאות, מרכז מדעי עולמי בשם מכון ויצמן, בתי ספר עם אלפי תלמידים ואושרינו שזכינו לכך. בשם ראשוני רחובות אני מברך את כל תושבי רחובות שאלהי ציון יברך את מעשי ידיהם ויתברכו מטוב הארץ וברכותיה.

אני רוצה לציין כי בשנה זו שאנו חוגגים את שנת השבעים של רחובות נמצאו המסמכים של מרד בר-כוכבא. אנו בני הארץ יחד עם צה"ל ממשיכים את המרד שבר-כוכבא התחיל מלפני אלפים שנה לפי מושגי זמננו וברכתי לאנשי רחובות ולכל הישוב שיזכו להמשיך את המרד עד היום הגדול שניבא הנביא , כי גדול יום יזרעאל.

חג שמח ותחי רחובות.

נאום לפני קשישי רחובות במועדון ההסתדרות על שם שפרינצק

קהל נכבד,

נעתרתי להזמנת הנהלת המועדון של זקני רחובות, להרצות לפניכם על החיים של המתישבים הראשונים בארצנו שהיה לי הכבוד והזכות להיות אחד מהם. אחים! באתי אליכם כאחד מכם שכבר עברו את רוב הדרך של החיים, ואנו כולנו נמצאים בספינה שמפליגה לנצח שמעבר לחיים. אבל מה שאני ארצה לפניכם, זהו דוקא על החיים שבעולם הזה, כי יש חיי נצח בעולם שאנו חיים. ואלה חיי הנצח של עמנו. ובזה אני בא לעיקר הדברים, כי מה שאני אספר לכם יכולים להיות מעניינים רק בהקשר לזה. כי לא החיים של המתישבים הראשונים כשהם לעצמם חשובים, חשובה המטרה והתוצאות של החיים האלה לחיי הנצח של עמנו. כי זה ברור כי אחרי מה שקרה לעמנו בדור הזה בארצות פזוריו, ששליש מעמנו, הושמד השליש הכי חשוב של עמנו והתבוללות בארצות החופשיות, שכל הקיום של עמנו עמד בסכנה הכי חמורה מכל הסכנות שעמדו לעמנו בכל ארבעת אלפי שנות ההיסטוריה מאברהם אבינו עד ימינו אלה. אילמלא קמה מדינת ישראל, שלמתישבים הראשונים לי היה הכבוד והזכות להיות ממניחי היסוד של המדינה.

עכשיו יהיה לכם מעניין לשמוע על החיים האלה. אחים, בטח שמעתם או קראתם על אחד רובינזון קרוזו שנקלע יחידי לאי בודד והיה צריך להתחיל בחיים חדשים וליצור הכל בעצמו. בבחינת רובינזון קרוזו חיינו בשנים הראשונות. גם אנחנו נקלענו לאי בודד - אמנם מרצוננו - באסיה שנקרא אז פלשתינא שרצינו להפוך אי זה לארץ

ישראל. ופלשתינא זו שהיתה תחת שלטון טורקיה היתה ארץ שוממת בלי מים ויתושי מלריה ממלאים את האויר ואדמה להתישבות היו צריכים לקנות בכסף מלא, ואדמה טובה לא מכרו, מכרו רק אדמות עזובות וביצות ששרצו בהן יתושי מלריה שאפילו היושבים הוותיקים הערבים, לא יכלו להתקיים על אדמות אלה.

הממשלה הטורקית הביטה עלינו בחשד. בכל מה שעשינו לא רק שהממשלה לא עזרה , אלא גם הפריעה. לבסוף אסרה גם הכניסה לארץ ליהודים. אני בעצמי הוכרחתי לחזור פעמיים עם האניות שבאתי ורק בפעם השלישית עלה בידי להכנס לארץ אחרי טרדות ויסורים על אנושיים וביחס כזה של הממשלה להתישבות היהודית בארץ ועל אדמות עזובות והביצות האלו ששרצו יתושי מלריה התחילו בעבודה, עבודת אדמה שמדורי דורות היהודים לא עבדו בזה ולא מעט קרבנות נפלו בשנים הראשונות מהמתישבים. בחיים לשבת לא היו, אני בעצמי נדתי על יד הרובין בפרדס שליד ביצה וניגפתי במלריה*) ואחרי שנתיים של עבודה בכרמי נס-ציונה, עקרון וראשון לציון, חליתי במלריה שקראתי את זה מלריה מוסיקה. מדוע מלריה מוסיקה? מפני שהגוף היה רוקד מקוד וחום והשינים החלו נוקשות ונחלשתי עד כדי כך שד"ר מזיא, הרופא היחידי שהיה אז בראשון לציון, שנשלח ע"י

---

*) והיה כאשר הלכתי פעם יחידי מנס-ציונה לפרדס מקום מגורי, ובדרך נתקלתי באורחת בדואים רוכבי גמלים, וכאשר ראוני, ילד יחידי בדרך, התחילו מתלחשים ביניהם והתחילו לפנות גמליהם אלי. וכמעט שלא קרה לי מעשי יוסף... וכאשר הרגשתי בדבר נשאתי את רגלי וברחתי מהם.

הברון רוטשילד, ציווה עלי לעזוב מיד את הארץ אחרת אין תקוה לחיי. אני מספר לכם את זה לא שאני רוצה לספר לכם על עצמי, אלא בתור אילוסטרציה לכל הישוב בימים אלה. בתים לבנות היו צריכים לקבל רשיון מהממשלה המרכזית מקונסטנטינופול ולהשיג רשיון היה כמעט אי אפשר אפילו יותר קשה מאשר מהממשלה שלנו... ומה יהודים עושים כאשר לא נותנים לבנות ביום, אז בונים בלילה כמובן במתן שוחד. ובית כאשר היה בנוי אסור היה להרוס לפי חוקי טורקיה. וכאשר שוטרים היו באים להפריע לבניה היו הנשים יוצאות ולא נותנות להם לגשת. ולהלחם נגד נשים אסור היה. אני בעצמי עבדתי בלילה בבנין היקב בראשון לציון. הגשתי חומר לאביו של ר.א.ליפקוביץ כאשר הוא בנה אגף אחד של היקב. המלריה ומחלת העינים עשו בנו שמות. החינין לא אזל מהבית כמו לחם. הלחם כמובן היו אופים בעצמם. בשנים הראשונות לא היו עצים בנמצא. והיו אופים בעשבי השדה יבשים. בחלפה ובזבל בהמות יבשים שהיו אוספים בשדה. *)

המצב החומרי היה קשה ביותר. הכסף השקיעו בבנינים ובכרמים שנטעו שהתחילו לתת פרי רק אחרי השנה הרביעית והחמישית. עיקר האוכל היו זיתים שהיו מכינים בעצמם. שעועית ביצים והיו שותים הרבה תה. את הקמח ויתר המזון היו קונים ביפו בעיקר אצל ר' יחזקאל סוכבולסקי אחיו של סוכבולסקי מכפר בילו. יהודי יקר שיותר שהיה עוסק במסחר היה משתדל להוריד עולים מאניות בזמן שטורקיה אסרה את העליה, הנסיעה ליפו לא היתה כל כך פשוטה. זה לקח יום שלם מבקר השכם עד שעה מאוחרת בלילה. העגלה הרתומה לסוס אחד היתה שוקעת כל הדרך בחול. ויותר שהיו נוסעים היו הולכים ברגל, על

---

*) כדברי הנביא יחזקאל "ונתתי לך צפיעי בקר ועשיתה את לחמך עליה".

ליד העגלה, הצעירים היו רוכבים על חמורים והיו נדברים בלילה קודם כדי לנסוע בקבוצות, כי לנסוע יחידי היה מסוכן. וכאשר אני סכנתי את עצמי ונסעתי לבדי נשדדתי ע"י קבוצה בדואית קרוב לראשון לציון. וכאשר היו צריכים לסדר משהו ביפו היו נשארים ללון במלון המפורסם של חיים ברוך, שהיה מקבל אורחים בלי הגבלה ודאגה של מקום לא היה אצלו, כי לישון אמר, לא צריכים דוקא במטה, אפשר לישון על הרצפה על מחצלות ואז מספיק מקום לכולם, די והותר. ואוכל גם לא היתה פרובלמה אצלו, ביצים ושירעס (שמן שומשומין) היה מספיק והיה מכריז בקול לשרה אשתו, תעשי פרזניצה לאורח זה וזה. ושרה מלאה כמוכן את הפקודה בזריזות. מהמלון של חיים ברוך התפשטו האולקוסים בארץ לפי עדותו של הסופר אבא אחי-מאיר. החיים הכי קשים התבטאו בצער גידול בנים. כאשר בקטנותם היו שוכבים ימים על ימים בעינים נפוחות ובחום גדול. אין לתאר את צער האמהות לראות את ילדיהם במצב כזה. אחטא להיסטוריה אם לא אזכיר לטובה את הפעמון שהיה רוכב לו בגאוה בין שני עמודים גבוהים ועובד מועד המושבה היה מושך בחבל שהיה קשור לפעמון. הפעמון היה חלק מהווי שלנו. לפיו יוצאים לעבודה, לפיו היו יושבים לאכול צהרים, קמים לעבודה, מודיע על הפסקה, קורא לאספה כללית, ובצלצול חזק בכל המעלות, כאשר יש התנפלות על המושבה או על בקשת עזרה ממושבה אחרת. ואני מציע בהזדמנות זו לעירית רחובות כאשר יקימו מוזיאום ברחובות, והגיע הזמן לעשות את זה, להקצות מקום נכבד במוזיאום לפעמון.

עניני הצבור היו נחתכים ע"י ועד המושבה שהחושבים היו בוחרים מקרבם באספה כללית. כל עניני הצבור, בית הספר, בית-

מרקחת, רפואות, רופא וכו'. אפילו העברת רכוש היו מעבירים ע"י פרטי-כל של ועד המושבה. בכל הסכסוכים, אישיים סכסוכי גבולות ענייני כספים, בכל היו פונים לועד המושבה. והפרסטיזה של הועד היתה כל כך גדולה שלא קרה אף מקרה שמי שהוא יפנה לערכאות. ומה שהועד החליט היה כחוק ממשלתי כתוב. הדבר הכי קשה היה מוטל על ועד המושבה - היתה השמירה. בתוך המושבה היינו שומרים בעצמנו לפי תור. אבל בשדות ובכרמים היו שוכרים שומרים מחוץ הבדואים שהיו שודדים מפורסמים. בבחינת מסירת המפתח לגנב. עד שקם "השומר" מצעירים עזי נפש שחשבו את זה לחרפה וסכנה שהשמירה על רכוש לא תהיה בידי היהודים עצמם. וגם מבחינת הכבוד הלאומי החליטו הצעירים עזי נפש אלה לקחת את השמירה בידיהם גם בשדות ובכרמים וגם בתוך המושבות. ולא מעט קורבנות נפלו מהם, כי הבדואים השומרים הקודמים לא רצו להוציא את השמירה מידיהם. אבל ההתלהבות והגבורה של הבחורים שהתארגנו ב"שומר" התגברו על הכל ובשירה אדירה היו יוצאים רכובים על סוסים עם רובים על כתפיהם לילה לילה לשמירה בשדות ובכרמים. שירתם היתה מהדהדת בלילות החשך בכל הסביבה. היו שמחים ורוקדים, והיה מקרה ברחובות כאשר התקשרנו עם השומר שביום הראשון של רה"ש עשו הילולה וירו ברובים והדבר הרגיש את מתפללי ביהכ"ס וביום השני של רה"ש בא ראש השומרים מנדלה פורטוגלי ז"ל, לביהכ"ס. ומנדלה היה ידיד ומבאי ביתי, והטפתי לו מוסר על הילולה שעשו ברה"ש וירו ברובים. אמר לי באידיש: תבין אט אזוי וויא דעס תלמיד חכם שפארט צוזגאן דיא שטיקל תורה, אזוי שפארט אונז דער שאס*), ואני הבנתי לרוחו, כי השאס של ה"שומר" מבחינה לאומית היה קדוש לא פחות מהתפילה בבהכנ"ס, כי השומר הווה

---

*) תבין כמו שליהודי תלמיד חכם לוחץ לו להגיד את הפלפל שלו בתורה, כך לוחץ עלינו הרצון לירות...

התחלת גיבושו של הכח היהודי שהתפתח אחרי זה להגנה, למחתרת, ולבסוף לצבא המפואר והגבור שלנו שחדל להתקיים בעמנו מאז מרד בר-כוכבא ושגעגועי דורות ותקוה היו נכללים באותן התפילות של-נו בביהכנ"ס במשך אלפיים שנה, ושכל זה היה גלום באותו "השאָס" של השומר. כי זה היה דילוג בפעם אחת על אלפי שנות גלות ושעבוד והמשך המרד של בר-כוכבא שמלפני אלפים שנה.

הנה ספרתי לכם על אחד הקוריוזים מחיינו הראשונים מהשומר, כי בעצם כל חיינו היו מלאי קוריוזים. כי הגיון ממש לא היה בעבודתנו. כי לבוא לארץ שממה תחת ממשלה עוינת ובין תושבים ער-מומים, גנבים ושודדים ועל כל הקשיים שספרתי לכם. ובזמן שכל העולם היה פתוח להגירה, אמריקה, דרום אפריקה, אוסטרליה, קנדה, ארצות מפותחות שהיו שמה כבר מקודם ישובים יהודים שהיו עוזרים לחדשים שבאו להסתדר ונתקבלו ברצון מהממשלות האלו. האם היה הג-יון להשאר בארץ ? ואמנם היו כאלה שלא עמדו להם הכחות הנפשיים לעמוד בתנאי הארץ ועזבו ונסעו לארצות הנזכרות. אבל הרוב נשאר למרות כל הקושיים ויסורי ההתנחלות. כי נוסף על יתושי המלריה נדבקנו בנגיף נגדי, מין וירוס כזה שאפילו בטלסקוף לא רואים אותו ,הוירוס הזה שנדבקנו בו קוראים אותו ביטראל "אהבת הארץ", שאמנם לא חיסל את יתושי המלריה ושאר הפגעים, אבל היה בוירוס זה איזה כח מסתורי של הרגשת שליחות היסטורית של עמנו. שאפשר להגדיר את זה בתודעה מאחורי המעשים שגם לעושים עצמם לא קל לחדור למהותה. אחד הפילוסופים אמר כי גם להלב יש ההגיון שלו ונימוקים שלו...

ועל פי הגיון זה ונמוקיו נשארנו לעבוד בארץ. גם בטבע

ידוע כי כל חי הניתק ממקומו באופן מלאכותי, שואף תוהה ומתגעגע למקורו הראשון ולמקור מחצבתו, הראשוני. ישנן ציפורים הנודדות מארץ לארץ ותמיד חוזרות לביתן. זהו רבותי סוד ההתגברות על כל הקשיים שעמדו בדרכנו, וכל זה איחד אותנו לגוף אחד והיה דומה שכולנו יושבים בסירה אחת וחותרים לחוף רחוק רחוק. השמחה של אחד היתה שמחת כולם וכאשר נרכש איזה שטח אדמה באיזה מקום בארץ היה נדמה לנו שכבר כבשנו את הארץ, וכאשר נוסף שטח אדמה לאדמת רחובות שנקרא אדמת גאולה לא היה גבול לשמחתנו, ועל אף כל הקשיים ועל אף העולם הקטן שלנו שהתבטא בכמה מושבות יחידות בארץ שהילדים שלנו בימי ההולדת שלהם היו שרים "רחובות לנו ביהודה, אל יבנה יהודה, זכרון לנו בשמרון אל יבנה שומרון, ראש פינה לנו בגליל אל יבנה הגליל", והשמחה היתה במעוננו.

תרשו לי להקריא לפניכם כמה מלים מספרי מהקטע "הדור שלי" "גדולים היו יסוריו אבל יותר גדולים היו הישגיו שגדלו וצמחו מתוך יסוריו ..." וכאשר אני מעביר בזכורני כל מה שעבר עלינו בארץ זו. בתקופה קצרה של שמונים שנה, כי מה זה שמונים שנה בחיי עם כעמנו, ומה שנעשה בתקופה זו בבנין הארץ ובתקופת עמנו, שזכינו למדינה שלנו, ממשלה בראשותם של נשיא, ראש ממשלה, שכבר זכו לשם עולם. פרלמנט יהודי, צבא גיבור וכמה שהעם בכללו הולך ומתערה בארץ ומכה שרשים, ידיעת הגיאוגרפיה של הארץ, כל הר וגבע, כל עמק ונחל מים, כי מה ידעו היהודים על הארץ ידעו רק את ירושלים, וגם ירושלים נהפכה אצל רבים לירושלים של מעלה, וידיעת הארץ מתרחבת בכל המובנים על הטבע והחי, בחורינו יודעים כבר להבחין בין

כל צמחי הבר היפים עד להפליא שארצנו מלאה מהם. יודעים להבחין בין כל מיני חיות ועופות ולהבין את שיחם ושיגם כמו שלמה המלך בשעתו, ועל הכל מרכזים לתורה ולמדע ישיבות, אוניברסיטאות, מכון ויצמן למדע שנעשה למרכז עולמי למדע, וכל זה בתקופה קצרה של שמונים שנה.

וכשאני מפליג בחזון רוחי לימים באים, אני מקוה שעוד נזכה כולנו כימינו לראות בגדולות עמנו בארצנו. הנה ספרתי לכם אחים מקצת מן חיי המתישבים הראשונים, נשאר לי רק לברך אתכם בברכת משורר תהלים "תנובון בשיבה טובה דשנים רעננים תהיו" דשנים לאו דוקא זה לא מודרני בימינו בעיקר רעננים תהיו. ואני גומר בדברי הנביא הושע "ויעבדו בני ישראל ובני יהודה יחדיו ושמו להם ראש אחד כי גדול יום יזרעאל ".

הרצאה במועדון הקשישים של ההסתדרות

ביום 22.6.63

(תרגום מאידיש)

אחים ואחיות,

אני רוצה לדבר אליכם חלק מנאומי באידיש על השפה העברית. אני רוצה שלא תחשבו שאני באתי להטיף לכם מוסר, אני רוצה שתביני ותרגישו מה שאר האומה מוסר לאיש אחד ושזה עבר אחרי כן לכולנו. האיש היה אליעזר בן-יהודה. שהתחיל לדבר בביתו רק עברית, ועם בנו הראשון שנולד לו, דאג שלא ישמע שמה אחרת מלבד עברית. עד כדי כך שלא הרשה לו לשחק עם ילדי השכנים כדי שלא ישמע שפה אחרת מלבד עברית. הידידים של בן-יהודה אמרו לו שיעשה מבנו אדם לא נורמלי, אבל הוא לא שמע לאף אחד ולמרות שבן-יהודה ואשתו ידעו הרבה שפות לא דברו בבית רק עברית. ובעתונו שהוציא היה כתוב בכותרת של העתון "עברי דבר עברית והבראת". והתאריך של העתון לא היה לא התאריך הנוצרי ולא היהודי, אלא משנת חורבן ארצנו.

מה היה הרעיון של בן-יהודה? מה היתה המטרה של הרעיון שלו שבעקשנות ובמסירות נפש כזו הוא שאף לזה.

הערה:

בנו זה של בן יהודה שקרא לעצמו כאשר גדל בן-אבי, היה נואם בחסד עליון בשפה העברית ובשפות אחרות. הוא חידש הרבה מלים בשפה העברית. היה מדינאי, עורך עתונים, עסקן כמבואר בספרו "עם שחר עצמאותנו שידידיו פרסמו אחר מותו.

לי באופן אישי, היינו ידידים והיה לי קונקורנס לאשתי, שכתב עליה בזכרונותיו על הבנות שאהב-שהיתה דקה כדקל ירושלמי בזהב שערה ובחכלת עיניה, כים כנרת ביום אביב, וקומתה דומה לירדן בהגיחו ממימיו אפס כי מבטה החולם ופיה הסגור לרוב היו מפחידים את מחזריה והיתה להם כצל עובר ללא שוב." והנה היא נפלה בחלקי....

הרעיון היה מבוסס על שלשה מומנטים :

א. עברית היתה השפה שעמנו דבר 4 אלפים שנה מאברהם אבינו עד חורבן ארצנו וכאשר אנו חוזרים לארצנו עלינו לחזור גם לשפתנו. כי שפה זה לא רק שאנשים מדברים בה, בשפה גלומה נשמת העם. ותר-גום של שפה זה כמו שהופכים בגד לצד השני שאין בו היופי והזהר הקודם.

ב. השפה שהנביאים דברו אל העם היתה עברית, זהו התנ"ך, זה הספר שכולם מודים, כי ספר כזה עוד לא נכתב בכל ההיסטוריה האנושית ועד היום הוא הספר הנמכר יותר מכל הספרים. וע"י הספר הזה קבל-נו חזרה את ארצנו. והספר הזה כתוב עברית והמלומדים מכל העמים שרוצים להבין טוב את הספר לומדים עברית, למרות שהספר תורגם לכל השפות שבעולם.

ג. אחרי חורבן ארצנו ועוד לפני החורבן, התפזרו היהודים בארצות שונות ומדברים שפות שונות וכאשר אנו רוצים להיות שוב פעם עם בארצנו, ויהודים מכל ארצות תבל חוזרים לארצנו. הלא צריך שתהיה שפה משותפת לכולם, כדי שיוכלו להבין איש את רעהו ולהתמזג יחד לעם אחד. וכמובן שהשפה הבאה בחשבון היא השפה העברית.

כל זה אמרתי לכם אחים ואחיותי, מפני שאני יודע שיותר רצוי היה לכם שידברו אליכם באידיש. אני ראיתי בשבת קודם כאשר אשה מכובדת בגיל גבוה הקריאה לפניכם שירים וסיפורים באידיש. וראיתי כמה היתם שמחים ומאושרים. אני הבנתי לרוחכם. אצל כל אדם יקרה השפה שנולד בה ודבר בה מיום הוולדו, אבל אתם גם יוד-עים לאיזו קטסטרופה הגלות הביאה לעמנו. וכאשר אנו חוזרים לאר-צנו עלינו לחזור לשפה שנביאי ישראל דברו בה. וברצון טוב עם

מעט התאמצות תוכלו כולכם להבין עברית. אפילו לעת זקנה אפשר ללמוד כמו שאומרים כי "אף פעם לא מאוחר" ובפרט שהשפה העברית לא כל כך זרה לכם. הלא כל התפילות הן בעברית ואיזה יהודי לא התפלל פעם ?

ובכן רבותי אנו חוזרים לעברית. בהרצאה הקודמת ספרתי לכם כאשר באנו לארץ התחלנו בעבודת אדמה. אתם יודעים איזה יחס היה אצל היהודים לעבודה קשה זו. ואיך הביטו מגבוה על אכר. קראו אותו "מוז'יק", "פויער" "חמולה", כל השמות האלו היו בהם להוריד את ערך האדם של האכר, ומעניין כי בארץ פרימיטיבית זו בזמן ההוא בין העחבים הביטו בני העיר על הפלח גם כן מגבוה. ואספר לכם בדיחה, שממנה תלמדו על היחס שהיה מבני העיר לפלח. בעיר היה בזמן ההוא מין מוסד שקראו לו "חאן", זה היה אורווה גדולה בתוך חצר גדולה וכאשר בא מישהו לעיר מן המושבה או מן הכפר, היו משאירים שמה את העגלה, הסוס או החמור בעד תשלום ידוע, ובחאן זה היו משכירים גם סוסים וחמורים לרכיבה. והנה בא פלח ובקש לשכור חמור, אמר לו בעל החאן, שאין לו חמור להשכיר, כיוון שלא רצה להתעסק עם פלח. בין כה וכה, התחיל חמור לנעור. אמר הפלח לבעל החאן, למה אמרת לי שאין לך חמור להשכיר, הלא אני שומע חמור נוער, אמר בעל החאן, לאלה שעמדו שם. "תראו שכל של פלח,לי הוא לא מאמין ולחמור הוא מאמין"...

ככה רבותי היה היחס לעובד אדמה בזמן ההוא, ואנחנו בכל זאת התחלנו בעבודת אדמה, כי לא באנו לארץ לחפש עושר ופרנסה טובה, לזה היו הרבה ארצות אחרות שאפשר היה למצוא שם עושר

ופרנסה טובה. באנו לארץ זו לבנות מחדש את עמנו בארצנו, והיסוד של כל עם הוא מעמד של אכרים המוציא לחם מן הארץ, כפי הסיסמה של אחד מראשוני המתישבים, משה סמילנסקי, שכתב "אם חקלאות כאן מולדת כאן", ז"א בלי חקלאות אין מולדת ואין קיום, אני עוד הוספתי לסיסמה זו סיסמה שלי, אם אהבה כאן הכל כאן. ורק בשתי הסיסמאות יחד יכולנו להתגבר על כל הקושיים החומריים והפסיכו-לוגיים שעמדו בדרכינו. עכשיו בזמננו אנו, עבודת אדמה היא כבר לא עבודה בזויה, אלא מדע, בטח אתם שומעים ברדיו בכל יום לפני שעה 7 הוראות מדעיות לאכרים, איך לעבוד, מה לזרוע, ואיך לטפל בכל מיני גידולים שארצנו ברוכה בהם. כי כמעט שאין דבר שלא גדל בארצנו ע"י טיפול מדעי נכון, בכ"ז גם עכשיו עבודת אדמה היא עבודה קשה והכנסה לא גדולה, אלא כפי שאומרים אצל היהודים, "אזיכערע פרנסה" אמנם בנגב הפרנסה לא כל כך "זיכערע", כבר כמה שנים של בצורת כאשר חורשים, זורעים והגשם לא בא והכל או הרוב הולך לאיבוד. אמנם גם בגלות היו זיכערע פרנסות, מספרים על שני יהודים שהיו חברים טובים כאשר היו צעירים, כאשר למדו יחד ביש-יבה, אחרי זמן נפרדו, אחד עבר לגור בעיר גדולה, עשה חיל התעשר והשני עבר לגור בעירה קטנה, והנה פעם נזכר החבר העשיר בחבר הטוב שהיה לו והחליט לנסוע אליו ולבקר אותו. אמר ועשה. נסע לעירה של החבר מצא אותו בבית קטן עם הרבה ילדים כנהוג דוקא אצל עניים שאצלם הפריון גדול. שמחו אחד עם השני, דברו על דא ועל הא. והנה החבר האורח שואל את חברו: ומה עם פרנסה ?

ב"ה ענה לו, חיים. ומה עבודתך הוסיף לשאול, עבודתי אמר, הלא אתה יודע שיהודים מחכים למשיח בכל יום שיבוא ובשביל שבני העיר

שתוודע להם תיכף הבשורה הטובה, שכרו גבעה מחוץ לעיר ואני עומד עליה, ותיכף כאשר משיח יבוא אמהר לבשר להם את הבשורה הטובה... כמה אתה מקבל משכרת בעד עבודתך זו? שואל אותי החבר, משכורתי אמר, היא אמנם לא גדולה דאס איז אבער אזיכערע פרנסה...(אבל זו פרנסה בטוחה) ההבדל רבותי, בין "אזיכערע פרנסה" שבגלות שהיא כולה דמיונית ולא מציאותית לא בשביל הפרט ולא בשביל הכלל, אבל הזיכערע פרנסה בארצנו שאפילו בנגב ששמה היא לא כל כך זיכערע (בטוחה) בשביל הפרט, אבל יש בזה מחיפושי דרך להתבססות וקיום עמנו בארצנו.

רבותי, כל מה שהרצאתי לפניכם עד עכשיו, זה אמנם באופן אינדרקטי שייך לספר שכתבתי, אבל במודעה הגב' מרים הנכבדה, כתבה שהרצאה תהיה על הספר או יותר נכון מתוך הספר, וחרשו לי לכן לקרא לפניכם קטע מספרי שזה לא שייך לאופן החיים של המתישבים הראשונים, אבל זה לקוח מתוך החיים האלה. הקטע הזה נקרא "חשבון הנפש". יש בקטע זה קצת פילוסופיה, אבל לא פילוסופיה עמוקה, אלא פילוסופיה לקוחה מן החיים, כל אדם לעת זקנה הוא עושה לו חשבון נפש, וחשבון נפש שאני אקרא לפניכם, זהו חשבון נפש של כולנו.

חשבון הנפש

ערב ראש השנה.

עוד שנה עברה ואתה מרגיש כי הנה מתקרבים ובאים ימים שאין בהם חפץ. הנה מלאו לי שבעים ושש שנים ומבלי משים אני שואל עצמי: מה יצרתי ומה עשיתי בשנות חיי? האם היה תכלית לחיי? ואולי אין בכלל תכלית לחיי אדם עלי אדמות. ואתה חי בעולם רגע קט מנקודת ראות הנצח, ובכל הימים המעטים שנקראים חיים אתה נקלע בין תקוה ויאוש, וצער ושמחה מהולים בהם. והחיים בכלל עומדים לפניך כמו תעלומה. ואני נזכר כאשר הייתי שומר בלילה ושרר שקט מסביב, וחשך כיסה את הארץ וכל היקום כמו חדל להתקיים, ואני מרים ראשי

לשמים ורואה את הכוכבים הנוצצים מעל לראשי ונזכרתי כי גם אני נמצא בכוכב שקוראים לו עולם הזה המשוטט בחללו של האין סוף, מבלי לדעת מה אני עושה בכוכב זה. תקפתני הרגשה של יתמות והיה נדמה לי שמישהו הטיל אותי לכאן לכלא נפלא זה שאנשים מתחבטים ומתנגשים בו איש ברעהו, אוהבים ושונאים זה לזה מבלי לדעת בשביל מה ולמה ... והנה פתאם האירו פני המזרח, הכוכבים נעלמו, אתה שומע רננת צפורים השרות שירת בקר. אתה חוזר הביתה מסתובב בחצר, עגל קטן מפזז ומרקד, עץ מלבלב, פרח נאה ורסיסי טל של בוקר מנצנצים לעין השמש העולה. ופתאם אתה עובר לעולם אחר עולם עליון גדול וטוב. ואתה בא לידי מחשבה כי האושר והאמולה ,התקוה והיאוש, הצער והשמחה, הצמיחה והכמישה, הרעננות והניוון גם החיים והמות, כולם יחד קלועים ושזורים זה בזה כחוליות בשרשרת ואין להפריד ביניהן וכולם מופיעות יחד מבלי שתרגיש בזה.

ברגע שאדם נולד מתחיל למות...

זהו רבותי החיים, החיים הם תעלומה, אלא שאדם רוצה לחיות ולהתקיים כמו כל הנמצא בטבע. כל חי וכל צמח משתדל להתקיים, אלא שהרגשת המות מעיקה על האדם, והיה רוצה לחיות חיי נצח. ובזה הערך הגדול גם לפרט בהתקשרותו עם הכלל. כי הכלל לא מת לעולם. ובפרט אנחנו שאנו שייכים לעם הנצח. בתור חלק מגופו של העם אנו יכולים להרגיש את הרגשת חיי נצח גם בעולמנו אנו. ואנחנו שאנו חיים בארצנו, שחיי הנצח של עמנו קשורים בארץ זו, אנו יכולים להיות מאושרים שזכינו לזה, וברכתי לכם שהרגשת אושר זו תמלא את לבכם ותהיו מאושרים בערוב ימיכם.

ואני גומר בדברי הנביא זכריה שנבא על זמננו, "כה אמר ה' צבאות עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים. ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה".

המחבר נואם במועדון הקשישים
ברחובות

במועדון הקשישים 14.9.63

חברים וחברות,

באתי להגיד לכם שנה טובה לשנה החדשה הבע"ל וברצוני לברך אתכם שתגישו באמת את השנה הטובה, בזה שזכיתם וזכינו כולנו לחיות בארצנו ולהיות שמחים מראשית השנה ועד סופה. אני מדגיש מראשית השנה, כי כל הגישה הזו שקוראים לימים הראשונים של השנה "ימים נוראים" היא גישה גלותית. איננני יודע מי המציא את השם "ימים נוראים" אבל ברור לי שזו גישה גלותית עם כל הערך של חשבון הנפש שאדם מישראל עושה בימים אלה, שימו לב עד כמה שונה הגישה מימים קדומים של האומה כאשר אבותינו חיו בארצם ובין הגישה של עמנו בגלות. כי מה כתוב על יום כפור ? כתוב: "כי לא היו ימים טובים לישראל כימי ט"ו באב ויום כפור שבהם בנות ישראל יוצאות במחולות בכרמים בבגדים שאולים, כדי לא לביש את מי שאין לו". שימו לב לנקודות העיקריות. ראשית הקשר ההדוק לחיי טבע. הן לא יוצאות למחולות בבתים, אלא בכרמים. שנית הנקודה ההומנית-מוסרית הן יוצאות למחולות בבגדים שאולים כדי שלא לביש את מי שאין לו. ללמדך שתמיד העיקר התעלות האדם מתוך הרגשת שמחה, ועל עצם הצום מה אמר הנביא: "הלוא זה צום אבחרה פתח חרצובות רשע ולתת לרעב לחמך" ואין לנו להכנס לשנה החדשה בהרגשה של ימים נוראים, אלא בהרגשת חג ושמחה, כי אין אלהים רוצה בהקטנת ערך האדם ובצערו, כדברי משורר תהלים: "תחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו ". ובחזרנו לארצנו עלינו להשתחרר מהרגלי הגלות בכל שטחי חיינו, כמו שאמר בן גוריון בימים הראשונים של תקומת המדינה "אנו יוצרים מעשי בראשית" כוונתו היתה שאנחנו הולכים

לבנות חיים חדשים ולהשתחרר מהרגלי הגלות ולחיות כעם יושב על אדמתו, חיי שלוה ושמחה.

אני מסיים בברכה של משורר תהלים " תנובון בשיבה טובה דשנים ורעננים תהיו . ובברכה המסורתית

"כתיבה וחתימה טובה"

שנה טובה ולהתראות בשנה הבאה.

(עיין "הרהורים לימים נוראים" ב "דברי הגות".

נאומים וסקירות

נאום לפני עתונאים בהקשר ל- 50 שנות המכבי ברחובות

סקירה על תנועת המכבי בהקשר ליתר התנועות הלאומיות

נאום לפני תלמישי בית הספר לפני הכנסם לבית הספר התיכון

נאום לפתיחת תחנה צבאית- לפני הקצינים ורעיותיהם.

נאום לפני עתונאים בקשר 50 שנה למכבי

לפני חמישים שנה ורחובות היא רק בת עשרים; גם בחיי אנוש פרטי זה רק שליש חיים ממוצע. ואיזה ערך יש לעשרים שנה בחיי אומה? אבל עשרים השנים האלה של רחובות היו המכריעות בחיי אומתנו. כי השנים המעטות האלו היו שנות חבלי לידה של עמנו ויצירתו מחדש, והנה ההתלהבות ששררה בעשר השנים הראשונות של רחובות הלכה ודעכה. הרבה עזבו את הארץ שלא יכלו לעמוד בפני קושי החיים והמחלות שעשו שמות בישוב. אלה שנשארו עבדו קשה באקלים קשה. רק האהבה הגדולה לעם ולארץ של המתישבים הראשונים שנשארו בארץ על אף כל הקשיים ובעיקר ע"י המורים הראשונים שלא נתנו לישוב לקפא. והבינו כי בלי תנועת נוער אי אפשר יהיה להמשיך וכך קמה בארץ תנועת המכבי" וגם ברחובות קם אחד המורים הצעירים, יהודה טלר ז"ל, ויחד עם צעירי רחובות דאז, יסדו מכבי רחובות לפני חמישים שנה שגדל ושגשג במשך חמישים שנה ע"י עסקנים מסורים מאז ועד היום בלב ובנפש הראויה לתהילה, והיה לכח אינטרגרלי בתחית העם בארצנו.

ככה נולדה תנועת "המכבי" רחובות לפני חמישים שנה.

כ ה ל ח י !!

ל- 50 שנה ל"מכבי"

המכבי ויחר התנועות הלאומיות

חמש הן התנועות הלאומיות שקמו בין יהודי הגולה לארצותיהן במחצית השניה של המאה התשע-עשרה. ביניהן שמלבד המומנט הלאומי, היתה להן מטרה פוליטית לטובת הארץ שגרו בה, ומהן שהיתה להן מטרה לאומית גרידא.

יהודי צרפת

יהודי צרפת, בדמותו הדגולה של כרמיה שבתוקף פעולתו המדינית קבלו יהודי אלג'יריה אזרחות צרפתית, יסדו את חברת כל ישראל חברים (אליאנס) שביסוד החברה היתה מגמה פוליטית, להפיץ את השפה והתרבות הצרפתית במזרח התיכון. לשם זה הקימו בתי ספר בירושלים וביתר ערי הארץ ששפת הלימוד היתה צרפתית וכן יסדו את בית"ס החקלאי "מקוה ישראל" ע"י קרל נטר שהיה יהודי גאה שגם שם שלטה השפה הצרפתית, ואמנם לבית ספר זה היה במשך הזמן ערך לאומי גדול בהקמת דור של חקלאים עבריים בארץ.

יוצא מן הכלל היה הברון אדמונד דה רוטשילד, בתור פרט שמגמתו היתה רק לאומית גרידא. ובזמן שבא כח אליאנס, ענתבי לחם נגד א.בן-יהודה שהטיף להחיאת הלשון העברית בבתי הספר, ותומך בהפצת השפה הצרפתית הרשמית בבתי הספר של אליאנס שתהיה צרפתית, תמך הברון בבן יהודה בהוצאת עתון עברי דוקא, וכן במושבות שלו דרש הברון שבבתי הספר תהיה שפת הלימוד עברית, אלא שרוטשילד היה רק פרט ולא לחינם נקרא "אבי הישוב".

יהודי גרמניה יסדו בתחילה חברה "למען ציון" ואחרי כן את

חברת "עזרא". גם הם בדומה ליהודי צרפת, מטרתם היתה להפיץ את השפה הגרמנית ולשם כך יסדו בתי ספר בירושלים ובכל הארץ ששפת הלימוד היתה גרמנית. כאשר יסדו את הטכניון בחיפה דרשו ששפת הלימוד תהיה גרמנית ואז פרצה מלחמת השפות שנגמרה בנצחון העברית.

יהודי אמריקה יסדו את חברת "בני ברית". לחברה זו לא היתה מטרה פוליטית אמריקאית, כי אמריקה לא היתה זקוקה לזה. מטרתה היתה יהודית לאומית לשם אחדות היהדות האמריקאית בינם לבין עצמם. מלבד זה עזרו הרבה למהגרים היהודים שבאו לאמריקה להסתדר. מאוחר יותר עזרו הרבה בהשפעתם על הממשלה האמריקאית להכיר במדינת ישראל. תיכף לאחר ההכרזה על תקומת מדינת ישראל, ואחרי הופעת ד"ר הרצל בקונגרס הציוני הראשון, נמצאו יחידי סגולה שעזרו לציונות שבמשך הזמן הפכה לתנועה גדולה עם עסקנים ידועי שם. כן נוסדה באמריקה חברת "הדסה" שהיא הסתדרות נשי אמריקה למען ארץ ישראל שעשתה וממשיכה לפעול גדולות למען בריאות תושבי ארצנו.

יהודי אנגליה יסדו את תנועת המכבי בראשותו של קולונל גולדסמיט ואחרים. גם לאנגליה בדומה לאמריקה לא היתה נחוצה עזרת היהודים כדי להפיץ את השפה והתרבות האנגלית, כי אנגליה שלטה בחלק גדול של העולם, ולעם האנגלי בעצמו יש חלק לא קטן בתנועת חיבת ציון והחזרתנו לארצנו. מאנגליה יצאו לראשונה החוזים של שיבת ציון, החל מלורד ביקונספלד בספרו "טנקרד", הסופרת גורג' אליוט בספרה "דניאל דירונדה" והחוזה אליפנט שפעל באופן אישי להחזרת היהודים לארץ ישראל ואשר תמך במשורר ההמנון הלאומי שלנו "התקוה", אימבר ז"ל. ולבסוף הצהרת בלפור וכו'.

כאמור נוסדה תנועת "המכבי" ולראשונה באנגליה וכאשר בא ד"ר הרצל בפעם הראשונה לאנגליה בקשר לתנועה הציונית נתקבל בהתלהבות ע"י "מכבי" אנגליה.

ביהדות רוסיה נולדה תנועת חיבת ציון ע"י חוזים וסופרים יהודים כמו מאפו בספרו "אהבת ציון", פרץ סמולנסקין בירחונו "השחר" וד"ר פינסקר במחברתו "אוטומנסיפציה" שהביע את רעיון מדינת היהודים לפני הרצל. וכאשר הופיע הרצל עיקר תומכיו והנוהים אחריו היו יהודי רוסיה.

כל התנועות הלאומיות הללו התאחדו במשך הזמן באופן אינטגרלי והביאו לתקומת מדינת ישראל, בבחינת "כל הנחלים זורמים אל הים". ובעוד שכל התנועות הלאומיות מלבד "המכבי" הביאו להתעוררות הרוח וכאמור לבסוף מדינת ישראל, הביאה תנועת המכבי, לישור גב היהודי, מרץ, ערך עצמי ורעננות לצעיר הישראלי. שבלי זה לא יכול עם לקום לתחיה אחרי אלפי שנות גלות. ובזאת מונחת גדולת תנועת ה"מכבי", המאחדת בקרבה מכל התנועות הלאומיות יחד ונעשה לגוף אחד במדינה.

נאום לפני יוצאי כתה ח' של ביה"ס היסודי

במעמד המחנכים המורים ההורים סבים וסבתות וכו'

תלמידים,

כאשר אני רואה אתכם בחיוניותכם, ברעננותכם ובחדוות החיים שלכם, לבי מתמלא שמחה וגיל. כי נזכר אני בשנים הראשונות לקיום בית הספר. בהיותי הרבה שנים בועד בית הספר בשנים הראשונות של רחובות ונזכר אני בילדי בית הספר שלפני ששים שנה ומעלה. בפני-הם החיוורות ובעיניהם הטרוטות ממחלת עינים ומלריה שסבלו. כמה מאושרים אתם שנולדתם בדור יותר מאוחר אחרי שאבותיכם ואבות אב-ותיכם ריפאו את הארץ מכל מחלה ונשאר לנו ההורים שלכם הסבים והסבתות וכל ידידיכם לברך אתכם שתמשיכו לגדול ולפרוח כארזי לבנון ותצליחו בלמודיכם בהכנסכם לבית הספר התיכון.

תלמידים,

כל זה שייך לצד הביולוגי והחומרי שבחייכם, אבל לא זה העי-קר. כי עליכם לדעת כי עכשיו אתם נכנסים לתקופה הכי מכרעת בחיי-כם ובעתידכם. שלש תקופות לאדם, ילדות, בגרות וזקנה. עברתם תקו-פת הילדות התקופה הכי מאושרת, בחיי אדם. כי בתקופה זו הייתם חפשיים מכל דאגה כמו הציפורים. כי ההורים שלכם דאגו לכם בכל, אבל עכשיו אתם נכנסים לתקופת הבגרות ובתקופה זו עליכם לבסס את העיקר שבחיי אדם וזהו רכישת תורה ודעת שתלמדו בבית ספר תיכון. וברכתי לכם שתצליחו בלמודיכם ושתתיחסו ללמודיכם לא רק מתוך הרגשת חובה אלא מתוך אהבה. בטח ידוע לכם הסיפור על ר' הלל שמתוך אהבתו לתורה עלה על גג בית מדרש לשמוע דברי תורה ושלג

כיסה אותו ולא הרגיש בזה.וכן השיר של המשורר ביאליק בשירו "המתמיד" המתאר את המתמיד איך שהוא לומד תורה גם בלילה ומחזיק את ידיו במים קרים כדי שלא תתקוף אותו השינה. בזמננו ע"י המדע הפדגוגי אפשר לרכוש תורה ודעת בפחות התאמצות ובפחות זמן. אבל אהבה לתורה צריכים גם בזמננו. כי באהבתכם לא תרגישו בקושי הלימוד וכל מה שתלמדו יותר השקפותיכם תתרחבנה וזה יביא לכם הרגשת אושר וסיפוק נפש. והלואי שאהבתכם לתורה ומדע תהיה לא פחות מאהבתכם לספורט...

תלמידים,

אתם חיים בתקופה הרת עולם לעמכם ולארצכם,בידכם וביתר הנוער שבארץ,ימסר גורל עמכם וארצכם כמו לכל נוער אצל כל העמים. אנו מקוים ובטוחים שתמלאו את יעוד ההיסטוריה שלכם בכבוד ובאמץ.

חזקו ואמצו !!

פתיחת תחנת דלק צבאית

קציני צבא ישראל, ב"כ משרד הבטחון, ב"כ חברת סונול,

כבוד ועונג מיוחד לי ולבני לפתוח תחנה לצבא ישראל דבר שעמנו ציפה לזה אלפי שנים ושרק אנחנו בדור הזה זכינו לזה ואני בתור אחד המתישבים הראשונים בארץ רק בחזון רוחי חזיתי את זה ומאושר אני שזכיתי לזה בחיי.

אני מודה למהנדס סונול וח' חופר ולכל העובדים שעמלו וטרחו בשיקום התחנה היפה הזו.

יחי צבא ישראל!!

(במסיבה לקציני צבא ומנהלי חברת סונול)

גבירות, קציני צבא ישראל ומנהלי חברת סונול, לפני כמה ימים היה לי ולבני הכבוד והעונג לפתוח תחנת דלק לצבא שלנו. צבא שלנו-הוד קדומים חזון חלומות וגעגועים מאלפי שנים,גלו-מים בשתי המלים האלה, שמאז מרד בר-כוכבא לא היה לנו לא חזון ולא צבא. ורק בדורנו ורק אנחנו יושבי מדינת ישראל יכולים לה-רגיש גאוה לאומית אמיתית שאפילו יהודי אמריקה שכל כך גאים באמריקה שלהם, לא יכולים להרגיש את זה.

מה טוב ומה נעים לשבת יחד עם קציני צבא שלנו עם מנהלי חברת סונול המספקים אור וכח למדינתנו וביחוד עם בנות ישראל היקרות חברות הקצינים שאני מכתיר אותן בשם קצינות, כפתגם יהודי עממי "אם האיש רב האשה רבנית".

זהו באמת תענוג וסיפוק נפש אמיתי ולשם זה אני מרים כוס לחיי צבא ישראל לקציניו וקצינותיו, למנהלי חברת סונול.

ל ח י י ם !!

דברי הגות

על ההיסטוריה של היהודים ומה שיש ללמוד מזה

מכתב לפי ברנשטיין

על מחשבה איבולוציה ואלהים

על איבולוציה

על הרצון לדעת ולהגיע לחכלית הדברים

אנשי דת בדרגות שונות

ר' עקיבא ובני ברק

הדת והנוער

הרהורים לימים נוראים

יוסל"ה בתור פרובלמה.

על ההיסטוריה של היהודים ומה שיש ללמוד מזה.

כאשר אני מעביר בחזון רוחי את ההיסטוריה של עמנו במרוכז, מתברר כי בכל שנות הגלות במשך אלפים שנה לא היתה לעמנו מנוחה באף תקופה, ובאף ארץ, פרט ליוצא מהכלל לחלק מן העם שחי בספרד תחת שלטון הערבים מאמיני דת האיסלם במשך שבע מאות שנה, כי האיסלם לא יחס לאלהים תכונות כל שהן, כי עצם השם איסלם, פירושו השלמה עם רצון הבורא, מבלי ליחס לאלהים איזה מעשה טוב או רע, אלא סתם רצון אלהים ללא תכליח ובשביל זה גם השנאה אצלם לא היתה כל כך חזקה אלא תמיד לפי צורך הזמן. והיהודים שחיו תחת משטר האיסלם - כי המשטר בזמן ההוא היה דתי - חיו ברוחה והתפתחו גם במובן רוחני והגיעו למצב שהיה להם חלק גדול במשטר בתור שרים בממשלה. ויחד עם הערבים היו נושאי ההשכלה, הפילוסופיה והמדע בהעבירם את זה לעמי אירופה, ורק אחרי שעמי אירופה התפתחו עלו על עמי האיסלם בהשכלתם. והירידה התרבותית אצל עמי האיסלם, באה אחרי שהנצרות התגברה והשתלטה על ספרד אז בא גם הגירוש ואינקוויזיציה (אחרי שהיהודים חיו שם ברוחה תקופה של 700 שנה) אבל זה כאמור היה רק בספרד. והרוחה היתה רק לחלק מן העם. אבל באירופה, היו נרדפים ומושמדים באכזריות שאין לתארם. מגורשים מארץ לארץ כמו כלבים, עד שפשוט מעורר כך בחילה לחיים שפלים כאלה. ולמה לא התבוללו בין העמים כשאר העמים בימי קדם שהיו מתבוללים בין העמים המנצחים? מחרצים את זה באמונתם החזקה בדתם, בביאת המשיח ובחיי הנצח שאחרי המות. ואמונתם הגיעה עד מעל לכח הסבל האנושי

עד כדי כך שהורים שחטו את בניהם כדי שלא יעברו ח"ו לדת אחרת.

ומתעוררת השאלה: מאידך גיסא. איך באו אנשים למדרגה כזו שיוכלו להתאכזר באכזריות כזו לבני מינם כפי שנהגו עמי אירופה נגד היהודים. ומבארים שוב את הדבר שאמונתם הם בדת שלהם. ורק אחרי שעמי אירופה התפתחו והתגברו על המיסטיקה הדתית כאשר הגיעו ימי הרינסנס. לא התיחסו יותר באכזריות כזו לבני מינם היהודים. והיו בטוחים כי במידה שאנושיות תתפתח יותר, יותר יתנו ליהודים זכויות שוות. והיו בטוחים שאכזריות כזו שהיתה בדורות הקודמים אי אפשר שיחזרו, והנה באו הנאצים והפריכו את התקוה הזו ואכזריות הגרמנים נגד היהודים עוד עלתה בהרבה על האכזריות של ימי הבינים, וכל בר-דעת שאל את השאלה. איך יתכן שעם תרבותי שעמד בראש התרבות האנושית כעם הגרמני יוכל להגיע לשנאה כזו? וכאשר שאלתי את אחד הפרופסורים שלנו את השאלה הזו, ביאר את זה כי ההתפתחות האנושית הלכה רק בכיוון אחד. והיא, במדע הפוזיטיבי והטכנלוגי ולא במובן נפשי, דבר שלא מתקבל על הדעת, שאחרי שהאנושות כבר התעצמה ובמשך כמאה שנה ויותר לא שמעו בין עמי תרבות על נגישות ואכזריות נגד היהודים. איך יכולה לבוא התפרצות של שנאה כזו? וגם בארצות הקומוניזים שיסודו שוויון, משתוללת השנאה ואם לא באופן פיזי כמו בגרמניה אז באופן רוחני שלא נותנים ליהודים לחיות לפי רוחם, שבמובן לאומי זה עוד יותר גרוע מנגישות פיזיות. ועצם השנאה, מדוע חכמי העמים שמו את דעתם רק על התפתחותה השכלית ולא שמו לב לנפש האדם ? ואתה בא לידי הכרה, שהשנאה היא תכונה יסודית בנפש האדם, וזה אף פעם לא ישתנה, אלא שתלבש צורה שונה בעתיד כמו בעבר. ואהבת האדם באה אחרי התאמצות שמחניקה את

השנאה ובשביל זה באה ההתפרצות, בכל הכח וכל כך חזק דוקא אצל הגרמנים שהתפתחות השכלית היתה גבוהה מאד אצלם. והשאלה הנוקבת היא האם בכלל יש התקדמות באנושיות אם יכולות לבוא התפרצויות כאלה? כל זה תעין בפרק "מחשבה אבולוציה אלהים".

הערה:

עד כמה השפיעה הופעת היטלר והנאציזם אצל אישים דגולים.

יש ללמוד מהסטרגדיה של הסופר המהולל סטיפן צוייג שהיה ממעצבי הספרות האירופית והאמין בקולטורה האירופית שתביא להעלאה המוסרית של האנושות ושהיא תביא גם לידי פתרון "שאלת היהודים" בארצות גלותם, בגלל אמונתו זו לא הלך אחרי הרצל. אף שהיה מידידיו וממעריציו. ואחרי הופעת היטלר והנאציזם ראה את כל עולמו נחרב. וזה הביא אצלו למשבר נפשי כזה, שאפילו אחרי מפלת היטלר ואחרי שהיה בארץ חופשית, לא עמדו לו כוחותיו הנפשיים להתחיל שוב בעבודה ספרותית ואיבד את עצמו לדעת.

מכתב לפרץ ברנשטיין ומכתב תשובה

לכבוד

מר פ.ברנשטיין הנכבד,

בנידון מאמרו הפרדה: ממאמרו הנ"ל יצא שהשנאה מתעוררת גם מטעמים מנוגדים שונים. כמו צבע הפנים, מנהגי דת, וכו' וכו' כמבואר היטב במאמרו.

והנה נשאלת השאלה מה יהיה עם קיבוץ הגלויות שלנו. הלא כל הניגודים שאדוני הזכיר במאמרו, ישנם בתוך עמנו מתוך העליות השונות שעלו לארצנו. ואם לא היינו יודעים שכל אלה שייכים לעמנו. היינו חושבים אותם לבליל של אומות שונות. וכדאי להזכיר במור אלוסטרציה מה שקרה ברחובות בחג השבעים. שלאנשי שעריים היה נדמה להם שעיריית רחובות פגעה בכבודם שלא האירה די את שעריים היתה התפרצות כה חזקה וגועשת שלא נתנו להמשיך בחגיגות. התימנים הלא המה יותר קרובים ברוחם אלינו גם כבני תרבות והרוב מהם לומדי תורה ומבני העדות השונות הם מהיותר נוחים בארץ, ודבר פעוט כזה הביא לידי שנאה כזו. הנה יש לך אילוסטרציה ממיזוג גלויות. והשאלה היא שאלה גורלית לכל קיומנו. בתור עם במדינה אחת. האם אפשר שגם פה יבוא בסופו של דבר ח"ו להפרדה... וכיוון שהשאלה היא גורלית לקיום עמנו ואתה מר ברנשטיין עוררת את השאלה בעקיפין בנוגע לדרום אפריקה. (וכיוון שהשאלה היא נוקבת ביחוד אצלנו) אני מוצא שמחובת סופרי ישראל להעמיד את השאלה הזו בראש דאגתם ולברר את הפרשה מכל צדדיה. כי כל האספקט של שיבת ציון ששני דורות

מטובי עמנו נתנו את נפשם ורוחם על זה. האם זה היה ח"ו הכל אשליה ? .. על אנשי-הרוח והסופרים בעמנו לתת דעתם על זה כבר בימינו.

אני מקוה מר ברנשטיין הנכבד, תבין לרוחי ודאגתי שאני דואג כאחד מהעם שנתן את כל שנותיו בתקופה של יותר מששים שנה לישוב הארץ.

ש. ברנשטיין
חבר כנסת

כ"ב בכסלו תשכ"ב
30 בנובמבר 1961

לכבוד
מר ח.א. מילצ'ן
ר ח ו ב ו ת

מר מילצ'ן הנכבד,

קבלתי את מכתבך מיום 19.11.61.

אני מודה לך על תשומת הלב שהקדשת למאמרי ואני מעדיך מאד את ההבנה שגילית להלך מחשבותי.

הבעיה המיוחדת שעוררת מעסיקה אותנו מאד. אנחנו מקווים שבית הספר והצבא יעזרו להתגבר על העדתיות. אמנם, הריכוז במקום אחד של בני עדה מסוימת כמו על-יד רחובות אינו עוזר , אבל אולי גם מצב זה ישתנה במשך הזמן.

בכבוד רב
(-) פ.ברנשטיין.

המחבר בשנתו השמונים וארבע
חי וחושב על ימים שעברו
וצופה לעתיד

על מחשבה, איבולוציה ואלהים

לפעמים עולה על דעתך השאלה בשביל מה בכלל לחשוב אם בכל שנות האדם על אדמות, מיום שהתחיל לחשוב על גורלו של אדם, כל גדולי המחשבה שקמו לאדם לא מצאו פתרון מניח את הדעת של כולם? אבל כיוון שהמחשבה היא מתנת אלהים היחידה שנתן לאדם, המבדיל ומרומם אותו על כל יתר החי שבטבע. והסיפוק הנפשי הכי גדול של אדם - לפי דברי חכמים - היא ביצירה שבאה מתוך מחשבה, וגם לפי משנת הרמבם, ערך האדם הוא במחשבה, כי רק במחשבתו הוא יכול להגיע להתמזגות עם אלהים, שהיא הדרגה הכי גבוהה. וכן כל המדע והתפתחות האנושות באו על ידי מחשבה, נמצא שבלי מחשבה אין אדם; ולכן אם ברצונך להחשב כאדם עליך לחשוב עד המדרגה שתוכל להגיע במחשבתך.

והנה דעתי על היקום, על האדם, על האיבולוציה ועל הכח הרוחני העליון הנקרא אצל בני אדם בשם "אלהים". אני רואה בכל היקום אחדות מוחלטת, שהיסוד לזה נחנה אמונת האחדות של עם ישראל, אבל באחדות זו שבטבע יש יסוד הצמיחה והגידול. שום דבר לא נברא מושלם. לא בחי ולא בצומח ואדם בכללו, לא נברא שלם, אלא מקודם הוא נזרע , אם ע"י הטבע עצמו ואם ע"י החי הצומח ואדם, והוא הולך וגדל עד למקסימום שהטבע קבע. ואחרי זה הוא הולך ומתנוון לאט לאט עד האפס, שנקרא אצל בני אדם בשם "מות", וחוזר חלילה ע"י הזרע שהשאיר החי הצומח ואדם, הוא מתחיל לצמוח ולגדול שוב פעם, אותו הפרוצס הולך וחוזר עד... אין לקבוע את העד הזה, כי העד הזה איננו כלל... ויחד עם זה אתה רואה גם סטיות גדולות

בטבע, כי הנה באה רוח סערה ועוקרת חלק גדול מהצמיחה והגידול, ובאמצע הגידול והצמיחה באים כל מיני חידקים ווירוסים ומפריעים את ההתפתחות, ואתה בא לידי מחשבה שיש חוק בטבע,שגם התקדמות וגם רגרסיה נמצאים ושוכנים אחד ליד השני ולפעמים ההתקדמות גוברת ולפעמים הרגרסיה גוברת, והסטיות לפעמים כל כך גדולות ביחוד במובן הטוב, עד שלפעמים אתה בא לידי יאוש. ולא פלא הדבר שרוב האמונות שללו את החיים והעבירו את הטוב ואושרו של אדם לעולם שאחרי החיים. רק היהדות המקורית חייבה את החיים ואושרו של אדם בעולם הזה, והשאלה של הרע בעולם, תרצו את זה לפי המסורת היהודית בחטאי האדם נגד אלהים. וכאשר זה גם כן לא סיפקה את המחשבה היהודית, תלו את זה בקוצר ההשגה של אדם ובהתרשמות מרוממות היקום ומיופי הטבע וקבעו שעל האדם להכנע לרצונו של אלהים ולקבל גם הרע באהבה,כפי שזה בא לידי ביטוי נמרץ בדרמתיות מרובה בספר איוב; אבל אפשר לבאר את זה באופן,שגם הרע וגם הטוב נתון מאת אלהים. ועל זה יש חוק האיבולוציה בטבע שחלה גם על רוח האדם וכי זה ברצונו של אלהים לשתף את האדם במעשי בראשית שלו, כמו שכתב משורר תהלים "ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו" וזהו אלהים שבנפש האדם... והרשות גם לאדם מישראל לחשוב במושג האיבולוציה, כי גם המחשבה היא מתנת אלהים לאדם, וזו לא מפחיתה מגדלות אלהים ויכולתו. כיוון שחוק האיבולוציה שבטבע בא מרצונו של אלהים. מלבד התגלות חד פעמית ישר מאלהים לעם ישראל שהיתה התגלות מיוחדת לעם ישראל כעין זריחה ראשונית ישר מאלהים על אחדותו המוחלטת.

על האיבולוציה

כפי שכבר ביארתי, הטוב והרע שוכנים אחד על יד השני, אפילו לפי חוק האיבולוציה שבטבע, בסופו של דבר הטוב מתגבר על הרע. כפי שאנו רואים בטבע, בהתפתחות הציוויליזציה, בחי, בצומח, באדם וגם בממלכת הרוח של האדם. בחיי הציפורים, עופות, חיות וגם בני אדם שרובם פשוטים. ורק ע"י האיבולוציה הולכים ומתרבים הנדירים והיפים. ובהיסטוריה של הציוויליזציה, מה יכול להיות יותר יקר ערך מנקודת ראות הציוויליזציה, גילוי ארצות אמריקה הצפונית והדרומית, והנה באיזו ברבריות נכבשו מדינות אלה, וכאשר אתה קורא על האכזריות של הכובשים, על דיכויים והשמדתם של עמי הינדוס הפרימיטיביים, ומלחמת הדרום והצפון בדבר שחרור העבדים, אתה בא לידי יאוש על עצם קיום חוק מוסרי בטבע האדם, אבל בסופו של דבר ע"י חוק האיבולוציה השולט בטבע, נעשה כבוש ארצות אמריקה להישג הכי גדול של הציוויליזציה... על עיקרון האיבולוציה, יש רמזים גם בתורה, בתלמוד ובדברי חכמים. בספר בראשית על בריאת העולם לא כתוב כי הכל נברא בפעם אחת, אלא קודם "רוח אלהים מרחפת על פני המים" ורק אחרי כך נבראה יתר הבריאה במשך ימים, מתחיל מיום ראשון ושני וכו'. במשנת הרמבם, המפריד בין אמונת ההמונים ובין אנשי הרוח, אף כי לא עמד על עיקרון האיבולוציה בחיי הרוח, ר' שמעון בר יוחאי שאמר "מעטים המעולים ואם שנים אני ובני" אף כי גם הוא לא אמר את זה מתוך רעיון האיבולוציה, אבל דבריו מאשרים את רעיון האיבולוציה *) . בן זומא אחד התנאים המופלאים, כשהביט על אוכלוסי

---

*) דוקא ר' שמעון בר יוחאי שביטל באופן דרסטי כל כך את ההמונים עושים כל שנה הילולה לכבודו בל"ג בעומר עד ימינו מתוך דמיון ההמונים שישב הרבה שנים במערה והתחבא מהרומאים, והיה שונא גדול לרומאים כובשי ארצנו והתפרסם במיוחד ע"י ספר הזוהר המיוחד לו, יש ללמוד מזה פרק מהפסיכולוגיה של ההמונים....

בני אדם, היה אומר "ברוך חכם הרזים שברא כל אלה לשמשני" המראה על דעתו כי לא כל האנשים נבראו שווים, אלא הרוב פשוטים ומתוך האיבולוציה באו הגדולים והחכמים. גם רעיון המשיח, בישראל מראה על יסוד האיבולוציה ששררה ברוח גדולי עמנו, אף כי לא עמדו על זה במפורש.

סוף דבר

קשים ומרים דרכי ההתקדמות בעולם, לפעמים הרע גובר במדה גדולה כזו, שאתה בא לכלל שלילת החיים כפי שזה התבטא בכל אמונות ודתות העמים, שהעבירו את הטוב לעולם שאחרי החיים של העולם הזה. רק היהדות המקורית שחייבה את החיים בעולם הזה והאמינה גם באושרו של אדם בעולם הזה. ע"י האמונה בהתגברות הטוב על הרע ועל רצון החיים והקיום השולט בכל היקום. האיבולוציה מביאה סוף סוף להתקדמות הטוב, אף כי שחנות האיבולוציה טוחנות לאט לאט.....

על הרצון לדעת ולהגיע לתכלית הדברים

עצם העובדה שכל חושבי מחשבות בכל הדורות לא באו לידי הסכם כללי אלא נשארו מנוגדים. סימן שאין במציאות דבר כזה, כי האמת היא שאדם היה ונשאר תעלומה. כי הוא לא ברא את עצמו. הוא פרודוקציה של הטבע שע"י כח סמיר ונעלם שבני אדם קוראים לו "אלהים" הוא נברא. מבלי שכח סמיר ונעלם זה הודיע לו לשם מה יצר אותו והוא חי את חייו ללא מטרה קבועה מראש, אלא נקלע כל חייו בין טוב ורע. שמחה וצער צדק ועוול, חושניות ורוחניות. ונשאר תעלומה ואין טעם לחיפושיו להגיע לתכלית הדברים. ואם בכל זאת כל אדם חושב כמה שיכול לחשוב מפני שעצם תעלומתו מביא אותו בעל כרחו לחשוב. כי בעל כרחו הוא חי ובעל כרחו הוא חושב על אף שידע מראש. אם הוא לא רוצה לרמות את עצמו - שאף פעם לא יגיע לסוד מציאותו ותכליתו, ולא מה שסובב אותו, אבל מכיוון שכל יצור בטבע ובתוכו האדם רוצה ושואף להתקיים. וכשאדם יצא מהבית ביום נאה ונהנה מזיוו של העולם, או כאשר אתה נכנס לגן בין עצים ופרחים ושומע ציוצי צפורים. בציוצים שונים, אתה מרגיש שאתה נעשה מעצם הרגשתך זו שותף לכח העליון שיצר את זה. ואתה בא לידי הכרה שעצם החיים היא היא המטרה...

אנשי דת בדרגות שונות ביהדות

מה שמפריד בין אנשי דת דוגמתיים לבין אנשי דת לא דוגמתיים הייתי מגדיר את הלא דוגמתיים לאנשי דת במחשבה ליברלית. אנשי דת בדרך כלל קבלו כל החוקים שבתורה הכתובה, בתלמוד ובחוקים שחקקו חכמי ישראל במשך הדורות וכל המנהגים שהתגבשו במשך הדורות כחוקי אלהים ומאמינים בהשגחה פרטית,וכי אין אדם נוקף אצבע מלמטה אם אין מכריזים עליו מלמעלה ושאלהים הוא כח נפרד מהקוסמוס ויושב בשמי מרומים והוא מוקף מלאכים עושי דברו כמנהיג הבירה. והכל בהשגחתו הפרטית. מבלי לחשוב איך נולדו החוקים האלה ודרכי התפתחותם.

דרך אגב, המקובלים הרגישו בהגשמה שיש בגישה זו לאלהים, וטיפחו שיטה של עשר ספירות. שרק הספירה האחרונה באה במגע עם אנשים. שיותר שיש בשיטה זו מן הפילוסופיה יש בה מן ההזיה. - אבל לא כל אנשי הדת הם בדעה אחת ויש ה' דרגות ביניהם. דרגה א' מסוגם של נטורי קרתא המועתקים לגמרי מרוח הזמן המשתנה ומאמינים במשיח שיופיע ברצון אלהים. ועד אז אין לעשות כלום בידי בני-אדם,בשביל לקרב את הגאולה מהגלות ומחייבים את הגלות ומתנגדים למדינת ישראל שקמה בימינו בידי אדם, והמה מעוט קטן מאד בעם.

דרגה ב' מסוגם של אגודת ישראל שאינם מתנגדים למדינת ישראל, אלא שרצונם שהמדינה תתנהג לפי חוקי התורה ולפי החוקים שהתגבשו במשך הדורות ז"א מדינה תיאוקרטית והמה גם מיעוט בעם.

דרגה ג' דתיים ליברליים שמתחשבים עם רוח הזמן ונשארים באמונתם ובתפילתם, הכל לפי המקובל בדורות האחרונים ולפי המסורת ונוטים לשנות רק לפי הכרח החיים המודרניים כמו שגם חכמי התלמוד שינו חוקים מתורה שבכתב לפי דרישת הזמן, כמו בקבלת ריבית וכו' וכו'. והם חלק לא מבוטל של העם.

דרגה ד' הריפורמים, שגם כן שייכים למאמינים באל עליון כמו יתר הדרגות, אלא ששינו את החוקים לפי רוח הזמן ושינו את סידור התפילות. בין הריפורמיים היו ועוד ישנם קיצוניים מאד שהתכחשו לתקומת עמנו בא"י, אבל רוב המכריע של הריפורמים הם מסוגו של רבי סילבר והמה לאומיים ובעד תקומת מדינת ישראל. והזמן עומד לרשותם בדרך ההתפתחות.

דרגה ה', שמאמינים בכח עליון רוחני שנמצא בתוך נפש האומה ושבא מתוך תוכו של הכח העליון שבקוסמוס והמה אנשי המחשבה החופשית שבתוך האומה. (ראה "מחשבה איבולוציה ואלהים").

כל חמש הדרגות האלו, מאמינים בכח עליון רוחני שנקרא אצל בני-אדם בשם אלהים. מלבד הדרגות הנ"ל היו גם ניואנסים וסטיות שונות בדת כמו הקראים. שומרונים שהאמינו רק בתורה הכתובה ולא קבלו את התלמוד, בעלי הקבלה והחסידים. מכל אלה רק לחסידים שקמה לפני כמאתים שנה ע"י הבעש"ט מיסד החסידות שחרימה את ההמון הפשוט מהרגשה מושפלת נגד תלמידי החכמים שהביטו עליהם מלמעלה, כי החסידות למדה, כי העיקר הוא בהתעלות האדם ע"י אהבת ישראל ומעשים טובים ושמחת חיים, ישנה אחיזה גדולה בעם.

אבל הזמן פעל נגד הדת בכלל והנוער לא מתענין בדברים תיאולוגיים, הנוער בזמננו מוצא את שמחת החיים שלו בספורט, בטבע וכו'.

ובעלי המחשבה שבהם , במדע, אף כי אינם שוללים את הכח העליון והרוחני השולט ביקום, אלא שלא מתענינים בזה. ובנוער בזמננו מורגש מאד כיוון ריאליסטי מבלי להיות נגד הדת. בנגוד לאלה שלא מאמינים בכלל בכח רוחני, ושלפי דעתם הדת רק הפריעה לאדם במהלך ההיסטורי האנושי ושהכל מתנהג לפי חוקי טבע קבועים.

כל המאמינים בכח רוחני עליון בממלכת היקום מנטורי קרתא עד הריפורמים, נחשבים לאנשי דת, אבל רוב אנשי הדת, ביחוד ההמונים לא יכולים לתפוש במחשבתם את אלהים בלי מגע, ובשביל זה אצל הקתולים בא האפיפיור כשליח אלהים, עלי אדמות, ולהבדיל אצל חסידים בא האדמ"ור, שהוא לפי מושגם יותר קרוב לאלהים ומקבלים ממנו את השראתם. ואצל ההמונים בכלל, ע"י הרב ותלמידי חכמים, ובעיקר ע"י החוקים ומצוות המעשיות בטקסים שונים. המקרב אותם במחשבתם לאלהים. וכל זה נותן טעם לחייהם בעולם הזה, ותקוה לחיי עולם בעולם הבא. אבל גם אלה שלא מקיימים מצוות מעשיות ולא קשורים עם אדמור"ים ורבנים במובן רעיוני, המה גם כן אנשי דת בזה שהמה מאמינים בכח רוחני עליון.

ר' עקיבא ובני ברק

כאשר ביקר אחד העם אצל הכותל המערבי וראה התמונה איך יהודים עומדים אצל הכותל ההיסטורי הזה, שגבורי ישראל עמדו עליו מלפני אלפים שנה ולחמו נגד הכובשים הרומאים בכל מיני נשק שהיו בזמנם, כתב: כמה תמהים היו גבורי ישראל אלה לו קמו וראו יהודים עומדים לפני הכותל הזה וספרים בידיהם. לא פחות תמה היה ר' עקיבא שהיה מתומכיו הנלהבים של בר-כוכבא. וישב בבני ברק במועצות המורדים נגד הרומאים יחד עם תלמידיו ובהסוואה שהרומאים לא יחשדו בהם, סיפרו ביציאת מצרים ובעצם ניהל את המרד נגד משעבדי ארצנו הרומאים יחד עם תלמידיו. אם ר' עקיבא היה קם והיה רואה בני הישיבות בבני ברק יושבים ומתפלפלים בתורתו ולא מתחשבים כלל עם מדינת ישראל, שזכינו אחרי אלפי שנות גלות ע"י הקרבתם של גבורי ישראל בזמננו ששחררו את ארצנו מידי הכובשים החדשים, הערבים והאנגלים ושומר על קיומה משנואיה המקיפים אותה שמבחינה היסטורית המשיכו את המרד של בר-כוכבא, שר' עקיבא ותלמידיו השתתפו בו. אם ר' עקיבא היה קם ורואה את זה, היה חושב ותמה איך ירד רוח החופש של העם בימי הגלות, שיכולה להיות תופעה כזו שדוקא אלה שמתפלפלים בתורתו ירדו ירידה רוחנית כזו. ואם אמנם המה מהווים מיעוט קטן בעם זה מספיק בתור סימפטום. עד כמה חדרה הגלות לתוך דמנו שהיא בבחינת עבדא בעבדותא ניחא לו.

הדת והנוער

כפי שכבר הגדרתי בפרק "5 דרגות בין אנשי הדת", הנוער בכללו אדיש לעניני הדת, והוא מוצא את סיפוקו בספורט, תקליטי רדיו, קולנוע וכו', אבל נוער לא לתמיד נשאר נוער, וכל הדברים שעניינו אותו בגיל נעורים, הולכים ונחלשים אצלו בעברו את גיל הנעורים. והגישה הנפשית נעשית יותר חזקה, ורוב הנוער לא רגיל בקריאה רעיונית ומחשבתית ואז ההרגשה הרליגיוזית מתגברת אצלו. אבל אין לו מסגרת לזה, כל זה מנקודת הפרט של הנוער, אבל זה חשוב גם מנקודת חיזוקו והתקשרותו לעמו ולארצו, כי דת ישראל היתה קשורה קשר בל ינתק עם כל שנות ההיסטוריה שלו, אבל אין למשוך את הנוער לדת; זו היא הפרובלימה, ולזה יש לקבוע שתי נקודות עיקריות: א. כל מי שמאמין באלהים ובאחדותו, נקרא דתי. ב. לא לקשור את הדת במצוות מעשיות וחוקי דת שונים. זה צריכים להשאיר לכל פרט לגישתו והשקפותיו הפרטיות*, גם בימים הקדומים של עמנו היו הבדלי גישה בין הנביאים והכהנים. בזמן שהכהנים העמידו את עיקרי הדת על חוקים וטכסים, הגישה של הנביאים היתה בעיקר להעלאת רוחו של האדם. כידוע ואין להאריך בזה. והשאלה היא, איך באופן מעשי למשוך את הנוער וליצור את המסגרת לזה, כי זאת לדעת, שבזמננו שבכמה שעות אפשר להגיע מתל-אביב לניו-יורק, הנוער לא יסכים להסתגר כל שבוע לשלשים שעות בבית, וביום היחידי בשבוע שהוא חופשי מעבודה, ואם אנשי הדת- המדובר בבעלי המחשבה שבהם-לא יבינו את זאת, ירחיקו את הנוער לגמרי מהדת. ומן הדין למצוא את המסגרת המתאימה שתתאים לנוער, שהוא תקות עמנו ביחוד מזמן קום

---

*) כיוון שהרבה מצוות מעשיות נתקבלו במובן לאומי כמו החגים וכו' יש לקוות כי מתוך שלא לשמה יבוא לשמה.

מדינת ישראל. איננו בר סמכא להציע הצעות בנידון; לזה צריכים לשבת אנשי רוח גדולים מאנשי הדת ומהחילונים יחד. אבל כמה שמתקבל על הדעת באופן הגיוני רגיל, אפשר להציע, לדוגמא: א. לבנות בשביל הנוער בתי כנסת מיוחדים לשבת, בהכנסם לבית - הכנסת מוציאים ספר תורה מארון הקודש, כולם עומדים על רגליהם בחרדת קודש וקוראים "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד', קריאה שעמנו עלה למוקדי האינקוויזיציה בסיסמה זו, סיסמה שעמנו הנחיל גם לעמי התרבות... ב. נגינה בכלים מתאימים כמו שהיה נהוג בבית המקדש, ושרים יחד תפילות לקוחות מהתנך. כל זה צריך להגמר תוך שעה, ביתר ימי השבוע יש להשפיע על הנוער שימשיך בלימודי התנ"ך שלמד בבית - הספר; שיקרא פרק בתנ"ך כל יום כאשר הוא קם בבוקר. לימוד התנ"ך כבר נכנס בזמן האחרון בחודעת הנוער ולא קשה יהיה להשפיע עליו בזה, ואין להירתע ולפחוד מהריפורם, כי כל חיינו בארצנו המחודשת היא בבחינת ריפורם...

אפילו הנוער הקשור למדע ימשך לתנועה זו, שהיא בבחינת התחדשות האומה במובן רוחני...* (הערה בדף השני)

האם ימצאו הכוחות והמשוגעים לדבר בתוך העם? והאם ישמעו אנשי הדת לקול הזמן ויעזרו למשימה שהיא בבחינת שמירת הנפש של הנוער, שמירה על הדת במובנו האוניברסלי וחיזוק האומה. ולהכניס אויר חדש לתחומי הדת הישנים, או שיסתגרו במסגרת שלהם שיביא להפרדת הנוער מהדתיים לגמרי ואנשי הדת עם המושגים הישנים שלהם ישארו כמו הקראים בשעתם, כת סגורה רחוקים מן העם. לזמן פתרונים. כי זאת עליהם לדעת, כי הרוח החופשית שבאדם אף פעם לא תכבול את עצמה במסגרת מצומצמת..ואם אנשי הדת לא רוצים שהנוער ינתק מהם לגמרי, עליהם לעשות ריהבולטציה במושגיהם הישנים.

הצעתי למורה הספורט לבוא בהצעה להנהלת הספורט בארץ, שבמחצית הראשונה של שבת לא יהיו משחקי ספורט בכלל, ושמשחקי הספורט יתחילו רק אחר הצהרים, כדי לתת לאספקט הרוחני של הנוער לבוא על סיפוקו בקריאה, בשמיעת הרצאות ובהתענינות יתר של הנוער בענינים צבוריים מלבד הספורט. נאמר לי שזה אי אפשר, מפני ריבוי הקבוצות ומשחקים השונים. אבל אם יותק חוק בכנסת על חמשה ימי עבודה בשבוע במקום ששה, אז אפשר יהיה להוציא את זה לפועל ואז גם בני עקיבא ויתר אנשי הספורט מחוגים דתיים דוגמתיים יבואו על סיפוקם, כי להם אפשר יהיה לשחק ביום ששי והנוער הכללי יוכל לשחק גם ביום ששי וגם בשבת אחה"צ והמחצית הראשונה של השבת תהיה קדש להעלאת האספקט הרוחני של הנוער, וע"י זה גם המסורת של שבת- שהיתה קודש מדורי דורות אצל עמנו- לדברים רוחניים. כדברי אחד-העם שכתב כי "יותר מאשר היהודים שמרו על השבת, השבת שמרה על היהודים", ואז גם המסורת לא תפגע...

---

* אפשר גם להשפיע על הנשים הצעירות שתדלקנה נרות בערב שבת כפי שהיה נהוג אצל היהודים מדורי דורות. שמלבד הערך הדתי וההיסטורי שהיה להדלקת הנרות בחשכת הגלות הארוכה, שהאירה וחיממה את לבותיהם של היהודים במחשכי הגלות, אין כמו הדלקת הנרות בערב שבת המקדשת, מבדילה ומרוממת את השבת מיתר ימי החול.

הרהורים לימים נוראים

מה הם הימים הנקראים בפי העם "ימים נוראים" שהמה בעצם לא ימים נוראים, אלא ימי "חשבון נפש".

האדם בכל ימות השנה טרוד בחיים השוטפים ובזמנו הריק מבלה את זמנו בכל מיני דברים טובים ולא טובים. אבל הנה האדם שואל לעצמו מה הוא בעצם, מכצד אחד חייו עוברים במצוף שהמה רק רגע מנקודת ראות הנצח- והמה כאפס. ומצד שני הוא היחידי שבכל החי שבטבע שיש לו כח מחשבה, שכל, תפיסה בכל הנעשה מסביבו ושולט בכל הנמצא בטבע. והוא שואל לעצמו מה אני ?... ובשביל זה הוא רוצה לעשות חשבון נפש... והפרוצס הזה קיים אצל כל העמים שדתותיהם "מונטואיסטיות", אצל הנוצרים חדש בלי בשר. אצל המוסלמים חדש של צום, ואצלנו היהודים, שעמנו הביע לראשונה את אחדות אלהים השולט בכל היקום, קבענו את עשרת הימים הראשונים של השנה לחשבון נפש ושמטרתם היא, להתעלות ולהתאחד עם הכח העליון וע"י זה להרגיש את עצמו כחלק המאוחד עם הנצח. ולשם זה עוד אבותינו הקדמונים חברו תפילות והכניסו שינויים בהרגלי החיים ומנהגים שונים לפי רוח זמנם. הכל לשם התעלות עצמו של האדם. ולשם זה אין צורך להרבות בתפילות, אלא לבחור בתפילות מתאימות שיתאימו לרוח הזמן.

אין בכוונתי להפחית בערך הפיוטים כשהם לעצמם, שחוברו בדרך העתים של הגלות הארוכה. ובוודאי שיש להם גם ערך היסטורי וספרותי וכבודם של מחבריהם שהביעו את צער האומה בימי מצוקה בפיוטים אלה כבודם גדול, אף שיש בפיוטים אלה שלא לפי טעם הזמן

שלנו. כי כוונתם היתה לחזק את תקות עמנו לגאולה שתבוא. אבל כשחזרנו לארצנו וזכינו לחיים חופשיים,אין יותר מקום לתפילות ולפיוטים אלה, שכאמור גדול ערכם כשהם לעצמם. ומטרות התפילות הן על כן לא להשפיל ולהקטין את עצמנו. האם אלהים רוצה להקטין את ערך יצוריו ? להיפך, תעודת התפילות היא להגדיל את ערך עצמנו ע"י ההתקשרות עם הנצח שבאלהים. ובשביל זה צריך לברר את התפילות המתאימות שיהיה בהן מן ההתרשמות מכח העליון ומהנצחיות והיופי שבטבע. ואין לפחוד מהמילה "ריפורמה",כי כל החיים שלנו בארצנו המחודשת הם רפורמה, מרצון ולא מרצון , ועלינו להתנער מכבלי הגלות הנמצאים עוד בכל שטחי חיינו הפרטיים והלאומיים. וגם התפי-לות צריכות להיות מכוונות למטרה זו.

יוסלה בתור פרובלימה

דבר שהסעיר את הרוחות במשך כשנתיים במדינת ישראל ובחוץ לארץ ע"י ילד בשם יוסלה, שנחטף מהוריו ע"י קנאים דתיים קיצוניים בשם "נטורי קרתא" במטרה לחנך אותו לפי רוחם. האם להם הזכות לכך מ מנקודת ראות החוק, הדת והמוסר היהדות ? זוהי הפרובלימה שאשתדל לבאר.

האדם נולד חופשי, ומחובת ההורים ומחנכים לתת לכל ילד להתפתח לפי נטיות הנפשיות שלו. יש אצלנו אגדה עממית נפלאה. האגדה אומרת שהילד עוד בבטן אמו יודע את כל התורה כולה, אלא לפני שהילד יצא לאור עולם, בא מלאך ומקיש לו על השפה העליונה שממנה נשאר גומא בשפה העליונה של אדם. וע"י נקישת המלאך הוא שוכח כל התורה שידע. אגדה נפלאה זו אומרת לנו שאין להעמיס על הילד תורה מגובשת, אלא לתת לו להתפתח בכוחות הנפשיים שלו. כמובן שחובה על ההורים והמחנכים בגיל הילדות של הילד להרגיל אותו לנימוסין יפים ולפתח את שכלו ויצא ממילא, כי ההורים והמחנכים נותנים את הכיוון לפי השקפתם. כל זה הכרחי לפי טבע הדברים עד גיל הבגרות, ובהגיעו לגיל הבגרות הוא כבר חופשי לנפשו ולנטית רוחו. ובענין יוסלה, כל זמן שהיה בתור ילד אצל סבא, היתה לסבא הזכות לגדלו לפי רוחו. אבל לא היתה לו כל זכות אנושית ומוסרית לא למסור את הילד להורים שלו כאשר ההורים דרשו זאת. אבל עיקר הפרובלימה של יוסלה הוא חטיפתו, שזה גובל עם שערוריה , כי גם האינקוויזיטורים הספרדים בימי הבינים , חשבו לשם שמים שע"י טבילה מאונס ושריפה , אנשים טיהרו את נשמתם.

ובזה החוטפים של יוסלה לא טובים מהם. כי לשפוך דם הורים במשך שנים כדי להכניס את יוסלה בחוג מחשבתם נגד רצון ההורים, זהו לא אנושי, לא מוסרי וגם לא יהודי.

פירורים לא מהשולחן

על דא ועל הא

על האדם

האדם הוא פרודוקציה של הטבע עם מזיגה של אלהים .

גם הטוב וגם הרע שאדם עושה הם חלק אינטגרלי של החיים.

האופטימיות והפיסימיות שתיהן מלוות את האדם בדרך חייו.

המצפון של אדם הוא המניע שלו לעשות טוב ושובר רוח נגד הרע.

חוקים קובעים דרך חייו של אדם, דברי חכמה מעלים את רוח האדם.

כאשר אדם נתון בחזון רוחו באין סוף של היקום, המלא קסמים והוא מלא רגשות מההוד והאימה שבנצח, הוא מאבד את עצמו...

האדם עוזר לאלהים ליפות את עולמו, הצרה היא שלפעמים הוא גם מכער את עולמו...

כאשר עובר אורח בא לביתך, אתה נזכר פתאום שגם אתה עובר אורח בעולם הזה...

זוכר הכל מימי הילדות ושוכח מה שעבר עליו מימי הבגרות והלאה.
הדבר הכי קשה לאדם לדעת את עצמו, ולפי זה לכוון דרך חייו...

מקנא בטוב של אחרים, ולא מרגיש בטוב שיש לו...

לא מי שרואה את הדברים הבאים מתוך אספקלריה של המציאות ולא מי שרואה את הדברים הבאים מתוך אספקלריה של חזון רואים את הדברים באורם הנכון, רק מי שחונן לראות את הדברים גם מתוך אספקלריה של מציאות וגם מתוך אספקלריה של חזון יחד רואה את הדברים הבאים באורם הנכון.

היודעים הכל:

היודעים הכל, אלה המה מהירי התפיסה החושבים שיודעים הכל ומדברים על הכל ובטוחים בידיעתם. בסופו של דבר אין להם ידיעה נכונה באף דבר, ודבריהם עפ"י רוב קלוטים מאוויר בלי יסוד ממשי.

"בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו" מאמר חכמנו, משמע: שבן באביו כן מקנא, וכן תלמיד ברבו...

הקיצוניות:

הקיצוניות בעולם המעשה ובממלכת הרוח דומה לתבשיל. בכל תבשיל טוב להוסיף קצת תבלין, וזה משפר את הטעם הטוב של התבשיל, אבל אוי לתבשיל שהוא ברובו תבלין...

אשליות:

החיים מלאים אשליות מתוך עצמם, נוסף על כך, האדם יוצר לו אשליות משלו כגון: הגרלות, רימוי עצמי על יופי צורתו, על אפשרותו ויכולתו להוציא דברים לפועל שאין באפשרותו, מאמין רק בדברי עצמו, מרבה בתפלות וכו' וכו'...

הזקנה:

הפקחים מתפשרים אתה וטוב להם, הטפשים מתנגדים לה ורע להם.

זקנים:

חיים עם עברם ומתגעגעים לו, וצופים בחרדה לעתידם המעורפל...

כבוד :

הרצון לכבוד בין איש לרעהו ובין עם לעם היא תכונה טבעית ורצויה כי כבוד האדם והעם עומד מעל לכל, אלא שהמלחמות ואי-הבנה בין איש לרעהו ובין עם לעם, בא מרצונו של כל איש ומכל עם שהמפריד ביניהם יקבע רק לפי רצונו הוא...

אבות ובנים

השוני ביניהם :

פרובלימה נצחית, עצם השוני בשנים, הדמיון החיצוני המשתנה החלשת החושים, דרישת החיים השונים שבין אבות לבנים שבאים מדרישת הזמן המשתנה, כל זה עושה את האבות באופן טבעי שונה מהבנים ונוצרת אי הבנה ביניהם בחיי יום יום. ואי ההבנה הולכת ומחריפה.אם האבות לא יודעים להתפשר עם זה וטוב לאבות שמבינים את זה.

תפקיד האבות ותפקיד הבנים בחיים:

מתוך השוני שנוצר בחייהם באופן טבעי שהזמן גרמם , נעשה תפקידם של האבות ממילא שונה מתפקידם של הבנים וכן תפקידם של הבנים נעשה שונה מתפקידם של האבות. תפקיד האבות הוא לשמור על השרשרת שלא תנתק מעם המשפחה, עם עמם, עם הערכים הרוחניים בשמירה על המסורת. כל זה אצל האבות יותר סטבילי ויותר חזק מאשר אצל הבנים. ומחובתם להשפיע שכל זה ישאר גם אצל הבנים. ותפקיד הבנים להמשיך ביצירת האבות, להוסיף ליצור בעצמם.ראשית להנאת עצמם מסיפוק הנפש שיצירה נותנת לאדם, ושנית לשתוף פעולה עם אחרים להתפתחות עמם וארצם לפי דרישת הזמן המשתנה.

כי לטובתו של אדם הוא שתהא לו מטרה בחיים, והמטרה הכי חשובה שיכולה להיות לצעירים מבני הארץ, לעזור להתפתחות הארץ. מי בעבודה ציבורית, מי בכלכלה ומי במובן רוחני. כל אחד לפי כשרונותיו ונטיותיו הנפשיות. אלו הם תפקידים של אבות ובנים בארצנו.

הנוער :

התפקיד המיוחד של הנוער החושב לשמור על חופש המחשבה שלא יפגע מאנשי הדוגמה מכל הכיוונים...

המחשבה :

המחשבה זהו הנכס היקר והיחיד שאדם קבל מאלהים ומהטבע המרומם אותו על כל החי שבטבע, ושאף אחד לא יכול לגזול את זה ממנו. <u>אלא הוא</u> בעצמו בטיפשותו...

הדרישה מהחיים:

הדורשים יותר מדי מהחיים מקבלים פחות מהמסתפקים במועט...

תחשוב טוב :

לא תמיד הפה מביע את מה שאתה רוצה להגיד, לכן תחשוב טוב לפני שאתה מדבר...

על האני של השני :

קשה וכמעט אי אפשר לחדור לתוך האני של השני. בקשר לזה כתב סטיפן צוויג, על פרופסור אחד שלעת זקנה תלמידיו אספו בספר מכל תולדות חייו מילדותו עד זקנתו, וכאשר הגישו לו את הספר וקרא בו, אמר: הכל מצאתי בספר חוץ מאני שלי...

אדיאולוגיה :

כאשר אתה עומד תוהה לפני הקוסמוס ולפני ההוד וההדר שביקום הסובב אותך, ואתה בתוך זה, מה קטנים ואפסיים נעשים סיכסוכי האדיאולוגיות שאנשים מתחבטים בהם...

———

עולם ומלואו :

העולם שאנו חיים בו הוא מלא קסמים, יופי והדר. והוא דומה לפעמים ליפיפיה סוררת המביאה יותר צער מתענוג...

———

גשרים :

ישנם מהנדסים ואדריכלים שיכולים לגשור גשרים על כל מיני תהומות בין יבשה ליבשה בין ימים ונהרות, אבל אין למצוא מהנדסים ואדריכלים היכולים לגשור גשר על התהום שבין החיים והמות...

———

תלמידים :

לא כל בעלי הכשרונות המזהירים, מצליחים בחיים. ודוקא הפחות מזהירים בכשרונותיהם מצליחים יותר. כלוון שהתרגלו בזמן לי- מודם לעבוד קשה ולסבלנות וכאשר יוצאים לדרך החיים קל להם להתגבר על הקושיים שבחיים...בעוד שבעלי הכשרונות המזהירים התרגלו בזמן לימודם לרכוש הכל בקלות, וכאשר יוצאים לדרך החיים קשה להם להתגבר על הקושיים שהחיים מלאים מהם. ומחפשים להם דר- כים קלות בחיים שאין למצוא אותן...

———

על שני דברים :

שני דברים עלו על שטח חיינו שנושאים בחובם ספיחי רעל :

א) רצון אנשי דת דוגמתיים להרחיב את דרך החיים שלהם על כל האוכלוסיה.

ב) אי סבלנות לדת אחרת, שעמנו סבל מזה בכל שנות ההיסטוריה שלו וכל כמה שנצליח יותר מהר לשרש את זה מאתנו, יותר טוב יהיה לנו.

אל תאהב :

אל תאהב להתקשט בנוצות של אחרים, אלא מה ששאבת מחזון רוחך ומחותם האמת שבלבך.

תלמוד דעת :

תלמוד דעת גם מאחרים, אחרי שסננת את זה דרך מסננת ההגיון והנפש שלך...

שתי שיחותי עם אנשים ושיחה אחת עם תרגנול

עוד יהודי בא"י :

יהודי אחד בשם גרין שהכרתי אותו, עמד לנסוע לחוץ - לארץ ודברתי על לבו שלא יסע. שאל אותי למה אתה כל כך מעונין שאשאר בארץ, הלא יהודי רגיל אנכי ? אמרתי לו, לא אתה בתור פרט מעניין אותי, מעניין אותי עוד יהודי בא"י.

זריקה לרופא :

בעסקנותי במשך שנים לרכוש חברים לאגודת שוחרי-האוניברסיטה העברית בירושלים, נכנסתי לרופא אחד ברחובות לרכוש אותו כחבר. והוא חשב שבאתי לקבל זריקה, אמרתי לו: הפעם באתי לעשות זריקה לך...

שיחה עם תרנגול :

באחד הימים ואני עומד ברחוב שלפני ביתי והשעה היתה שעת בין הערביים ואני כולי בשיחה עם בן-אדם, והנה בא אלי לרחוב תרנגול מלהקת העופות שהיתה לי, עומד מולי וקורא אותי בשפה שלו, קו..קו.. אני מפנה ראשי לעברו ואני רואה פני תרנגול ובחצר כל התרנגולות עומדות ע"י הלול ולא נכנסות פנימה כיוון שהלול היה סגור. חזרתי עם התרנגול לחצר, פתחתי את הלול וכל להקה עם התרנגול בראש נכנסו פנימה, ואמרתי להם: "ליל מנוחה".

טוב לדעת :

טוב לדעת לחברי בני השמונים ומעלה
כי דוקא בעברם את גבול השמונים
התלמוד מבטיח להם: " כיוון שהפליג הפליג "
והמבין יבין....

יוגב מנסה להנציח דורו

עם הופעת ספרו של ח. א. מילצ'ן

„ימי דור"

בין אלה, שהגיחו נדבכי הבנין הרא־שונים לרחובות, נמצא חיים אליעזר מיל־צ'ן, איש הגבורות, הוא מתהלך בתוכנו ומ־סאר את נוף האדם. זקוף קומה יצעד בשוחות בחוצות מושבתר־עירו ותיקו בידו. תבונה ונו־עם הליכות מלווים מגעו עם הבריות. ברוח טובה יספר על מעללי הראשונים. ככורם ויוגב החל מילצ'ן חייו ברחובות והמשיך בה כחקלאי וכאיש עסקים. הוא ידע לכלכל מעשיו כך, שמעט מזמנו יוותר לו תמיד לתורה, להרחבת הדעת ולעניני רוח. היו ימים והיינו רואים אותו בין חבורת ראשוני רחובות המתכנסת בבית אפרים זק"ש ז"ל, מבוני רחובות המסורים וממעצבי דמותה, לשיחות חולין של תלמידי חכמים. אכסניה זו הרעתקה אחר כך לבית חתגו — איש ההגות והספר ט. ז. מילר.

ח. א. מילצ'ן זכה לבנות בית נאה, להקים משפחה ענפה, המבוססת ברחובות בעולם המסחר והחקלאות. זכה לבנים ולבני בנים. ללא ספק, זכאי הוא לשאוב מלא החופן נחת. אולם ידידנו מילצ'ן אינו מסתפק בכך. יודע הוא, שחיי אדם אינם נצחיים והשכחה היא גורל רבים. הגה על כן רעיון נאה. להעלות בכתובים את ימי דורו.

מסכת דור זה רבה ובעלת יריעה נרחבת. הוא לא לקח על עצמו את הנטל להעלות את כל המסכת של דור הראשונים, מפלסי הדרך בארץ לא זרועה, כי אם מעט מן המעט. מילצ'ן מעיד על עצמו שאינו סופר ולא בן סופר. הוא רואה את עצמו ככורם ויוגב. אך עקבות הבית הטוב, בו חונך וגדל, וספג בו כמיהה לדעת ולתורה, מור־גשים בדפי ספרו.

הוא סוקר בו מאבקי התאחזות והתנחלות של חבריו — ראשוני רחובות. מצוקות עתים, פורענויות זמן וטבע, מלחמות, שפקדו את הארץ, רדיפות השלטון העויין, התנכלויות שכנים. הוא מספר על נסיונות וכשלונות. יש בספר זה הד ימי עבר יקרים, שכה רחקנו מהם. הוא יודע לספר על תפיסת עור־למם של הראשונים, הסתפקותם במועט ש־במועט, עד כדי כך שאכילת יתר של דג מלוח נראתה כזלילה. ומעשה בהתן שאהב דג מלוח ואכל בביתו של האיש המיועד להיות חמיו מנה יתירה של „מאכל מלכים" זה. „נחרד" החותן ל„זלילה" זו, והלך להת־יעץ עם פרנסי הכלל, האם מותר לתת את בתו, לאיש המסוגל לכלות דג מלוח שלם בארוחה ?...

מספר הוא על דאגת הראשונים, שהמת־ישבים לא יהיו אמידים יתר על המידה, מתוך חשש שמא יעלו יותר מדי את רמת החיים במושבה, מקרים ואפיזודות, אשר אם יקראו אותם בנינו עתה, ספק אם יבינו אר־תם.

בספוריו אין מילצ'ן נגרר אחר המבריק והנוצץ דוקא. בין עשרות ראשוני רחובות מצויים היו אנשים מבריקים ונוצצים והיו כאלה שעשו בצניעות מלאכתם מתוך חרדת קודש, בנאמנות וביושר רב. מילצ'ן אינו שוכח אותם. במיוחד ראוי הוא לברכה על אשר לא שכח לתת ציון לאיש. עמל, ישר הליכות, שלא השאיר אחריו רכוש והלך לעולמו עירירי, הוא — ר' משה ולדבלום ז"ל, שותיקי רחובות לבטח יזכרוהו בהוקרה וברכה.

בספר זה מנסה מילצ'ן לתת ציונים קלים לימי דורו. אך יחד עם זה מנסה הוא לשתף את דור הממשיכים בהגיגי נפשו. בין אם נסכים לכל או נכפור בחלק מהם — באחת חייבים אנו להודות, כי נפש יפה לאיש, ועין טובה המסיבה לראות את הנוף, את האדם והטבע. יחס חיובי לעמל האדם, הערצה לעסקנות הנאמנה לאלה המשרתים את הציבור באמונה.

מעשה נאה עשה ח. א. מילצ'ן בהעניקו ל־דורות הבאים רפרופים קלים על ימיה ה־ראשונים של רחובות וקומץ אישיה, שחלק רב להם בישוב פורה זה, ששמו נשא עתה בהוקרה בעולם כולו.

אלה העתידים אי פעם לעסוק בכתיבת תולדות רחובות יעזרו בספרו של ח. א. מילצ'ן ויברכוהו.

יצחק יעקבי

מסיבה משפחתית להופעת הספר

"ימי דור"

ספר ראשון

אבא יקר,

עם סיום כתיבת ספרך "ימי דור" יש לי הכבוד לברך אותך בשם כל המשפחה.

ספרך הוא נכס יקר לכלנו, יהיו מעשי אבות סימן לבנים.

אנו תקוה שעוד שנים רבות תאציל מרוחך ותבונתך עלינו ותאיר לנו את דרכינו בחיים.

אנו מברכים אותך ואת אמא בבריאות ואריכות ימים לשמחת כלנו.

בתכם מתתיה.

סבא יקר,

בעיון ובהתרגשות קראנו בספרך.

ואנו שמחים על שנוכל ללמד את תולדות המשפחה והישוב מתוכו. אנו הנכדים גאים בך ובספרך הנאה ומברכים אותך באשר,בבריאות ובאריכות ימים יחד עם הסבתא ושחשב עוד ימים רבים בתוכנו.

נאוה מילצ'ן
בת - 12

רחובות, ג' תנא'

ידידי מר מילצ'ן,

קראתי דבריך שהשמעת במסיבת המשפחה להופעת ספרך. סימן יפה הוא לצעירים שיודעים לחוג חג רוחני של האב.

ואשר לדבריך - כבר אמר נעים זמירות ישראל עד זקנה ועד שיבה דשנים ורעננים יהיו, ואוסיף - "יעמוד לך כשרך ולא תפסק רעננותך עד מאה ועשרים.

בידידות

יצחק ראב

ילדי היקרים,

סדרתם מסיבה לכבוד הספר "ימי דור" שהוצאתי לאור. איננני יודע אם הספר ראוי לכך מנקודת ראות ספר במובן רחב יותר, כי הספר הזה נכתב בעיקר בתור ספר משפחתי ורק לשם זה עמלתי לכתוב ולהוציא את הספר לאור. אבל גם ספר וגם משפחה,זה לא דבר אבסטרקטי שאין לזה קשר עם החיים(לא רק עיניני משפחה הכללית), בשביל זה תמצאו בספר לא רק עיניני משפחה אלא גם דברי מחשבה. המבאר את החיים מצדדיו השונים, כי חיים אמיתיים ושמחת חיים ישנם רק כשלאדם מלבד הדרישות הביולוגיות שלו,יש לו גם שאיפה רוחנית מרכזית שמאשירה החיים מנקודת הנצח. וזה אפשר למצוא רק בקשר עם עמו וביחוד עם עמנו שהוא עם הנצח לא רק במציאותו הגשמית אלא בתורת החיים והאידיאליים שהביע בספר הספרים שלו "התנ"ך" ושהנחיל לא רק לעמנו אלא לכלל האנושות, זו היתה כוונתי בספרי על חיי המחישבים הראשונים שהיה קשור קשר אמיץ עם חיי הנצח של עמנו. כי היו בחיים אלה מן הסינטזה בין החיים הביולוגיים וחיי הנצח של עמנו, מלבד זה תמצאו בספרי גם יסוד ההתפשרות,כי החיים ילדי,פירושם התפשרות. האדם הוא פרודוקציה של הטבע ובכל הטבע נמצא היסוד הזה של התפשרות, ז"א דבר ונגודו וההתפשרות שבאה מתוך עצם הדבר ונגודו. ואם תקראו את ספרי בעיון, תמצאו שאני עומד בעיקר על נקודה זו. כי הקיצוניות נוגדת את החיים וזוהי גם תורת היהדות אפילו להיות צדיק קצוני. היהדות מתנגדת "אל תצדק הרבה". זהו אחד הצוויים של היהדות כי בכל קיצוניות יש סם מות. ורק שביל הזהב הוא סם חיים, וגם במעשי

יום יום, אדם צריך להשתדל לא להיות קיצוני. אם למשל אתה כועס על חברך ונדמה לך שעשה לך עוול, אל תמהר להוציא משפט."אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו". יש באימרא זו של חכמינו, חכמת חיים מרובה וצודקת. ולהשתדל להבין, אותו. האימרא והאסכולה הפילוסופית אומרת "להבין" זאת אומרת, "לסלוח". ועיקר לא לתת לרגש להשתלט עליך. ותמיד יהיה שכלך ער בתור רגולטור נגד הרגש. כי אמנם גם הרגש הוא תכונה אנושית שאין לבטל אותה אבל הוי לאדם שרק הרגש נתיב דרכו בחיים.

אלה הם העיקרים שרציתי להביע בספרי. ואני בטוח שימצאו הד בלבכם.

אני מודה לכם מקרב לב על המסיבה שערכתם, ביחוד לבתי היקרה בדבריה שנגעו ללבי מאד. וכן לנכדי היקרים שהביעו את רגשותיהם ע"י נכדתי היקרה נאוה שדברה בשם כל הנכדים שנגעו מאד אל לבי. זוהי לא שאלת כבוד בשבילי, זהו עצם החיים. ותפילתי שתמצאו תמיד את האושר האמיתי בחיים.

תהיו ברוכים !!!

תמונה משפחתית בחתונת הזהב של המחבר ורעיתו

מכתבים והערכות

מדינת ישראל
משרד החינוך והתרבות, הספריה

ירושלים, כב' בכסלו
תש"ך 23.12.59
מס. 9604/996/59

לכבוד
מר חיים אליעזר מילצ'ן
רח' הרצל 160, רחובות

הנדון: חוק לתיקון פקודת העתונות
תשי"ג 1963

א.ג.נ.,

הננו מתכבדים לאשר בתודה את קבלת "טופס החובה"
שלהלן ששלחתם לנו לפי החוק.
חיים אליעזר מילצ'ן - ימי דור (מתקופת העליה הראשונה)

נרשם בספר המלא במספר: 8050
נודה לכם אם תדאגו למלוי חובתכם גם להבא.

בכבוד רב

א.ח.פרמן
ספרן משרד החנוך והתרבות.

לשכת נשיא המדינה

ירושלים, ט' אב תשי"ט
19 באוגוסט 1959

לכבוד
מר ח.א. מילצ'ן
רחוב הרצל, 160
ר ח ו ב ו ת

מר מילצ'ן הנכבד,

נשיא המדינה ורעיתו מודים לך על ספרך "ימי דור" פרי עטך אשר הואלת להמציא להם עם הקדשתך.

הנשיא ורעיתו ישמחו לעיין ולקרוא בספר.

בברכה מהנשיא ומרעיתו.

ובכבוד רב

(-) ד.ברסוב
מזכיר הלשכה

מכון ויצמן למדע

אבא אבן
נשיא

רחובות – ישראל
יד' באב תשי"ט
18 באוגוסט 1959

לכבוד
מר חיים אליעזר מילצ'ן
רח' הרצל 160,
רחובות.

מר מילצ'ן יקר,

הריני להביע תודתי על ספרך "ימי דור"
שהואלת לשלוח אלי.

יישר כחך על חיבור נאה זה.

בברכה נאמנה

אבא אבן

מכון ויצמן למדע

12.8.1959

פרופ' א.קציר
המחלקה לפולימרים

אדוני הנכבד,

קבלתי בתודה פרי עטך שכתבת– הספר

"ימי דור"

שלך בברכה נאמנה ובהוקרה אמיתית

אהרון קציר (קצ'לסקי)

רחובות – ישראל 25 באוגוסט, 1959

לכבוד
מר ח.א. מילצ'ן
רח' הרצל 160
רחובות

מר מילצ'ן היקר,

חן, חן לך על ספרך אשר שלחת לי. נהניתי מאד למקרא תוכנו המעניין והמאלף.

תבורך על העבודה שהשקעת ביצירה זו.

בברכה ובבבוד רב,

ג.דדור
מזכיר אדמיניסטרטיבי

יצחק רוקח
פ י ת ו ח
הרצליה

5 באוגוסט, 1959.

לכבוד
מר ח.מילצ'ן
רח' הרצל 160
רחובות

מר מילצ'ן הנכבד,

הנני מודה לך עבור ספרך "ימי דור" שקבלתיו זה עתה. ברם הספקתי לעיין בו, אולם מובטחני כי אמצא בו ענין רב.
נעים היה לי לקבל ספרך והנני מעדיך את העובדה כי זכרת לשלוח לי פרי עטך.

בכבוד רב
ובידידות

י.רוקח

לשכת ראש הממשלה

ירושלים, י"ג באב תשי"ט
17 באוגוסט 1959
11212

לכבוד
מר ח.א. מילצ'ן
רח' היד/160
רחובות

א.נ.,

הננו מאשרים בתודה קבלת ספרך "ימי דור"
שהואלת לשלוח לראש הממשלה.

הספר נמסר לידיו.

בכבוד רב

הדסה גרשטר

בנק לאומי לישראל בערבון מוגבל

תל-אביב, 24 באוגוסט 1959

לכבוד
מר חיים א. מילצ'ן
רחובות.

מר מילצ'ן הנכבד,

תשומת לבו על-ידי המצאת ספרו נגעה ללבי והנני
מודה לו על כך מקרב לב.
ספר זה שקראתיו בעניין רב משלים את החסר על
הראשונים בבנין ארצנו וביחוד ראשוני רחובות, שמקום נכבד
ביותר שמור לה בתולדות התישבותנו.

חן חן.

בכבוד ובברכה

(-)ד"ר ש.ספיר

מאיר שילון קונסול בצרפת מטעם משרד
החוץ היה מבקר לעתים תכופות בביתי
ויודע כל הליכות ביתי.

יהיה חלקי עמכם ענוי עולם, אלמי נפש,
רוקמי חייהם בסתר, צנועי הגות ועלילה,
חולמים נעלמים, ממעטי דברים ומרבי תפארת,
לבבכם - היכל הקודש, ושפתותיכם שעריו הסגורים.

שועים - ולא הוגה לכם, נגידי רוח ובל ידעתם,
אט אט, כמו על ראשי אצבעות, תעברו בנתיבות חיים,
עבור יזריע סביבכם, באפס יד ובלי כוונה,
את האמונה ואת הטוהר הרועפים מכל ישותכם.

עליך ועל כמוך, דודי היקר, כתב ביאליק שירו זה, נגידי הרוח וצנועי המעש. לא כתבתי לך עד כה מפני שרציתי לקרוא את הספר שנית לאחר חודש. כשקראתי בפעם הראשונה חשבתי שהתרשמותי היא יותר מדי סובייקטיבית, מיחס הכבוד והאהבה שיש לי אליך. לכן חכיתי חודש וקראתי אותו שנית. ראיתי אותך דוד - כשאני קורא בספר - כאילו יושב לפני ומספר לי בקולך הנעים והערב על בוני רחובות בני דורך, על ימי הבראשית של חיינו בארץ. ובהזדמנות זו אתה משלב את חיי היצירה שלך בארץ. אתה מספר על כל אותו מפעל חייך הגדול, כאילו דרך אגב, בענוות - יתר. ואופייני ביותר לדרך כתיבתך הצנועה הוא תיאור ביתך, אתה מתאר אותו במלים ספורות, "קן של אושר ואהבה". כן היה זה לך ולמשפחתך קן מלא אהבה ואושר שאשתך ואתה בניתם. אבל לאחרים היה זה בית אשר קרן והאיר למרחקים, בית לתפארת, ברוח האהבה

שנשבה בו לכל מי שנכנס אליו, בנימוסים בהליכות, בקבלת האורחים, לא בית משכית אלא בית של אושר, טוהר, ספוג תרבות מלא פעילות ציבורית ששפע חום ואור לרבים, רבים.

יודעים אנו שלא כל אלה שבאו אתך ואלה שבאו אחריך - אנשי העליה השנייה - יכלו - כפי שאתה כותב בספרך - לעמוד בנסיון הסבל הקשה של הישוב, ומהם שנשרו והיגרו לארצות אחרות". אבל אתה היית בין אלה "שהאהבה לארץ ישראל נתנה להם כח לסבול ולשאת בכל הקשיים" של התקופה ההיא שבה "חתרה ספינת החיים אל חוף חדש"... ואתה שמח שזכית לחיות בדור "שגדולים היו יסוריו וגדול יותר היה אושרו שצמח מתוך יסוריו, אשרי שזכיתי לחיות בדור זה ולראות בתקומת מדינת ישראל". יודעים אנו שבישוב אז - בין האידיאליסטים, בין פשוטי העם ונכבדיו היו כל מיני טיפוסים, היו גם בעלי אופי קשה, היו אגואי-סטים, שהחיים הקשים עוד עשו אותם לקשים יותר ומרירים, אבל אתה ועוד מעטים כמותך "צנועי הגות ועלילה" השריתם על רבים רוח טובה - כדברי ביאליק בשירו הנ"ל - (כשבעיניהם "אור שקט ונוגה, ובת שחוק רבת בינה וסליחה לשפתיכם לפקוד בה את כל הבא לקראתכם"... זכית לא רק לחיות ולראות בתקומת המדינה, אלא הרבה יותר, זכית להיות בין הבונים, בין מייסדי היישוב, בין בוני רוח האחווה, בין המעודדים את הרוטנים, את המתיאשים שהמרירות והאכזבה קיננה בהם. בנית ועבדת בשקט "חדלי קול ודברים", בלי רעש ורברבנות. ואותו קן האהבה של אשתך ושלך היה תמיד פתוח לאורחים (אני זוכר את הפתחים הרבים שלו, כמו ביתו של אברהם אבינו,(אני זוכר כשמכל פתח בא אחד הבנים ואתו אורח...) וכמה היה זה מעשה רב. אז בימים הקשים כשרבים, רבים מאוד היו עוזבים את הארץ מתוך יאוש ועייפות,

היית אתה מעודד, טופח על שכם, מכניס לביתך כל מדוכא ושבור, מכבדו בכוס תה ולחם בריבה (ריבת הענבים של אסתר רעיתך)ומשוחח אתו ברוח טובה ורכה, והיית מרעיף עליו אור נחם ותקווה. (עגנון מספר באורח נטה ללון(אני מצטט זאת בע"פ) שהוא פגש בעיירת מולדתו חלוץ שנהפך לקומוניסט וגורש מהארץ ע"י הבריטים. וכשעגנון שאל אותו מה הביא אותך לכך שנהפכת לקומוניסט, ענה הקומוניסט: בשביל חצי תפוח זהב שלא נתת לי, קרה לי כל זה... היו ימים קשים של חוסר עבודה, של רעב, של בדידות, ואז אמרתי אבוא לביתו של עגנון בן-עירי, הוא יושיבני על השפה, יקלף תפוח זהב ויגיש לי חצי ולו חצי, ישוחח אתו וארגיש שאיני בודד גלמוד, אבל כשבאתי לירושלים לא היית אז בארץ. והרגשת הבדידות והמרירות גברו עד שהתיאשתי לגמרי ונהפכתי לקומוניסט... מי הוא היודע כמה רבים הצלת מיאוש, מבדידות ומירידה מהארץ.)

(היו אז בארץ מעטים "שומרים נאמנים לצלם אלהים", אבל אתה היית אחד מהם. אתם השריתם את אותה הרוח הטובה של הרגשת השותפות והעזרה ההדדית שאתה כותב עליה:"היחסים בין התושבים היו לבביים והיו כבני משפחה אחת, כאשר היתה שמחה אצל אחת המשפחות לקחו חלק בה כל בני המושבה. ואותו הדבר בעת צרה ואבל, כולם לקחו חלק בצערם של חברם")

ולכן אם שררה ברחובות רוח טובה יותר, תרבותית יותר, חברותית יותר מאשר במושבות אחרות בארץ. זה היה בזכות סמילנסקי, מילר, אתה והדומים לכם. אתם הייתם נותני הטון והגון לחיים. הייתם התמצית של החברה בימים ההם. ולכן התרכזו ברחובות רבים מאנשי העליה השניה, מאנשי "השומר" ממנהיגי תנועת העבודה

ומסופרי ישראל.

ומובן הדבר מאוד שאחרי איש האדמה והספר עומד על חלקו הגדול של הסופר מאפו בהתעוררות הציונות. (הוא קרב בספוריו לנוער את נוף הארץ, את ריח הריה ושדותיה, והחדיר בהם את הרצון לחיות שם מחדש, להתיישב שם ולעבד את אדמתה.)

אתה כותב שכתבת ספרך, ראשית, להנאת עצמך. כיום כשהגעת יחד עם רעיתך היקרה, למנוחה ולנחלה, לתקומת העם ולמדינה, נעים לחיות מחדש את אותם הימים שעברו, לחוש את כאביהם ולחזות בכל מה שצמח מהם כיום. שנית, כתבת לשם רעיתך, חברתך בחיים, בניך ובני משפחתך, כעין אשפרה לבני את אשר עבר עלי ועל רעייתי. ולי נדמה שלא רצית רק לכתוב להם את הקורות שלכם על היסורים והאמונה שפעמה בקרבכם. "לא סופר אתה ולא בן סופר" אלא כח פנימי דחף אותך לכתוב. רצית והנך רוצה עוד כיום להעביר לבניך, לצאצאיך ולדור הבא מהמורשת הרוחנית - מוסריה שלך ושל רעייתך שקיבלתם מאבותיכם. צאצאיך שיקראו את הספר יתקלו פה ושם בדבריך על הליכה במחינות, על הצנע לכת, להשתדל לעשות טוב ולשמור על הלב שישאר טהור וטוב, בעל לב טוב ובעל מזג טוב, עולמי טוב עליו". ואתה רוצה שתשרור בקרב משפחתך "אהבה לכל אשר נמצא ביקום, לאדם, לחי ולצומח", ושימלאו את זמנם הפנוי "בעסקי צבור באמונה, בקריאה הנגינה, בשירה ובאווירה תרבותית". אתה חוזר בדברי ההגות שלך - מלאי רוח הבינה וחכמת החיים על האושר של האדם - על הצורך לשחרר את הדת מכבלי הגלות ולהתאימה לחיים החדשים שלנו. והנך משתוקק שיהיה להם ולכל הדור הבא "קשר נפשי עם סגנון החיים של אומתנו". אתה בטוח ומלא תקוה, ואתך כמובן,

כולנו "כי עם עבור תקופת הסערה, והארץ תגיע ליציבות כלכלית וגם רוחנית, יחזרו וישתרשו כל המנהגים הטובים שאחזו בהם אבותינו בכל הדורות, נימוסים, כיבוד הורים כפי שהיה נהוג ומקובל בין בני ישראל בכל הדורות. זוהי צוואתך הרוחנית לא רק להם אלא לכל הדור החדש בארץ.

אשריך שזכית להגיע רענן ומלא חיוניות עד הלום, אשריך שהיתה לך היכולת לכתוב על דורך בספר, ואשריך שהייתם - אתה ורעיתך - והינכם עד היום דוגמה ומופת של חיים יפים של מעש, ענווה, עדינות וצניעות. "זעזועי נשמתכם כשירת הכוכבים יעמדו וירעדו לנצח בחלל העולם" (ביאליק שם)

מרדכי אביר

מרצה באוניברסיטה באדיס-אבבה (חבש)

את הספר קראתי בעיון רב ולהודות על האמת נהניתי ממנו מאוד הן מהחלק הביאוגרפי היסטורי והן מהחלק הפילוסופי.

חסרונו העיקרי של הספר שהוא קצר מדי ונותן לנו רק מעט מזעיר מהחוויות הרבות שזכית להן בחייך מלאי הפעולה התקופה כה היסטורית כתקופת ההתישבות החדשה בציון.

לדעת י ספר יקר זה צריך להיות רק ציון דרך לעבודה גדולה ורחבה יותר שעליך לעשות. לא רק עבור המשפחה אלא עבור "הדור אשר לא ידע את יוסף"שכן רק מעט נכתב על תקופה נפלאה זו ע"י אנשים שלקחו חלק פעיל בה. יכול אתה להיות גאה על ספרך.

לכבוד
ח.א. מילצ'ן
רחובות

20.8.59

קראתי את ספרך ואני מודה לך על שחשבת לנכון לשלוח לנו אכסמפלאר אחד ממנו. לא כתבתי עד כה כי רציתי להרהר במה שמצאתי בו לפני שאכתוב לך. ומצאתי שראוי היה לספר שיכתב בראשו פסוק נוסף מהתנ"ך והוא:"וזה היה חלקי מכל עמלי". אלא שלא כמו בקהלת הכונה כאן אינה לפסוקים הקודמים (הגדלתי מעשי, בניתי לי בתים, נטעתי לי כרמים וכו' וכו') אלא: "זה היה חלקי מכל עמלי" - כלומר ספר זה היה חלקי מכל עמלי - בנגוד לבתים לכרמים וכו', ולא כסכום להם.

אשריך שזכית!

שלך

עזרי קרני.

לדודי היקר שלום רב,

הספר ערוך בטוב טעם, נעים לקרוא בו, ומדי קראי בו רוח שלוה נסוכה עלי. את הקטעים על בית אבא חזרתי וקראתי ואני כולי תמיה איך יכלה אמא להנחק מעליך. אני משתוממת למצוא את רוח האהבה לארץ והחלוציות, את אהבה לעבודת האדמה בצורה כל כך חיה - כבביתכם של אז, ואני רואה ברור את המקור לחיי המשפחה היפים של היום.

הקטעים על צעדיו הראשונים של הישוב מעניינים מאוד.
והנימה האישית מוסיפה חן ומשתפת גם כל אחד בו.

שלך

נעמי קרני.

יוסף ויץ
ירושלים

י"ט באב תשי"ט
23.8.59

לכבוד
מר ח.א.מילצ'ן
רחובות

ספרך ימי-דור, שהואלת לשלוח לי, גרם לי קורת-רוח מרובה, לי ולרוחמה רעיתי, למקראהו צפו ועלו הזכרונות הנעימים מימי בואי רחובות, אני ואחותי מרים, ושבתנו בביתך, והליכתנו בחדרך. אתה ורעיתך וילדיך, החצר האכרית שהיתה ער משחר ועד ערב לצליל העבודה שבאו מכרמיך ומשדותיך, השרו עלי אז רוח טובה של התערות בקרקע מולדת, אשר יחד עם כל האווירה הרחובותית העמיקו בי את הקשר לאדמה ולעובדה.

ברוך תהיה אתה וביתך, עוד שנים רבות, להתענף ובאדמתה.

בשם רעיתי ובשמי
בידידות

י. ויץ.

יוחנן והינדל שלנק

גיסי היקר מר חיים אליעזר מילצ'ן,

קראתי בעניין רב את ספרך "ימי דור" קיפלת בספר זה את חייך בארץ, את אשר עשית, בנית, ספרת על האבנים הקטנות שהיו יסוד לבנין גדול, בנין האומה. אתה בספרך לא רק חייך הפרטיים אלא את חיי רחובות כולה. חיי האנשים הפשוטים, הכנים, הבונים שבנו במאמצים וביסורים כמו שכתבת ארץ ישראל נקנית ביסורים. על היסורים הרבים שלך לא כתבת, לא רצית להתפאר. אבל היסורים שזכו אותך נתנו לך את הכח להמשיך ולבנות ולהגיע עד הלום. וזכות שקוים בך הפסוק: אשתך כגפן פוריה, בניך שתילי זיתים סביב לשולחנך יהי רצון שבניך ימשיכו במפעלך ויהי שלום בחילך שלווה בארמונותיך.

ואת אחותי היקרה, לך חלק גדול במפעל של בעלך. תבורכי גם את ו"תהיי לאלפי רבבה".

יוחנן והינדל שלנק.

חירם הינריך כהן
תל-אביב

27.8.1959

לחיים אליעזר מילצ'ן, שלום

תודה עבור ספרך "ימי דור" בשם יהודית ובשמי.
קראתי את כל הספר בהתענינות רבה.
אין ספק על ערך הספר שהוא תרומה חשובה לתולדות הישוב.

בידידות ובדרישת שלום
מבית לבית שלך
ח.ה.כהן.

יום ה' כ"ג אב תשי"ט

דוד ודודה היקרים,

בהתרגשות רבה קבלנו את פרי עטך. לא ענינו מיד כי היה ברצוננו לקרא בו ולחוות גם את דעתנו.
יש לעודד תמיד יצירה דקומנטרית המשאירה מזכרת וגלעד למשפחה.
הספר נקרא בשטף וביחוד אותם הפרקים שהנך מחזיר אותנו לחיק המשפחה. ומזכיר לנו ימי ילדות כה טובים ורכים, אהבת אם ומסירות ללא גבול.
מאידך מגלה הוא פצע, פצע עמוק שטרם הגליד, על אחים ואחיות שהלכו ללא עת ושיד נאצי אכזרית השמידה אותם ללא רחם, אשריך וטוב לך שזכית גם לחיות, גם ליצור וגם לעלות את זה בספר זכרונות כה מוצלח. ברכותינו, כך תמשיך וחרוה עוד הרבה הרבה נחת ממשפחתך ומארח חייך המענין והפעיל.

כה לחי !!!

יהודית ברזילי
מתתיה ומשה ליכט
אליעזר חודורובסקי
מרדכי חודורובסקי
מלכה ועודד ברזילי
נאוה ובצלאל רגב

רחובות, 4.9.59

מר מילצ'ן הנכבד,

קבל נא את תודתי עבור ספרך המענין "ימי דור" שקבלנו.

לצערנו אין הדור הצעיר של מושבתנו – עירנו יודע את קורותיה והתפתחותה ואת חיים הראשונים והגיגים.

סבורני שספרך זה, אשר נכתב בצורה אוטוביוגרפית מענינת יתרום תרומה חשובה בכוון זה, ועל כך תבורך.

בתודה ובברכה
א. בריסקין
בית הספר הממלכתי א'
ע"ש משה סמילנסקי

28 בספטמבר 1959

שלום רב לך מר מילצ'ן היקר,

תשורתך הנאה נתקבלה עת נעדרתי מן הארץ וזו היא הסבה לעכוב במתן תשובתי.

חן, חן לך עבור ספרך המענין והיפה, כה לחי לך ולאנשי המשמרת שלך.

הנני מצפה להזדמנות הראשונה בה אוכל לברכך באופן אישי.

בברכה והוקרה
א.צוייג

4.9.59

מר מילצ'ן היקר,

ברגע זה בא ספרך רב מידות. נעים למצוא בין חברינו הותיקים המבקשים לשמור על נר התמיד.

שלך
זיו אב

א. לבקוביץ (בגיל 95 לפי דבריו)
<u>רחובות</u>

ברכת תורה יר"ה
ב"ה ר"ח מנא' תשי"ט

ברכת זקנים

לכ' חתן הספר מר א.ח.מילצ'ן שליט"א
חבר טוב, שכן טוב, מחבר טוב מז"ט

קבלתי המתנה היקרה מתנת ידך כתובה בטעם זקנים לדורות הבע"ל.
אוירה דאי מחכים מרבים שלום.
"בן חכם ישמח אב, אב חכם ישמח בן"

אשרך וטוב לך שזכית בע"ה לשנת "עט" להעלות בעט זכרונות ימי דור ראשוני ובוני רחובות, בנין יצירה ואתה בתוכם בתפקיד איש צבורי פועל אבות, ופעולתו אמת. יד אחת בשלח השניה בבנין, יד בספר, יד בעבודה.

ברוכות הידים נקי כפים לכ' חיים

איש שנמצא בו שלש קדושות "יתברך בשלש ברכות"

קדושת א"י, תורת ישראל , אהבת ישראל .

ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים בה"ק בירושלים למען ירבו ימיכם על האדמה את מספר ימיך אמלא.

בארץ במדינת ישראל מכורתנו.

א.י.לבקוביץ

משה לובמן
תל-אביב

ז' באב התשי"ט
11 באוגוסט 1959

לכבוד
מר ח.א.מילצ'ן
רחובות

ידיד נעלה ויקר ,

הופעתי האחרונה בכרמל מזרחי ת"א הנחילה לי הפתעה נעימה בהגיש לי מר אפרים כהן, מנהל הסניף, את הספר שלך "ימי דור", אשר הואלת לשלוח לי בתוספת הקדשה לזכרון ידידות כתובה על ידך בתור מחבר הספר.

התרשמתי במאד על כי העלתני בזכרונך ובזה אני בא להודות לך מעמקא דליבא על הנחת רוח שגרמת לי.

וכעת לעצם הספר - דפדפתי בו הלוך וחזור ועברתי עליו מהחל ועד כלה ואין לי אלא להגיד בשבחך כי הוצאת מידך דבר שלם (במסגרת היעודה על ידך), וראוי אתה לתהלה.

הספר תכנו בעל משקל ורב הוא במהותו ובאיכותו בהעבירו לפנינו כבני מרון ימים עברו.

ידידי הנכבד מר מילצ'ן, בספרך "ימי דור הצבת ציון ומצבה חיה לתולדות הישוב והתערותנו בו, ודור לדור יספר על מעשי הגבורה ומעשיהם של הבלויים, אשר תקעו יחד ויצקו את היסודות לתקומת המדינה, ואשרי העין ראתה זאת !!

ובהיותך אנין הדעת את רוחך אתה תיכנתי.

שלך בנאמנות,

מ.לובמן

אפריים כהן
מנהל כרמל מזרחי
תל - אביב

י"ב מנחם אב, תשי"ט
16.8.59

מר ח.א. מילצ'ן הנכבד,

חן חן, שזכרת לזכותני בפרי עטך - ספרך "ימי-דור" שנתקפלה בו פרשת חיים, גדושי עמל, חדוות יצירה ושאר רוח.

קראתי ובלעתי דבריך כבכורה בטרם קיץ, הצלחת לתאר בלשון עסיסית ולצייר בצבעים ססגוניים, טריים ומרהיבים, מסכת ימי הדור אשר תשאר מורשה חיה ומאלפת לדורות הבאים.

גם בני ביתי, דור שני ושלישי בארץ, קראו ספרך, התענגו על תוכנו והפליגו בשבחו, ומצטרפים בהבעת הערצה וכבוד.

בידודות ובהוקרה,

א.כהן

אברהם קמינר
יו"ר הועד הארצי
של הקק"ל לישראל

ו' באלול התשי"ט
9 בספטמבר 1959

מר מילצ'ן הנכבד מאד,

הנני לאשר את קבלת ספרו "ימי-דור"
אני מכיר תודה לידידנו המשותף, מר משה לובמן הנכבד, אשר הסב את תשומת-לבי לספר החשוב.
קראתיו בעניין רב ובנשימה עצורה. הספר רווי חכמת-חיים ודברי-הגות ומהווה תרומה חשובה לתולדות הישוב החדש ואישיו.
במדה ואתה נתקל באנשי העליה השניה, הנך מתמלא כבוד

והערצה לאנשי-בראשית אלה, אנשי-סגולה הקרוצים מחומר מיוחד ומחוננים בשאר-רוח וכושר- מעשה גם יחד - בעלי שרשים יהודיים עמוקים, הקשורים קשר בל-יינתק בעבר שלנו וממילא נושאים בחזון העתיד של האומה, בגאולתה ותקומתה בארצה.

כבוד הוא לי לצרף את ספרו למדף הספרים הפרטי שלי והריני מודה לכב' עליו מקרב-לב.

יישר כוחך !!

בכבוד רב ובידידות,
א.קמיני

מושב אביגדור
ארגון יעל

28.10.59

מר מילצ'ן הנכבד,

הננו מאשרים בתודה את השי הנאה שהגשת לנו לראש השנה. קראנו בספרך בעניין רב - אכן, יכול חיים עשיר שהנך מגיש לקורא במחצית דרכך. וכה הלאה - עד מאה ועשרים!

בכבוד רב
אביגדור

דוד לוינסון יונה וחנה

ליקירנו חיים אליעזר מילצ'ן,

הספקתי לקרוא כמה קטעים בספרין ונהניתי מאד מהסגנון היפה ומהתוכן המעניין על תקופת הזוהר של החלוצים הראשונים ואתה ביניהם, שחלו כדבריך במחלת אהבת הארץ. גם מהקריאה החטופה מאתמול אני כבר יכול לומר לך שספר כזה עם תיאורים ורעיונות כאלה אני מזמן לא קראתי.

אנחנו, מאחלים לך שתזכה לכתוב ולהוציא עוד הרבה ספרים מפרי עטך וכלנו מקוים להנות מרעיונותיך עוד הרבה הרבה שנים.

בברכה
דוד.

דן גבריאלי
ח י פ ה

יום א' כד' אלול תשי"ט

יקירי,

קבלתי את ספרו הנחמד "ימי דור" אני מבוך אותו מקרב לבי על שעלה בידו להוציא לפועל משימה הנסרה כל כך למעמד שלנו לכתוב ולרשום את העובדות שנעשו ע"י עושיהם ושעשו את זה מתוך שמחה שהם ממלאים חובה, חובה נפשית שיש ספוק כשממלאים אותה. יפה מאד הדגשת שזו היא הכוונה של "שכר מצוה מצוה"

מה מאד חסרים לנו ספרים כאלה ורשימת העובדות ע"י עושיהם וכהויתם, בלי פרכוס ובלי סלוף העובדות כמו שנרשמו, לכבוד הן לעושיהם, לכבוד הן לדור הצעיר יתפארו ויתכבדו בהן הדורות הבאים, כה לחי !!

כתבתי רק על חלק העובדתי. על החלק העיוני עוד אכתוב לו אחרי שאעבור עליו בעיון יותר, כי מצאתי שם פנינים לאין ערוך.

ד.ג.

מרים קלכמן
חל - אביב

הנני מודה לך מאד על ספרך ששלחת לי. קראתי את הספר כולו, מתחילתו ועד סופו. נהנתי ממנו מאד, גם בכיתי וגם צחקתי בקראי אותו, וגם הרהרתי ברעיונותיך. הדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב.

בברכה

מרים קלכמן

20.9.59

לאסתר ולחיים אליעזר היקרים,

בטח הנכם מתפלאים כי זמן כה רב עבר מיום קבלנו ספרך וטרם הודנו לך על זה. רזיבה היא, כי רציתי לקרוא את הספר עד תומו. ועכשיו לאחר שסיימתי לקרוא, אוכל להגיד בכנות ובשמחה, יישר כח !!

הטפוסים הם כה חיים שבבת אחת חזרתי אחורה כ- 24 שנה בערך ומוצאת את עצמי בביתכם ברחובות ורואה ובעיקר שומעת על אותם האנשים שכה היטבת לתאר אותם ולמצא בהם את הקוים האפיניים להם ולדורם. גם הייני שכל כך עסוק, קרא בספוק רב בערבים בספר.

אנו חוזרים ומודים לך מקרב לב בעד ספרך הנאה שנתת לנו כמזכרת ומאחלים לכם כל טוב, בריאות וחיים ארוכים. אנו מקוים שהמאורעות המעניינים ורעיונותיך שהעלית בכתב בטוב טעם, יאירו את הדרך לדורנו ולדורות הבאים והיה זה שכרך מכל עמלך.

ירושלים, ערה"ש תש"ך
29.9.59

מר ח.א. מילצ'ן הנכבד,

קבל נא את תודתי הרבה על משלוח הספר "ימי דור" מפרי עמלך. הספר נמסר לי באיחור רב ולכן אחרתי להודות לך.

כאחד מבני הדור שהארח - משפחתנו עלתה בשנת 1893 ואני אז בן 6 - נהניתי במיוחד מהזכרונות שהעלית. צורת הכתיבה של הזכרונות ההגיונות והנצנוצים שלך, הם להפארת לך. כה לחי !

בידידות המכבדך
ח.ע. שכביץ .

תל-אביב, 1959

מר חיים אליעזר היקר,

קבלתי בשמחה רבה את תשורתך הנאה "ימי דור" וטוב היה לראות שהשלמת את המבצע הזה.

רב תודות על שחשבת עלי .

בברכת הצלחה לספרך
א.פולק
"סונול "

מכון ויצמן למדע
רחובות

ל' חשון תש"ך
1.12.1959

מר מילצ'ן הנכבד,

בהעדרו של מר ויסגל, הנני לאשר בתודה קבלת ספרך "ימי דור" שהואלת לשלוח לו עם דברי הקדשה.

בכבוד רב
מרגלית סלע

SONOL ISRAEL LIMITED

Haifa, 7.10.59

Mr. H.E.Miltzan
Rehovoth

Dear Mr. Miltzan,

I have greatly appreciated the honor you have accorded to me by inscribing a copy of your book for me personally. I regret very much that at present I cannot directly read and appreciate it , but I do hope that some time in the not too distant future I will be able to do so. In the meantime, I have been told about its contents, and I realize that it is my loss that I cannot personally read the very fascinating story which you have told. Some day perhaps we can sit down together and I will have the privilege of hearing from you personally the thoughts in your book.

Again most sincerely I thank you and wish you a very good year in 5720 and many fruitful years thereafter.

Sincerely yours,

(-)Herbert Goldstein

יד' טבת תש"ך
14.1.1960

א.נ.,

הנני למלא בזה את חובתי הנעימה בהעבירי לכב' את תודתנו והכרתנו בעד ספרו "ימי דור" עם ההקדשה האישית לתלמידי בית ספרנו.

תקופה חלוצית משתקפת ביצירתו.
הועדנו לספרו מקום בספריית בית ספרנו.
אם כי כב' התכון להעלות פרשה אשר תשמר בקרב משפחתו הקרובה ביותר – הרי יש ביצירתו חמר רב ועשיר, בו יכול להתברך כל הישוב.

מי יתן, והדור הצעיר ימצא בו את הדוגמא האישית של הראשונים וילך בעקבותיהם.

בכבוד רב

ד"ר י.פריד
המנהל.

אלימלך בר-שאול
רב העיר ואב"ד
ר ח ו ב ו ת

ב"ה ח"י שבט תש"ך

א.מ.נ.,

הנני מודה מקרב לב לכב' על אשר הואיל לכבדני בספרו הנאה, "ימי דור" שהופיע מקרוב.
עברתי בעיון בין הערוגות ומצאתי להנאתי הרבה פרחי נוי מרהיבי עין ולב. ברוך טעמו הספרותי שהצליח בידו להושיט לנו זכרונות מלבבים, הן מנופו האישי והזמהוי הישוב והמושבה מראשית התרקמותם ולא בפחות הצלחה השכיל כב' לשרטט דברי הגות

דקים ועדינים ונצנוצי שירה עשירת - ניב. ובכל אשר יצא מעטו, גם באותן נקודות היכולות להיות שנויות במחלוקת, ניכר לב הוגה ואוהב . והקב"ה חנן את כב' בלב הוגה - מתנה שאין חשוב ממנה. אשריו שזכה.

בכבוד ובתודה

א. בר-שאול

א.שלונסקי
תל-אביב

9.3.60

למר חיים אליעזר מילצ'ן שלום וברכה,

תודה על הספר "ימי דור". ודאי שנהניתי מרשימתך על"הרמבם ומשורר בן זמננו", אך חוששני כי יש קצת "יצר-הרע" בהנאה זו. האמנם זכאי אני לצרפני לגאון ישראל ? על כל פנים, חן-חן לך.

בכבוד רב

א.שלונסקי

ת.קולרמן
קרית-חיים

26.3.61

למר מילצ'ן הנכבד והיקר שלום,

קראתי את הספר שגרם לי עונג רב וחוויה עמוקה. הן הפרקי הזכרונות, והן הפרק על בוני רחובות, שהיה לי הזכות כמעט רובם להכיר, ותודתי המיוחדת נתונה לך עבור הזיכרין שקבעת בספרך ליהודי הקטן והיקר ר' משה וולדבלוים ז"ל שהלך מהעולם ערירי.

כן עיינתי בהגיגי רוחך שהם גופי תורה חשובים. כאחד מאלו שעברו כברת דרך בארץ, אין אני יכול לשכוח את הזמן של עבודה ושמירה ברחובות .

בידידות ובהוקרה

ת.קולרמן

התאחדות האכרים בישראל

תל – אביב

יא' טבת תש"ך
11.1.60

לכבוד
מר ח.א.מילצ'ן
רחובות

מר מילצ'ן היקר,

קבלתי את ספרך המעניין "ימי זור" ואני מודה לך מאד בעד התשורה היפה ובעד ההדגשה על דפי הספר. אלה הם זכרונות מפעולות מניחי היסודות למדינת ישראל ויבואו על הברכה כל אלה שרושמים ומפרסמים ברבים את הדברים האלה למען הדורות הבאים, בין אלה תבוא עליך הברכה שלקחת עליך את הטרחה ויזמת את הספר המעניין הזה.

בהזדמנות זאת אני מגיש לך את ברכתי ואת ברכת צבור האכרים בארץ בהגיעך לגבורות. הרבה עשית והרבה פעלת עד הלום ותמשיך עוד הרבה שנים לפעול למענך, למען מושבתך – רחובות ולמען כל הצבור שלנו.

כה לחי !!

כברכה נאמנה,

צבי איזקסון
יו"ר נשיאות התאחדות
האכרים בישראל

אריה סמסונוב
זכרון יעקב

יום ששי, 22.4.1960

למר ח.א. מילצ'ן ברחובות שלום וברכות,

חן - חן לך שזכרת לפקוד אותי בספרך "ימי דור", וכבר ישבתי היום ועיינתי בו, חלקו קראתי ברציפות וחלקו ברפרוף, ונהניתי. זה שכרך מכל עמלך, בדרך הארוכה, היגעה, שהיתה רצופה חזון, אהבת הארץ, וספוק, ואושר, וגידול בנים, פרי מלאכתך שהסיבה עליך תמיד שירת תודה והודיה, לנותן חיים ישועות ונחמות.

א.סמסונוב

נ.ש. סלונים
סונול ישראל בע"מ

א' אלול תש"ך
24 באוגוסט 1960

מר ח.א. מילצ'ן,

הנני לאשר בתודה קבלת ספרך "ימי דור".
בתקופת המחשבה של האדם, בתקופה אשר בן-האדם מתחיל לחשוב ולהעלות נגד עיני רוחו את יעודו ותכלית חייו במסגרת הבעיה הנצחית וחידת החיים, חידת החזיון הזה, יש ואנו באים לידי מסקנה, מסקנה, הנובעת מחוסר פתרון משכנע-כי יעודנו ותפקידנו הוא להמשיך בקיום המין האנושי, קיום היצירה הפליאה הזאת, ואם אדם מצליח ליצור ולהקים דור יוצר ופועל ממשיך בשרשרת היצירה הנצחית הזאת הרי יכול הוא לראות בזה תכלית חייו, ומבחינה זו נראה לי כי אתה מר מילצ'ן היקר, הצלחת למלא את יעודך ושליחותך באמונה ובכבוד, הקורא בספרך, המעונין לדעת ולהכיר מבחינת

ההיסטוריה, מבחינת כסופי בנין המולדת, יתפלא למקרא שלשלת יצירתם של בני הדור ההוא אשר לא באו בטרוניות ודרישות, ללא התפארות שוא של החלוצים המתימרים להיות הבונים הבלעדים של המדינה, ואינם שמים לב לתפארת מלאכתם והקרבתם של אלה שקדמו להם, ההסטוריון שיבא להעלות את ימי הדור הזה שלך מר מילצ'ן, יודה לך כאשר מודים לך כל אלה הקרובים לך עבור ספרך שנערך בטוב טעם, ללא כל פגם הפרזה כל שהיא.

ברכתי לך כי תנוב בשיבה טובה אתה ורעיתך בקרבת בני משפחתך נהנה מפרי יצירתך המעניקה כבוד לך ולכל אלה הקרובים לך.

בכבוד רב

ש.סלונים

ראובן גורדון
רחובות

תשרי – תש"ך

מר חיים אליעזר מילצ'ן שלום רב,

קבל נא ברכתי הלבבית להופעת ספרך "ימי דור".
קראתי ונהנתי לקרוא דפים יקרים שנכתבו ע"י אחד מבוני רחובות וממעצבי דמותה.
ספרך הוסיף לתולדות רחובות נכס ספרותי יקר.

ר.גורדון

כב' בכסלו תש"ך
23.12.59

לכבוד
מר ח.א. מילצ'ן
רח' הרצל 160
רחובות

מר מילצ'ן היקר ומכובדי מאד,

מעמק לבי הנני להודות לך על מלות הברכה והעדוד, אשר אחלת לי לרגל הבחרי מחדש לראשות "מושבתך - עירך", כי ראיתי ברכתך כחיזוק רב ערך לבחירתי. סומך אני עליך ועל שכמותך (ירבו כמותם ברחובות ובישראל), כי בעבודתכם ובעזרתכם נפעל למען יתקיים בעירנו הכתוב, שהעליה: "יהיו דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

ולא אסיים, עד שאברך אני על "ימי דור", אשר פרסמת ועל הספר, אשר זכיתני בו. לי, אשר בעונותי הרבים "חדש" אני עמכם, היה עונג מיוחד בקריאתו, כי קרעה לי חלון להבנת תולדות העיר. תחזקנה ידיך ויישר כחך על תרומתך בבנין המושבה-העיר ועל הצלת פרשיותיה משכחה.

אנו מאחלים ומקוים, כי תראה אתה, רעיתך הכבודה וכל אשר לך, בטוב רחובות וישראל עד עולם, ויטב גם לכם בתוכם.

בידידות ובהוקרה רבה,

יצחק כץ
ראש העיריה

עזרא איכילוב
חבר כנסת

תל-אביב, יד' אב תשי"ט
18.8.59

מר מילצ'ן היקר,

חן חן לתשורת ספרך ימי דור. הספקתי רק לקרוא בו מקצתו אך זה עצמו כבר הראה לי כיצד ראית את עולמך מראשית ימיך וכיצד היו עיניך פקוחות וחודרות להווי חייך מאז התחלתם. גם דברים של צער נתנים בעסיסות מיוחדת היודעת להעריך את משמעותם של חינו בגולה ואת כוחה הדוחף של האמונה וחזון ציון ובתקומת ישראל.

מציון תאריך לידתך אני למד שלא יארכו הימים ותגיע לגבורות תהא זו איפוא הזדמנות להגיש לך מלוא איחולי הלבביים. עברת הרבה בחייך וזכית להרבה, בתולדות הישוב ובתולדות רחובות משתלב השם בית מילצ'ן והיה זה לכבוד לך ולכל צאצאיך. קרה לי שבמשך עשרות רבות של שנים הייתי חבר ורע לכמה מבניך ועם אחדים מהם שתפתי והנני משתף כיום פעולה צבורית רחבה, למיותר להגיד עד כמה נעימה לי חברתם.

לך ולכם בני ביתך מלוא הברכה וכה לחי !!

שלך בברכה נאמנה,
ע.איכילוב.

הסתדרות החקלאים
רחובות

9.8.1959

חבר יקר,

רב תודות עבור ספרך "ימי דור" בו כבדתנו!
עסקנותך הצבורית המשולבת בתולדות חייך, הגות לבך והרהוריך ימצאו, בטח, דרך בלב כל מי שיעיין בהם וישמשו נר לרגליו בחייו הפרטיים והצבוריים !
שא נא את אחולינו הלבביים, שעוד הרבה שנים תמשיך בהגויותיך - פרי הסתכלויותיך בכל המתהוה בארץ ובמדינתנו ותזכה בהם את כל בני הישוב !!!

בכבוד רב
הסתדרות החקלאים

פרופ' י. הבר-שיים

ר ח ו ב ו ת

19.8.59

מר מילצ'ן היקר,

אני מודה לך מאד מאד עבור הספר שכתבת על זכרונותיך ושבו זיכית אותי. קראתי אותו בהנאה רבה. וזה טוב שכתבת את הספר מפני שבזמננו ישנם אנשים רבים שאינם מבינים שבניית הארץ קשורה בהרבה ותורים, באהבה ובהבנה.

אני מוכרח לזכר גם את מר טוביה מילר. היו לנו הזדמנויות שונות לשבת יחד אצלו ובהן דברנו על בעיות הזמן.

כשמסתכלים כעת אחורנית מרגישים רגשי ספוק ממה שאפשר היה לבצע בהצלחה, תוך כדי עבודת התמדה ומסירות.

ברגשי ידידות

י. הברשיים

מרדכי סגל

ראשון לציון

11.8.1959

ידידי היקר מר ח.א.מילצ'ן,

הפתעה מאד נעימה גרמת לי בשלחך לי את ספרך "ימי-דור". יפה מצדך שלא שכחתני וגם את בית הורי ז"ל זכרת, היה ברוך! את הספר קראתי בעניין רב מ- "א" ועד "ת" ומאד נהניתי יקרים לי זכרונות בני ההתישבויות הראשונים אשר יש ורוצים להשכיחם, ואני מקוה שלא יצליחו.

לפי דעתי הספר הוא טוב מאד, כל מה שכתוב בו אמת וישר, כל אחד שכתבת עליו - בקיצור ונכון (לא כמו בספרים אחרים שהאריכו בספורים מוגזמים ולפעמים גם לא נכונים ורחוקים מן האמת)

מ.סגל

עיריית באר-שבע

9.8.59

לכבוד
מר מילצ'ן
רחובות

מר מילצ'ן הנכבד,

שמחתי ללמוד ממך צורה נאה של סיכום מערכת חיים עשירה ועניפה, כפי שהתברכת אתה.
אני מקנא בך שגילית כוח פנימי כזה, כדי לכנס מחשבות והגיגים לדור המתחנך על ברכי ראשונים.
רב תודות עבור השעה הנעימה שגרמת לי, כאשר דפדפתי בספרך בשבת האחרונה.
יישר כוחך ותאריך ימים ותוסיף כתבים כהנה וכהנה.

בכבוד רב
ובתודה,

דוד טוביהו
ראש העיריה

עיריית רחובות

א' באב תשי"ט
5.8.59

לכבוד
מר חיים אליעזר מילצ'ן
רחוב הרצל-רחובות.

מר מילצ'ן נכבדי ויקירי,

חן - חן לך על ספרך, אשר גרם לי קורת רוח מרובה. התחלתי לדפדף בו ולא יכולתי למוש ממנו עד שסיימתי בנשימה אחת.
אין כל ספק שספרך יתרום תרומה חשובה לדברי ימי רחובות, בגלל הפרקים הנחמדים המדברים על ימיך הראשונים

במושבה, ובגלל העלאת קוים לדמותם של המיסדים. לא אדבר כבר על פרקי זכרונות הנוגעים עד הלב, על ילדותך ועל עיירתך, אשר גם הם ישמשו מצבת עד לתקופה שחלפה כליל.

אני מאחל לך ולרעייתך הכבודה אריכות ימים ובריאות והרבה הרבה נחת מבניכם ובני בניכם.

כה לחי !

שלך בהוקרה ובידידות
ג.רוזנסקי
מזכיר העיר.

יום ששי יז' מנחם אב תשי"ט
21.8.59

לידידי היקר מר ח.א.מילצ'ן, לרעיתו ולצאצאים
ולכל ביתו שלום ושפע ברכות!

את ספרך חשורתך "ימי דור" (פרקי חיים והגיגי נפש) קבלתי וקראתי בו בנשימה אחת מ"פתח דבר" עד ההתנצלות שב"סוף דבר". מה אומר לך? מענין! לכאורה רובם של דברים (הם וכיוצא בהם) -רובם ככולם- ידועים לי מפיך ומפי אחרים , ובכל זאת למה הדבר דומה? לנושאים הנצחיים של כל שירה נעורים, אהבה, הוד הטבע וכו' - אין הם מחישנים לעולם, לכל אחד מהם נגלים כאילו מחדש רוחו ונפשיותו של המבטא גואלים אותם מהבנליות. כל זה אמור ביחס לחלקים: "תולדותי" "דור ודור" אשר למדורות: "עם נפשי" ו"נצנוצים" - הם עוררו בי נימים סמירים מהשעות הרבות בילנו יחד על מרפסת ביתך בשיחות - הברקות של רגשי ומחשבה, כשלרוב דעותינו ולבותינו דופקים בהרמוניה.

הנני מודה לך על הספר התוספות בסופו הזכירו לי את החגיגה היפה שחגגנו במלאות לך ששים שנה. אי"ה כשהקב"ה יחיינו ויזכנו בחג הגבורות שלך נפגש בשמחה.

שלך בידידות וממני
יעקב אמוראי.

ט.ז.מילר
רחובות - חיפה

לחברי מאז ועד עתה, מר מילצ'ן

ספרך הגיעני, - חן -חן, ספרך עושה רושם טוב. פה ושם שמחתי למצוא דברים נאים באמת ובפרט שבעתי נחת שאין חתימת זקן (לא זקן) או זקנה על הספר.

בחיבה ויקר ט.ז.מילר

מנהל בית הספר מהשנים הראשונות של רחובות
מר בכור לוי

לכבוד
מר ח.א.מילצ'ן
רחובות .

ידיד נכבד,

הריני מאשר בתודה, בשמי ובשם רעיתי נחמה את קבלת הספר "ימי - דור" שהואלת בטובך לשלוח לנו.

דפדפתי בו ואע"פ שעדיין לא היה סיפק בידי לקראו כלו נהניתי הנאה גדולה מן הזכרונות המשותפים, מחיי רחובות, שהעלית בספרך.

אגב במאמרי "ביה"ס ברחובות במלאת לו ששים שנה" שנת-פרסם בספר היובל של החדרות המורים אני מזכיר את שמך כאחד מחברי ועד ביה"ס שהשתתף בקביעת עתים לתורה עם בוגרי ביה"ס. בהזדמנות אראה לך רשימה זו אם יש לך עניין בה.

בברכה ובאחולים לבריאות הגוף ושלוות נפש יחד עם רעיתך הכבודה ומשפחתך הענפה בשם נחמה ובשמי בידידות,

בכור לוי

יד' באב תשי"ט
18.8.59

מר מילצ'ן היקר,

אני מודה ומעריך שהואלת לשלח לי בהקדשה את ספרך "ימי דור".

אני מודה מראש על ההנאה שהקריאה תסב לי.

שלום זיסמן
סגן ראש עירית רמת-גן.

תל-אביב, 20.8.59

ה' מילצ'ן הנכבד,

הנני מודה לך בעד תשומת לבך עת שלחת לי טופס ספרך המעניין "ימי דור".

ברצוני לברך אותך בהזדמנות זו בעד מפעלך המוצלח.

יישר כוחך !!

שלך,

א.בלסון.

טו' באב תשי"ט
19.8.59

ידידים יקרים,

הספר "ימי דור" שקבלתי לפני יומים וטרם קראתיו, עורר בי זכרונות העבר, ידידות וחיקה שנטמנה בסתר החיים עת היינו כולנו צעירים וחולמים, נזכרתי ברחוב היהודים בירושלים, בחצר של משפחת שלנק, בכניסה האפלה, במנהגי

הימים ההם, ואני השדכנית בין שני לבבות צעירים שידעו לאהוב ולבנות בית בישראל ברחובות העליזה והיפה. כל אחד דרכו ולבטיו כל אחד לגורלו ולשאיפותיו והרבה חלומות מאוויים אסונות חיים ואבדן יקרים השאירו רשמיהם פצועים בלב ובנשמה ובכל זאת ממשיכים לחיות ולפעול וליצור... אין אני יודעת אם קראתם את מאמרי הרבים שהודפסו בשנים האחרונות בקובצים שונים. אם קראתם את ספרי "בין הכרמים" שיצא בהוצאת "דבר" וספרי החדש "אשה ואם בישראל" שהודפס בהוצאת "מסדה" ויצא לאור לפני שבועיים, הוצאתי כל כתבי הררי ז"ל, חמישים שנה הוריתי תורה ונהלתי מוסד חשוב ותודה לאל עודני פעילה ועובדת וחיה חיים מעניינים בחברה מעניינת ותודה לאל יש לי נחת מבני משפחתי ומנכדי. תמיד עסוקה בעניני חברה וצבור, עסוקה יומם ולילה והימים הלילות קצרים עפים, נעלמים ותודה לאל אין זמן...

בימים אלה אני כה עסוקה, אורחים פרחים מכתבי הערכה, כעבור הרעש אשב לקרוא את ספרך מר מילצ'ן ואני בטוחה שאהנה מזכרונותיך שיש בהם זכרונות מהארץ מרחובות מנפשות שהכרתי ואהבתי.

בידידות ובהוקרה
יהודית הררי.

24 באוגוסט 1959

בנק לאומי לישראל בע"מ
תל - אביב

מר מילצ'ן היקר,

על-שם ד"ר י.פורדר, יושב-ראש הדירקטוריון של הבנק, נתקבל ספרך "ימי דור" שהואלת לשלוח לו. והנה בהעדרו של ד"ר פורדר מן הארץ כותב אני לך בשמו להודות לך על אדיבותך.

לא זר אתה לי, כי הרי בנו של ד"ר מוסקוביץ אנכי, ובנך דוד היה חבר-מחלקתי בבית-הספר ברחובות. כאן באתי לומר לך, כי ד"ר פורדר ישמח בודאי לעיין בספרך, המספר על ימים עברו ועל קורותיו של הדור שהניח את היסודות לבנין הארץ.

אלכסנדר דורון

פנינה ומתיהו גורדון
רחובות

9.8.1959

לכבוד
הא' ח.א. מילצ'ן

תודתנו הלבבית ניתנת לך בזה עבור מתנתך המאלפת – ספרך "ימי דור" – בו כבדתנו.

תולדות חייך המשולבות בהתהוות הישוב בארץ בכלל וברחובות בפרט, מוכיחים בכמה סבל ועמל של ראשוני הישוב נרכש כל צעד וצעד של עמדותינו בישוב, שכתוצאה הגענו עד הלום.

בכבוד רב

בשם פנינה ובשמי.

רכבת ישראל
לשכת המנהל הכללי

חיפה, ד' בתשרי תש"ך
10.1959

לכבוד
ר' ח.א. מילצ'ן ובניו
רחובות

ר' מילצ'ן הנכבד והיקר מאד,

הנני ממהר להודות לך עבור השי הנאה שהואלת להמציא לי. הספקתי להציץ בספרך "ימי-דור" בעת בקורי אצל מתתיה ומזה שהספקתי לראות בחטף התרשמתי מאד. ברם, אוכל לומר יותר לאחר שאקרא את תכנו ואני מקווה למצוא את הזמן בחגים.

בברכת כתיבה וחתימה

מ.סבידור

מ. שני,
שכון אזרחי
נס-ציונה

יום שני, 7.9.59

ר' מילצ'ן הנכבד,

קראתי את הספר בנשימה אחת כי "ימי-דור" הם פרקי-חיים אשר לי, בן הדור השני בארץ, זכורים הדברים כחלום ילדות, ברחוק של למעלה מ-50 שנות חיים.

הדברים הנאמרים בספרך מן הלב יצאו - ואל הלב נכנסו. "עם-נפשי" ו"נצנוצים" הם דברי פילוסופיה של אדם הוגה היונק את רעיונותיו והשגותיו מתוך החיים, מתוך המוחש ואל נפש האדם ואשרו.

מאד נהניתי בקראי ספרך ר' מילצ'ן היקר, ותודתי לך על כי עלה שמי לפניך וזיכתני במתת כה יקר.

ברכתי לך כי תעלה, לעת מצוא, דברים נוספים על הכתב ותזכנו בספר שני.

כה לחי !

בידידות ובהערצה
מ.שני

הסתדרות מדיצינית
הדסה

2.8.59

לכבוד
האדון מילצ'ן,

אד' מילצ'ן הנכבד מאד, שמחתי מאד לקבל את ספרך ואני בטוח שאהנה מהקריאה בו.

בכבוד רב ובתודה

ד"ר ו. קורנבליט

ו. אלטרמן
רחובות

מר מילצ'ן הנכבד,

אני מודה לך בעד תשורתך הספר "ימי דור" יצירת רוחך, שהגיעני כהפתעה נעימה.

לאחר שקראתי בו ולמדתי ממנו פרק בתולדות הישוב, הנני מברך אותך על הצלחתך.

אני מקוה שספרך יאיר עיני קוראיו.

בברכה,
ו.אלטרמן

גורדוניה-חולדה

חולדה, 11 באוקטובר 1959

לכבוד
מר חיים-אליעזר מילצ'ן נ"י
ר ח ו ב ו ת

אדון נכבד,

הרינו לאשר את קבלת ספרך "ימי דור" (פרקי חיים והגיגי נפש) אשר הואלת בטובך לשלוח לספרית קבוצת חולדה.

אנו מקבלים בברכה את הופעת ספרך זה, אשר - מקוים אנו- החברים והנוער הקוראים בספריה ימצאו בו ענין רב, כדי ללמוד את העבר, ואת האישים שהנך מתאר בספרך זה.

בברכה, וגמר חתימה טובה
ש. צוקרמן
ספרן הקבוצה

8.10.59

מר מילצ'ן היקר,

רק הבקר קבלנו את ספרך בו כתבת זכרונות מימים עברו. טרם קראנו את הספר ואין אנו יודעים בדיוק את הכתוב בו אם כי אנו מנחשים. ברור לנו כי ביד חמה ובלב אוהב למולדת ולמתרחש בה נכתב ספר זה כיאה לחלוץ ולאחד הראשונים ליסוד מושבתנו היקרה אשר גם הורינו ז"ל נמנים ביניהם.

יתן לך אלהים עוד הרבה שנים של בריאות ויצירה.

בידידות ובהוקרה
מיכל ומשה לוין

תל-אביב, 27.3.60

מר מילצ'ן הנכבד,

קבלתי את הספר "ימי דור" וקראתי בו בעניין רב. הספר משקף באופן ברור את לבטי דור המתחילים. מי יתן ותזכה עוד לרוב נחת ממדינתנו הנבנית וממשפחתך הענפה בתוכה.

בכבוד רב ובברכת חג שמח
י. קולטין

פתח-תקוה, 28.9.59

מר מילצ'ן הנכבד,

ראשית עלי להודות לך על הספר המעניין ששלחת לי. וכאשר העמקתי בו מצאתי שמחברו הנו לא רק איש נבון וישר, כי גם "תלמיד חכם". אנו כלנו תפילה שתוסיף להמשיך את דרכך בחיים עוד הרבה שנים וביתך השלם יעמוד איתן על תלו.

כה לחי לבעל היובל !

בכבוד רב ובברכות
ברוך בן-עזר (ראב)

תעשיות חימיות ממלכתיות בע"מ
חל – אביב

13 באוגוסט 1959

מר מילצ'ן היקר,

לא התפניתי לקריאת "ימי דור" אלא אמש, אך לכשהתחלתי לקרוא בו לא היה בכחי להפסיק.

חן החלוציות ואהבת המולדת, הענות והמסירות ללא תמורה וכן הדעות על החיים בספרך, משכו את הלב ועוררו מחשבות וזכרונות נעימים.

שלך בכבוד ובידידות
ברקאי.

אוגוסט 1959

שלום רב ח.א.מילצ'ן,

רב תודות לך עבור ספרך. נהנתי מאד לקרוא בו. טוב שדברים אלו נכתבו שישארו לדורות הבאים.

שלך
זלמן.

18.8.59 פתח-תקוה

אדון וידיד נכבד,

הנני מודה לך מאד על הספר "ימי דור" פרי עטך ששלחת לי. אתם הותיקים לא לקחתם כלל דבש בבואכם ארצה ודי סבלתם לפני שהגעתם למה שהגעתם בעבודה קשה ובזעת אפיים.

בכבוד ובידידות
ליב לאפין.

"פ ר ד ס"
אגודה קואופרטיבית של פרדסנים בע"מ

9.8.95

מר מילצ'ן היקר,

הנני מודה לך מאד עבור ספרך "ימי דור" ששלחת לי ושקראתיו בעונג ועניין רב.

אני מברך אותך באריכות ימים ורוב נחת ממשפחתך ושתזכה לראות בהתגשמות מאויי לבך.

בידידות והוקרה
דוד ליפשיץ

11.8.59

למר ח.א.מילצ'ן,

אני שמחתי מאד ששמר הבטחתו. גם ספיר היה שבע רצון מאד. אני רק התחלתי לקרוא ואני כבר מרגיש שכל מה שכתוב בו הוא בלי הגזמה. פשוט דברים כהויתם. כל מה שעבר עליו. לא פחות ולא יותר. קראתי ספרים אחדים שכתבו זכרונות חייהם, שהגזימו במעשיהם, בפעלם, וכל מה שכתבו היה: אני ועוד פעם אני, שבזכותי הכל נברא. מתוך שבהם עצמם באו לגנותם. אבל הספר שלו היו צריכים לקרוא העולים החדשים, וחלק התושבים שבאו לארץ אפילו בתקופה יותר מאוחרת, איך חיו כל אלה הראשונים בלי בית, בלי לחם, ומים, ולא היה להם שום טענות לאף אחד. כל אחד עבד עד אפיסת כוחות וסבלו מכל מיני מחלות. עד שסוף סוף עברו על כל הצרות, והעינויים עד שהגיעו עד הלום.

קראתי בספר שלו דף 104 שורות אחדות לעת זקנה. זלגו מעיני דמעות כשאתה מתאר הפרידה מנעוריך.

אסתר ושלמה יטקובסקי.

3.8.59

מר מילצ'ן הנכבד,

אני מודה לך מקרב לבי על ספרך הנאה "ימי-דור" ששלחת לי בהקדשה מיוחדת. היתה זו בשבילי הפתעה נעימה ונתת לי שעת קורת-רוח וחוויה טובה. כאשר דפדפתי והצצתי בפרקי חייך המעניינים ובפרקי החיים של אנשי הישוב הראשונים אשר תארת אותם בנאמנות וברוח טובה, ועל הכל דברי ההגות וחכמת החיים השופעים מהם.

והנני אומר לך שוב, תודה רבה שזכרת אותי בין ידידיך הרבים, ואין לי אלא להוסיף ולברכך שתזכה לשנים רבות של בריאות ואושר לשלווה רוחנית ונחת רב מצאצאיך.

ישראל מלמד.

5.8.59

מר חיים אליעזר מילצ'ן,

אסיר תודה אני לכב' שכבדתני בתשורה הנעימה "ימי-דור".

כן ירבו!

דוד היימנס
מנהל בנק אגוד לישראל

רחובות, 20.9.59

מר ה.א. מילצ'ן הנכבד,

שמחתי לקבל ממך את ספרך החשוב המעורר גם בי זכרונות משותפים מחיינו ברחובות. רב תודות לך שזכרתני לחלוק לי תשורה נאה זאת.

בברכת שנה טובה
משה שורץ.

אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו
תל – אביב

ד' אייר תש"ך
1.5.60

ידיד ה' ח.א. מילצ'ן היקר,

בשובי מחו"ל מצאתי במשרדי את ספרך המעניין "ימי-דור" וטוב עשית וטוב עושים אנשי הישוב הישן שמעלים את זכרונותיהם בכתב. סוף סוף היו מניחי יסוד הישוב והמדינה חלוצים לפני העליה השניה. על הדור הצעיר לדעת וללמוד זאת. לדאבוננו, היו אנשי הישוב הישן יותר מדי צנועים – ברחו מפרסום וחומר ישובי רב הלך לאבדון והצעירים בולעים ספרים וזכרונות החל מהעליה השניה, גם זו לטובה. אבל יש לתת להם את האמת, את היסוד שבלעדי היסוד – מניחי היסוד, לא היו נשארים בארץ אנשי העליה השניה בבואם לארץ מצאו מושבות – בהן עבדו והתבססו.

תאריך שנים בריאות ונחת מהמשפחה והמדינה.

שלך
ד. תדהר.

תל-אביב, 20.5.60

משפחת מילצ'ן הנכבדה,

בעונג רב קראתי את הספר הסגנוני שכתבת ונפל בחלקי לקבל אותו ממך. היה בשבילי הפתעה גדולה. אני מודה לך מאד זה משאיר לי לזכרון חשוב וכי חלק גדול מזכרונותיך גם זכור לי קצת עוד מחקופת החלוצים. מספר זה אנו רואים את הרצון הגדול והתגשמות האידיאל של החלוצים בישראל ובברכת שהחינו וקימנו לזמן הזה.

אני מאחל לך ולשותפת שלך, אריכות ימים ברכות וכל טוב.

בתודה
משפחת רבקה וברוך קאופמן.

חיפה, 10.1.59

מר מילצ'ן הנכבד,

הנני מודה לך מאד עבור ספרך הנאה והקדשתך הכנה.
אני מקוה שאצליח אישית לקרוא בספר מהתחלתו ועד סופו, אף כי ללא ספק זה יארך זמן לא מועט.

י. פרימן

חיפה, 9.7.59

מר מילצ'ן היקר,

אני מבקש סליחה שאני מודה לך רק היום בעד המתנה ששלחת לי על ידי אהרן. אני שמחתי מאד גם על המילים הידידותיות שכתבת בידך בספר.
אני התחלתי לקרוא בספר ואני יכול להגיד שהתכן מענין אותי מאד משתי סבות: אני קורא בהתענינות את דרך החיים שלך ואת התפתחות ארצנו והאנשים שבהם החיים שלך קשורים במידה גדולה.

ריכרד לוה.

ד' תשרי תש"ך

מר חיים אליעזר מילצ'ן,

בזה הנני מודה לך מקרב לב על הכבוד שהענקת לי בהקדשה לכתב ידך בספרך. מצאתי בספרך אוביקטיביות ליריקה ופילוסופיה כאחד.

בהוקרה נאמנה

ברטה חוזה.

לשכת נשיא המדינה
ירושלים

ירושלים, כט' סיון תשכ"ג
21 ביוני 1963

מר מילצ'ן הנכבד,

בשם נשיא המדינה, מר זלמן שזר, הריני מאשרת בתודה קבלת ספרך "ימי דור", מפרי עטך, אשר הואלת להמציא לנשיא עם הקדשתך הנאה, בצרוף מכתבך, מיום 8 ביוני 1963.

בברכה

ש.כהנא
מזכירה אישית לנשיא המדינה

דוד א.ששון
קרית-משה-ירושלים

6.8.63

ה' מילצ'ן הנכבד,

הנני מעריך מאד רצונך לתת חנם את ספרך ומסבה זו ברצוני לתת לך את העונג לדעת שהספר הוזמן ע"י ספריית אוניברסיטת הרורד המפורסמת שבארה"ב (הנשיא קנדי ועוזריו סימו למודיהם באוניברסיטה זו), אם ברצונך לשלוח במישרין את הספר הנני מצרף את פתק ההזמנה שיש לצרפו לתוך הספר או שתוכל לשלוח לי את הספר ואני אשלחנו עם יתר הספרים שהנני שולח להנ"ל.

ברגשי כבוד
דוד א.ששון

שני מכתבים אחד לאבות גבעת ברנר ושני לצעירי גבעת ברנר

לגבעת ברנר,

לאבות ובנים! ברכותינו הנאמנות לחגכם – חג הישוב במלאות שלשים וחמש שנים ליסוד גבעת ברנר.

מי כמונו יודעים את סיבלכם בשנים הראשונות, ידעו הצעירים להוקיר את אבותיהם – אבות גבעת ברנר – שיצרו להם מקום בארצנו המחודשת לחיות חיי חופש בארצנו שלנו...

לצעירות ולצעירי גבעת ברנר שגמרו בית ספר תיכון ומתקבלים לחברים ומחגיסים לצבא,

אבותיכם יחד עם כל אבות הישוב בנו את המדינה ועליכם יחד עם כל צעירי ישראל לשמור על המדינה מכל צר ואויב. זוהי חובת כבוד ואושר שזכיתם מאז מרד בר-כוכבא לפני אלפים שנה לשרת את עמכם בצבא ישראל, ואנו מקווים ובטוחים שתמלאו את חובתכם כראוי לגבורי – ישראל מאז ומעולם.

בשם משפחת מילצ'ן

ח.א. מילצ'ן.

ג ב ע ת ב ר נ ר
קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

9 ביולי 1963

לכבוד
מר ח.א. מילצ'ן ומשפחתו
רחוב הרצל 160
ר ח ו ב ו ת

למשפחת מילצ'ן השלום והברכה,

קבלנו את מכתבכם הלבבי ליום ה- 35 להתנחלותנו על הקרקע. הרגשנו במילים אותן מצאתם בשבילנו, שקיימים בינינו לא יחסים ענייניים טובים בלבד, אלא שאתם קשורים אתנו גם במהותנו וחיינו מאז שעלינו על הגבעה הזאת.

אתכם אנו תקוה כי היחסים המקשרים בינינו זה הדור השני יגברו ויתחזקו במרוצת השנים ויחסי השכנות והידידות יתקיימו גם בדורות הבאים.

בשם כל אנשי גבעת ברנר
החברים, הילדים והנכדים

המזכירות.

HARVARD . COLLEGE . LIBRARY
Cambridge . Massachusetts

October 8, 1963

Mr. H.E.Miltzan
160 Herzel St.
Rehovot, Israel

Dear Mr. Miltzan,

We would like to take this opportunity to thank you for sending us a copy of your book, Yemei Dor.

Sincerely,

(-)Mrs.Annette M.Bedford
Gifts and Exchange Section

למושב תמורים

למושב תמורים, לאבות ובנים שלום וברכה !

ברצוני להביע במכתב זה, את הרגשתי מחג העשור שלכם – של הישוב – שהיה לי העונג הגדול להשתתף על פי הזמנתכם אותי ואת משפחתי, ולהריח מריח השדה שעלה באפי משורות הארוכות הערוכות במרבדי שחת ושהגדלתם לעשות בלא מעט החלבטויות וסבל. מי כמוני כאחד הראשונים ששבעים שנה משנות חיי השמונים וארבע שבעים שנה אלה היו נתונים להתלבטויות כן בחיי הפרטיים וכן בחיי הישוב הכלליים להחשיב מה שאתם הגדלתם לעשות בעשר שנים. אמנם בתנאי הארץ שהשתנו ממעשי בראשית של ראשוני הישוב ולא הייתם צריכים לעבור את טבילת האש של מלריה , מחלות עיניים והתנפלויות משכנים טובים... הערבים, אבל אפילו בתנאים אלה שאתם עבדתם הגדלתם לעשות וברוכים יהיו מעשי ידיכם למענכם לעתיד בניכם ולמען הישוב בכלל, כי גם אתם סללתם דרך מחודשת בהחישבות, והלואי שתהיו לסמל לכל יהודי דרום אפריקה היקרים, שמהם יצאתם, שיבואו לרשת את הארץ כמוכם, – כאשר ישבתי על מרבדי חבילות הקש שהיו ערוכים בטוב טעם, היתה לי הרגשה, כי כל ישותי מובלעת במרבדי קש אלה. ולאות הוקרה בעד העונג שהיה לי בערב זה, אני שולח לכם את ספרי "ימי דור" שתמצאו שם על ההתלבטויות של ראשוני המחישבים בארץ. וברכתי שמעשי אבות של הראשונים ושלכם יהיה סימן לבנים – לבני ישראל כולם בכל ארצות פזוריו.

בשם כל המשפחה

ראש המשפחה

ח.א.מילצ'ן

ברכות במכתבים ומברקים -

מא' וויצן רחובות
מא' "עמיר" התאחדות אכרים
מחברת סונול
ממר י. רוקח - בשם פרדס סינדיקט ובשמו
מר דן גבריאלי ורעיתו
הגב' בלה יפה ובניה
הגב' שפרה פינשטין ובניה
מר בן-ציון שפירא ורעיתו
מר סגל מרדכי ומשפחתו
ממר עזרא איכלוב
מבנק אגוד בישראל
מביה"ס החקלאי פרדס-חנה
ממר צירלין ורעיתו
הסתדרות הציונים הכללית
אגודת "פרדס"

נדפס בעתון "הבקר"

גבור שהגיע לגבורות

מאת יהושע שגיא

שנה: 1894. המקום: רוסיה, חיים אליעזר מילצ'ן צעיר יהודי בן 14 – מבקש מאביו האמיד לעלות לארץ-ישראל. האב מלא תדהמה: "הכיצד?" – מילצ'ן הצעיר מצליח לשכנע את הוריו, מצטרף לאחותו הבוגרת – מלכה שמה – אורז חפתיו ו...מתחיל לעשות דרכו לארץ-הקודש.

באודיסה עולים על אניה. מגיעים לאחר ימי טלטולים מייגעים לחוף יפו. אך פה תקלה בלתי צפויה. מטעם השלטון הטורקי מונה פחה חדש. הלה מתנגד בכל תוקף לכניסתם של האח והאחות לארץ הקודש.

הם יורדים לסירה, אולי יצליח חיים בקר (אותו יהודי שהיה משחד את הטורקים ב"בקשישים") לשכנע את הטורקים שיאפשרו לשניים לעלות לחוף מבטחים...

אין ברירה. הם חוזרים ועולים לאניה העושה דרכה לבירות. אך לא מוותרים. הם חוזרים ליפו באניה אחרת, אך שוב לא ניתן להם לרדת – והם ממשיכים באותה אניה לפורט סעיד.

הם שובתים את השבת – בליל ששי הגיעו פורט סעידה. ו...חוזרים שוב לארץ הקודש באניה אחרת. והנה סוף-סוף, נמצא האיש אשר הצליח להערים על הטורקים. הוא עולה לאניה – ר' יחזקאל דנין שמו. ר' יחזקאל דנין מתקשר עם עלי חמיס הספן הכל יכול – תופס את האח והאחות בדש בגדיהם, ומורידם בכח לחוף.

חיים אליעזר מילצ'ן – הצעיר בן ה-14 – הצליח להגשים חלומו! עובדה: רגליו דורכות על ארץ הקודש...

הבחור שכה הוקסם מארץ-ישראל יוצא לעבוד בשדות, בכרמים בפרדסים, בכל עבודת-כפיים אשר תימצא! דבר לא היה קשה. וכאשר

יצאו לעבוד ביקב בראשון-לציון, ואז לאכרים לא הירשו להעסיק פועלים ומקום מגורים לא היה -פקיד הברון בלוך לא הרשה להשכיר חדרים לפועלים - לא היסס חיים אליעזר מילצ'ן: הוא בנה לעצמו סוכה מענפי אקליפטוסים, גר בה ו...המשיך לעבוד ביקב...

הרופא אמר:"חייך בסכנה!"

אפס, עברו שנים מעטות בלבד של עבודה מפרכת, והדבר ניכר גם בבריאותו של מילצ'ן הצעיר. והמדיצינה אינה יודעת "חכמות". - "אתה צריך מיד לעזוב את הארץ" - אמר הד"ר למילצ'ן המופתע - יש לך מלריה. חייך בסכנה!"

לא היתה ברירה. מילצ'ן חזר לבית הוריו לאחוזה במחוז ביאלסטוק. אב אמיד היה לו. בעל תחנות קמח,אחוזה חקלאית, ורכוש רב מאוד. ההורים שמחו לשוב בנם - עברו שלש שנים.כשנתים המלריה לא הירפתה ממנו גם בבית הוריו. סוף סוף חזר לאיתנו ושב לארץ האהובה עליו.

וכאן, שוב הכל מחדש.עובד בפרדסי יק"א בנס-ציונה עד...עד שהגיע לרחובות. הוא קנה בית ונחלה מיהודי שהיגר לארגנטינה, וקבע מושבו ומקום מגוריו - עד היום הזה - ברחובות.

ימי דור

והיום, מפאר הוא את נוף האדם ברחובות. אציל רוח ויפה נפש האיש. עמד לו גורלו וזכה להקים דור לתפארת המכבד את עיר הדרום. בת אחת וחמישה בנים - בת נוספת מתה בצעירותה - כולם ממשיכים בדרכו רבת הפאר של האב אציל הנפש.

אפס, ידע מר מילצ'ן כי השכחה מציינת את האדם, ישב וכתב תולדותיו בספר נפלא, אשר שם קרא לו: "ימי דור". ואין הענוג גדול יותר, מאשר עיון בספר חייו של חיים אליעזר מילצ'ן.

לפעמים אפילו נשגב מאתנו, להבין אותו הווי חיים מופלא של ראשוני הישוב. מספר הוא בספרו על תנאי החיים. מספר הוא כיצד משפחה היתה מכינה סיר גדול של חמיצה ומניחה אותו מתחת למיטה, כדי שיספיק למשך השבוע כולו, כעין מקרר (לך ספר דברים אלה לדור הפריג'ידרים), מספר הוא על כך שבתנאים של הסתפקות במועט נחשבת אכילת יחר של דג למותרות... ומעשה בחתן אחד שאכל בבית כלתו המיועדת מנה גדולה מדי של מאכל דגים, ואבי הכלה מיהר להתייעץ עם מכריו, אם אין חשש לקחתו כחתן לבתו, אדם המסוגל לגמור דג מלוח שלם לארוחה אחת...(לך ספר דברים אלה לדור החמאה האמריקנית...). ומספר הוא כיצד כדי לסדר משהו ביפו, היו נוסעים בעגלה, ונאלצים ללון שם ולחזור רק למחרת...(לך ספר זאת לדור מטוסי הסילון...).

וכך עוד ועוד. סיפורים אין קץ. סיפורים על קשיי ההתנחלות של ראשוני רחובות. סיפורים על הווי הראשונים. על קשייהם, על מאבקי ההתנחלות, על פגעי הזמן והטבע. על רדיפות השלטון העויין, מימי הטורקים ועד ימי הבריטים.

נעים לקרוא מעללי ימים עברו. לקרוא - וללמוד. כי האדם היושב בתוכנו, האדם אשר השבוע הגיע לגבורות, מפאר את נוף האדם של המדינה. בזכות שכאלה, עומד לנו עתידנו - ובזכות שכאלה, העבר- כמו שהיה - לא ישוב עוד.

ו' בניסן תש"ך
3 באפריל 1960

מר מילצ'ן ורעיתו הנכבדים והחביבים,

הגיע הזמן להודות לכם עבור הספר "ימי-דור" אשר הגיע לידי ולידי בעלי המנוח בשנה שעברה, בהיותו חולה.

שנינו קראנו את הספר ואולם כל אחד בענין אישי משלו: בעלי - מתוך קירבה וחובה לימים ההם, כי הוא הגיע לארץ לפני מלחמת העולם הראשונה, בהיותו נער - ללמוד בגימנסיה "הרצליה" ואני - מתוך ענין אישי, היות והכרתי אתכם לפני שנים רבות.

הספר כתוב בחמימות חנונית, ההולמת יפה את אישיותו של המחבר ועלי עשה רושם רב פתח דבריו בו הוא מודה שכתב את הספר "ראשית להנאת עצמי... ושנית לשם רעיתי... ובני משפחתי...וכד' שידעו צאצאיו מי סדר את המשפחה.

מר מילצ'ן היקר, בחדש טבת מלאו לך 80 שנה, עד 120 ! מעטים הם האנשים אשר זוכים בגיל זה לפרסם את זכרונותיהם להנאתם הם ולהנאת רעיותיהם ובני משפחותיהם.

אני מודה לך ולרעיתך עבור הספר ועבור מכתב השתתפותכם בצערי הגדול במות עלי בעלי היקר, מר ברוך פיטגרו ז"ל. הנני מאחלת לשניכם ימים ארוכים ונחת רב מבני ביתכם.

בברכת חג פסח שמח למשפחה כלה הנני

ברגשי כבוד וידידות
מ.פיטגרו.

לכבוד
מר [illegible] מילצ'ן ,

אשר למד מימי נעוריו במה להשקיע את זמנו וזיקנתו לא ביישה את צעירותו.

ברוב כבוד והוקרה

מאת רבקה ומרדכי גובר

כ"ז מנחם אב תשכ"ג
בצירוף ספרה "אל משואות לכיש".

ברכה בעתון "הבקר"

לאבינו היקר,

חיים אליעזר מלצ'ן

בהגיעך לגבורות

שלוחה ברכתנו הנאמנה,

יהי רצון שתזכה ביחד עם רעיתך – אמנו היקרה

לעוד הרבה שנים טובות ומאושרות, שנות עבודה ויצירה.

כה לחי !

בניך: מתתיה ואהרן כהן,
בסי ודוד מילצ'ן,
שושנה ודב מילצ'ן,
תרצה ויוחנן מילצ'ן,
נעמי ומרדכי מילצ'ן,
תהילה ועזריקם מילצ'ן
והנכדים.

חנוכה תשי"כ

הורים יקרים,

אבא יקר,

התאספנו הערב כולנו כאן הילדים והנכדים בכדי לחוג את יום הולדתך ה- 80 החל בערב האחרון של חנוכה וגמר כתיבת ספרך המעניין "ימי דור".

קשה להביע במילים את ההרגשה, אולם הן רגשות החבויים עמוק בלב.

אנו כולנו תקוה ותפלה שעוד הרבה שנים תאציל מרוחך ומחכמתך עלינו. והנר הזה נר החנוכה יאיר לנו את דרכנו בחיים.

אנו באים בך ומקוים שספרך ישמש דוגמא לנו ולדורות הבאים. ומברכים אותך ואת אמא בבריאות ואושר. ועוד הרבה שנים של שמחות ביחד אתנו.

בשם כל המשפחה
בתכם מתתיה

חנוכה תשי"כ

סבא יקר,

אנו הנכדים מברכים אותך ביום חגך זה שתזכה יחד עם סבתא היקרה להרבה שנות אשר ועשר בריאות ואריכות ימים.

אנו מאחלים לך שתהא דרכך מוארת תמיד באור גדול כשל הנרות המודלקים ביום יקר זה יום שמחתך ושמחתינו. וכשם שספור החנוכה משמש לעמנו דוגמא, כן אתה סבינו משמש לנו מופת בכל דרכינו ואנו משתדלים ללמוד ממך את הטוב היושר והתבונה.

בהזדמנות זאת אני מברכת את אבי בשפע ברכות ליום הולדתו.

נאוה מילצ'ן.

תל-אביב, 31.12.59

מר חיים אליעזר מילצ'ן היקר,

איש היוזמה ורב הפעלים
פאר משמרת החלוצים בארצנו

בהגיעך לגיל גבורות

כה לחי !

הנהלת חברת "סונול"
וחבר העובדים בישראל

ירושלים, 3.1.60

לאסתר ולחיים אליעזר היקרים,

יונה ואנכי משתתפים בשמחתכם ובשמחת כל המשפחה ומאחלים לכם אריכות ימים, שתזכו ותראו עוד הרבה נחת מצאצאיכם ומפרי עמלכם שקצרתם ותקצורו בעתיד.

יחברו בכם כל יוצאי חלציכם ואוהביכם ותתברכו אתם בהם, כי הייתם לכולנו לדוגמא ולמופת באשר נתתם מאונכם ומחכמתכם למשפחתכם, לעמכם ולמדינתנו היקרה.

חנה יונה ודוד לוינסון.